

VÕRU MAAKONNA TERVISEPROFIIL

märts 2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1 ÜLDANDMED	6
1.1 Pindala.....	6
1.2 Rahvastiku soo-ja vanusjaotus.....	6
1.3 Rahvastiku rahvuslik jaotus.....	8
1.4 Asustustihedus.....	8
1.5 Elussünnid	9
1.6 Elussünnid ema vanuse järgi	10
1.7 Abordid	11
1.8 Suitsetamine raseduse ajal	13
1.9 Esmashaigestumine.....	14
1.9.1 Esmashaigestumuskordaja südame-ja veresoonkonnahaigustesse	14
1.9.2 Esmashaigestumuskordaja vigastused, mürgistused ja välispõhjustest tingitud haigused	14
1.9.3 Esmashaigestumus psühhiaatrilistesse haigustesse	15
1.9.4 Esmashaigestumine nakkushaigustesse	16
1.10 Surmad	17
1.11-1.13 Suremuskordajad (vereringeelundite haigused, pahaloomulised kasvajakasvaja- ja välispõhjustused).....	20
1.14 Loomulik iive	21
1.15 Sisseränne.....	21
1.16 Väljaränne.....	21
1.17 Rändesaldo.....	22
1.19. Demograafiline töösurveindeks	22
2 SOTSIAALNE SIDUSUS JA VÕRDESED VÕIMALUSED	23
2.1 Tööturu situatsioon.....	23
2.1.1 Keskmise brutopalk.....	23
2.1.2 Hõivatud.....	23
2.1.3 Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted	24
2.1.4 Töötus	26
2.1.7 Tööjõus osalemise määr	27
2.2 Toimetulek	27
2.2.1 Ravikindlustusega kaetud.....	27
2.2.2 Toimetulekutoetused	28
2.2.3 Puuetega inimesed.....	29
2.2.4 Suhtelise vaesuse määr	30
2.2.6 Sotsiaalteenused.....	30
2.3 Kaasatus kogukonna tegevustesse.....	35
2.3.1 Kogukonna motivaatorid.....	35
2.3.2 Elanike kaasamine	36
2.3.3 Naabrivalve piirkondade arv	38
2.3.4 Kultuurielus osalemise võimalus.....	38
2.3.5 Spordielus osalemise võimalus	39
3. LASTE JA NOORTE TURVALINE ARENG.....	42
3.1 Laste arv haridusasutustes	42
3.2 Koolikohustuse täitmine	43
3.3 Noorte süüteod	43
3.4 Maakonna poolne initsiatiiv ja toetused	45
3.5 Laste ja noortega tegelevad asutused.....	47
3.6 Laste ja noorte subjektiivne enesehinnang.....	48
3.7 Kehaline aktiivsus ja kehakaal	48
3.8 Sõltuvusained	49
4. TERVIKLIK ELU-, ÕPI- JA TÖÖKESKKOND.....	54
4.1 Tervist edendavad töökohad.....	54
4.2- 4.3 Tervist edendavad lasteaiad ja koolid	55

4.4 Üldkasutatavad spordirajatised ja terviserajad	55
4.5 Transport ja teedevõrk	56
4.6 Keskkonna mõjurid.....	59
4.7 Kuriteod	63
4.8 Liikluskuriteod ja –õnnetused kokku	65
4.9 Tulekahjud	66
4.10 Tööõnnetused	67
4.11 Kõrgendatud riskiga objektid	67
5.TERVISLIK ELUVIIS.....	69
5.1 Terviselase teabe kättesaadavus	69
5.2 Tervislikku eluviisi toetavad üritused maakonnas	70
5.3 Subjektiiivne tervise enesehinnang	71
5.4 Füüsiline aktiivsus	71
5.5 Toitumine	71
5.6 Ülekaalulisus/rasvunud	72
5.7 Alkoholi tarbimine.....	72
5.8 Suitsetamine	72
5.9 Narkootiliste ainete tarbimine	73
5.10 Kondoomi kasutamine.....	73
5.11 Helkuri kasutamine.....	74
5.12 Turvavöö kasutamine	74
6.TERVISETEENUSED	76
6.1 Tervishoiuteenused.....	76
6.2 Nõustamisteenused	79
6.3 Kuni 2 aastaste laste immuniseerimisega haaratus.....	81
TERVISEPROFIILIST TULENEVAD TEGEVUSSUUNAD VÖRU MAAKONNAS	82

SISSEJUHATUS

Inimeste tervis mõjutab märkimisväärselt nende võimet igapäevaelus toime tulla, nende sotsiaalset ja majanduslikku panust riigi ülesehitamisel ja riigi üldist edu. Tervis on seega oluline rahvuslik ressurss, mis väärib sihi- ja kavakindlat arendamist. Samuti kuulub õigus tervise kaitsele inimese põhiõiguste hulka ning kõikidele inimestele peavad olema tagatud vajalikud eeldused parima võimaliku terviseseisundi saavutamiseks – igal Eesti inimesel peab olema võimalus elada tervist toetavas keskkonnas ja võimalus teha tervislikke valikuid. (Eesti rahvastiku tervise arengukava 2009-2020

http://www.valitsus.ee/failid/Rahvastiku_tervise_AK_2009_2020.pdf

Võru maakonna terviseprofiili eesmärgiks on kaardistada maakonna elanike tervist ja heaolu mõjutavate sotsiaalsete, keskkondlike ning majanduslike tervisemõjurite, elanike tervisliku seisundi ja tervisekäitumise hetkeseis. Terviseprofiili abil saab määratleda probleemid, sekkumist nõudvad valdkonnad ja vajalikud tegevused, juhtida tähelepanu kohalikes omavalitsustes tehtavate otsuste tervisemõjudele ja tagada tervise arendamise temaatika integreerimine omavalitsuste arengukavadesse.

Terviseprofiilis on käsitletud olukord aastatel 2000-2008, andmeid analüüsides on võimalik välja tuua tervist mõjutavad tegurid, et tulevikus selle alusel tegevusi planeerida ja vastu võtta otsuseid selleks, et maakonna elanike rahva tervis paraneks. Tõenduspõhine materjal on mõeldud eelkõige otsustajatele nii riiklikul kui kohalikul tasandil, kellest sõltub rahvatervise probleemide lahendamine.

Maakonna terviseprofiil annab kohalikele omavalitsustele ja mittetulundusühingutele võimaluse taotleda rahalisi vahendeid ESF meetmest “Tervislikke valikuid toetavad meetmed”.

Terviseprofiil on koostatud Tervise Arengu Instituudi poolt väljatöötatud juhendi alusel ja on esimene katse põhjalikumalt kaardistada erinevate tervisemõjurite ja elanikkonna tervise ja tervisekäitumise näitajaid maakonnas.

Terviseprofiilis kajastust leidvate valdkondade aluseks on Eesti rahvastiku tervise arengukava 2009-2020 prioriteetsed valdkonnad:

- sotsiaalne sidusus ja võrdsed võimalused
- laste tervisliku ja turvalise arengu tagamine
- tervist toetava keskkonna kujundamine
- tervislike eluviiside soodustamine
- tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse tagamine

Antud temaatiliste valdkondade kaupa on kogutud ka maakonna terviseprofiilis kasutatud andmed. Kasutatud on erinevaid vabariiklikke andmebaase kui maakondlikke andmeallikaid.

Terviseprofiili väljatöötamine toimus veebruaris-märtsis 2010 ja algatati Võru maavanema 02.02.2010 korraldusega nr 1.1-1/13, võttes aluseks Rahvatervise seaduse § 9 punkti 2 ja Võru maakonna tervisenõukogu 12.01.2010 tehtud ettepaneku. Terviseprofiili koostamiseks vajaliku laiapõhjalisuse tagamiseks moodustati töögrupp, mida juhtis Mare Udras, Võru Maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiutalituse nõunik. Töögrupi koosseisu kaasati andmete kogumiseks erinevate eluvaldkondade spetsialiste:

Pille Liblik - Võru Maavalitsuse haridus-ja sotsiaalosakonna juhataja

Peeter Laurson - Võru Maavalitsuse haridus-ja sotsiaalosakonna juhataja asetäitja kultuuri alal

Maie Pau – maakonna rahvakultuuri spetsialist

Kersti Kattai - Võru Maavalitsuse alaealiste komisjoni sekretär

Aigi Tiks - Võru Maavalitsuse haridus-ja sotsiaalosakonna peaspetsialist – inspektor

Marianne Hermann - Võrumaa Omavalitsuse Liidu sotsiaaltöö peaspetsialist

Peep Lill - Võru Maavalitsuse spordi- ja noorsootöö peaspetsialist

Rein Rusch - Võru Maavalitsuse transpordi peaspetsialist

Tiiu Kutti – Võru Maavalitsuse planeeringutalituse juhataja

Tiia Tamm - Terviseameti Lõuna talituse Võrumaa esinduse inspektor

Tõnis Räim - Lõuna Prefektuuri Võru politseijaoskonna vanemkonstaabel

Peeter Tigas - Lõuna-Eesti Päästkeskuse Võrumaa päästeosakonna juhataja kt

Eveli Kadarik - Võru Maavalitsuse IT peaspetsialist

Kuna rahvastiku tervises toimuvad pidevalt muutused, on terviseprofiil dokument, mida täiendatakse vastavalt olukorra muutumisele novembris 2010. Maakonna terviseprofiil on kinnitatud Võru maavanema 18.03.2010 korraldusega nr 1.1-1/32 ja avalikustatud Võru maakonna veebilehel.

<http://www.werro.ee/tervis>

<http://www.werro.ee/maakond/argpln/valdkonnaarengukavad>

<http://www.werro.ee/maakond/uuringud>

1 ÜLDANDMED

Võru maakond paikneb Kagu-Eestis, piirneb lõunas Läti Vabariigiga, idas Vene Föderatsiooniga, põhjas ja kirdes Põlva maakonna ja läänes Valga maakonnaga. Maakonnas on 13 omavalitsusüksust: Võru linn ja 12 valda: Antsla, Haanja, Lasva, Meremäe, Misso, Mõniste, Rõuge, Sõmerpalu, Urvaste, Varstu, Vastseliina, Võru vald.

Joonis 1-1 Võrumaa haldusjaotus

1.1 Pindala

Võru maakonna pindala on 2305,44 km², mis moodustab Eesti pindalast 5,1%.

1.2 Rahvastiku soo-ja vanusjaotus

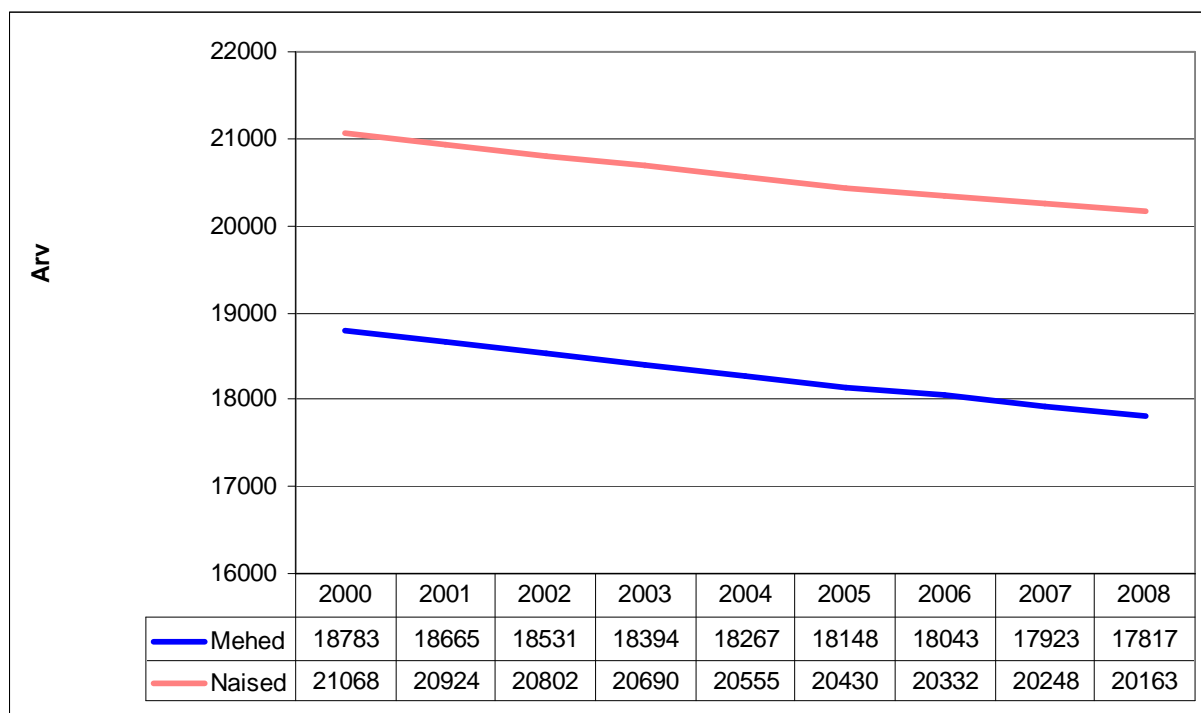
Tabel 1-1 Aasta keskmine rahvaarv maakonnas

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mehed	18783	18665	18531	18394	18267	18148	18043	17923	17817
Naised	21068	20924	20802	20690	20555	20430	20332	20248	20163
Kokku	39851	39589	39333	39084	38822	38578	38375	38171	37980

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

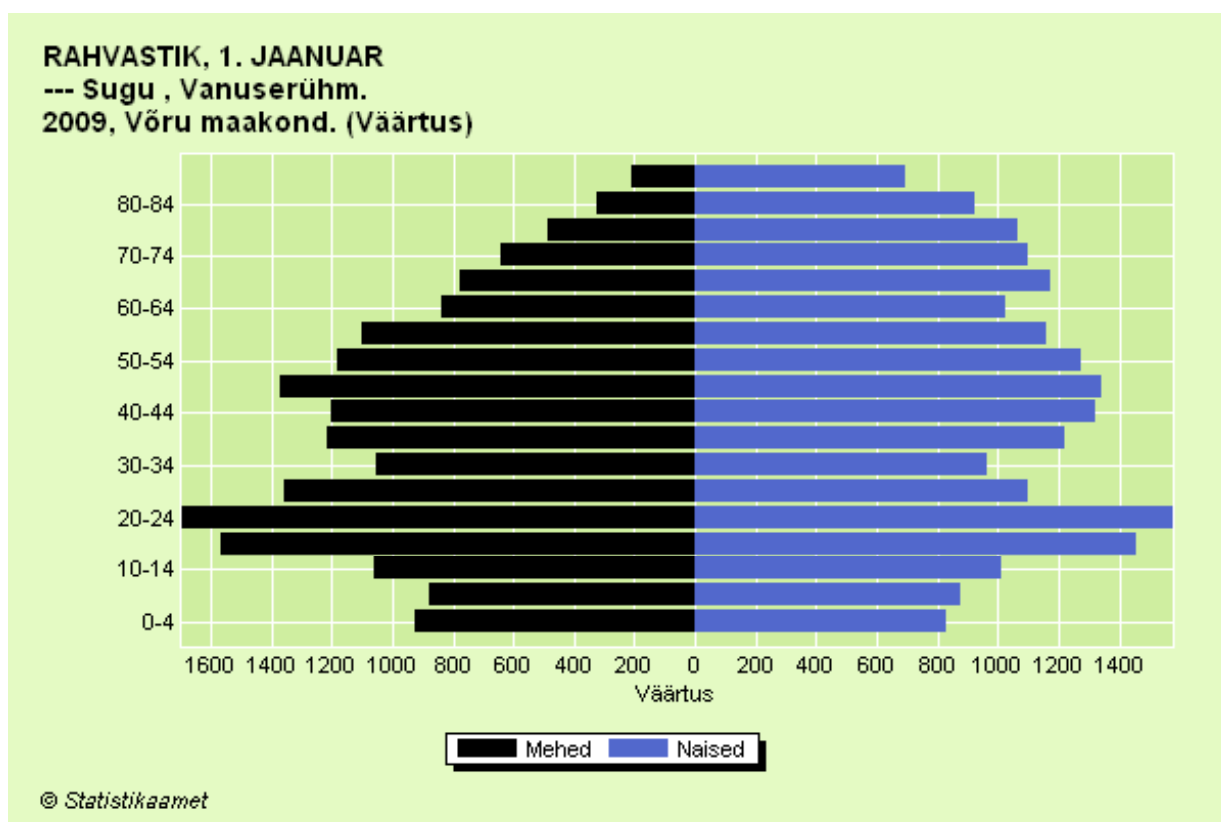
Võru maakonna rahvaarv on pideva langustendentsiga, keskmiselt väheneb 200 inimese võrra aastas. Rahvaarvu vähenemise põhjuseks on negatiivne iive ja elanikkonna väljaränne. Naised moodustavad rahvaarvust vähese ülekaalu- 53%.

Joonis 1-2 Aasta keskmine rahvaarv maakonnas soo lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 1-3 Võrumaa rahvastiku soo- ja vanusjaotus 2009. a 1. jaanuari seisuga

Võru maakonna elanikkonna hulgas suureneb üle 65-aastaste elanike osakaal ja väheneb laste ja noorte osakaal elanikkonnast. 0-14aasta vanuste laste osakaal 2000.a oli 20,2%, 2008.a 15,1% (absoluutarvudes vähenemine 8060-lt kuni 5729-ni). Üle 65aasta vanuses olevate

inimeste osakaal 2000.a oli 18,3% ja 2008.a 19,2%. Kuigi eakate osakaal tõuseb, jääb nende üldarv püsivalt 7300 inimese ümber.

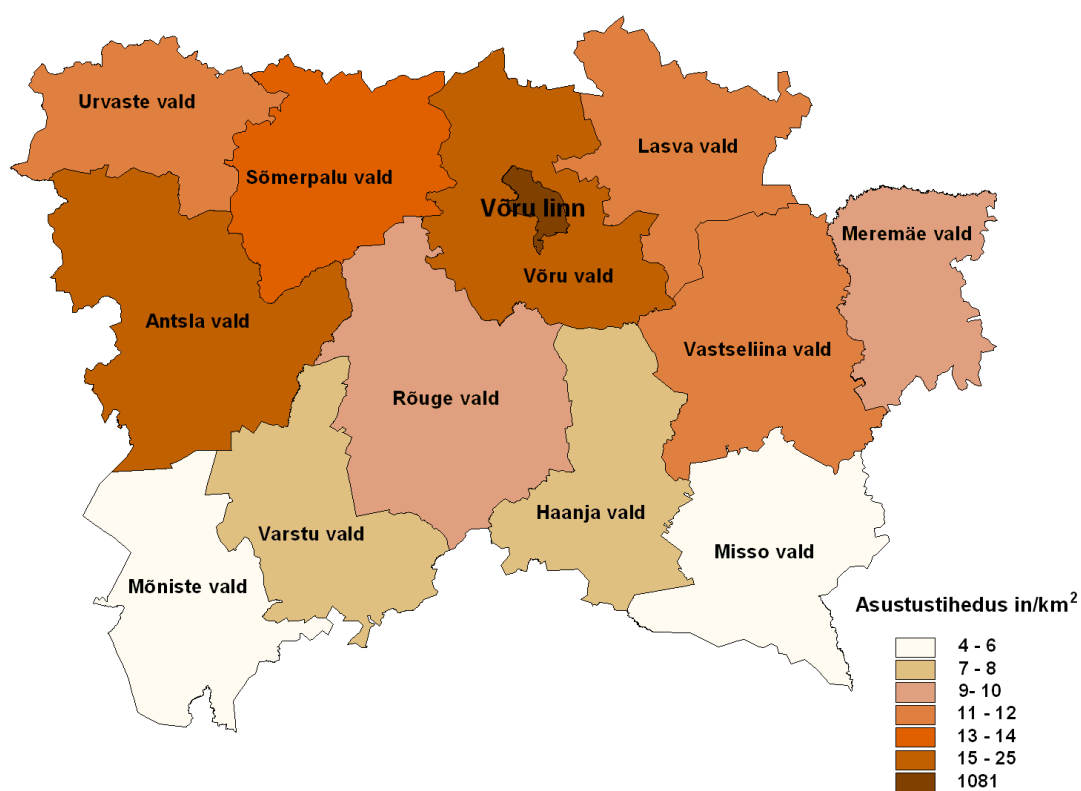
1.3 Rahvastiku rahvuslik jaotus

95% maakonna elanikest moodustavad eestlased.

1.4 Asustustihedus

Asustustihedus on 16,5 inimest km^2 -le. Asustustihedus on suurim Võru linnas 1080,75 in/ km^2 ja väiksem Mõniste vallas 6,0 in/ km^2 ja Misso vallas on 4,3 in/ km^2 . Hajaasutus piiriäärsetes valdades teeb elanikele teenuste kättesaadavuse raskemaks.

Joonis 1-4 Võrumaa asustustihedus

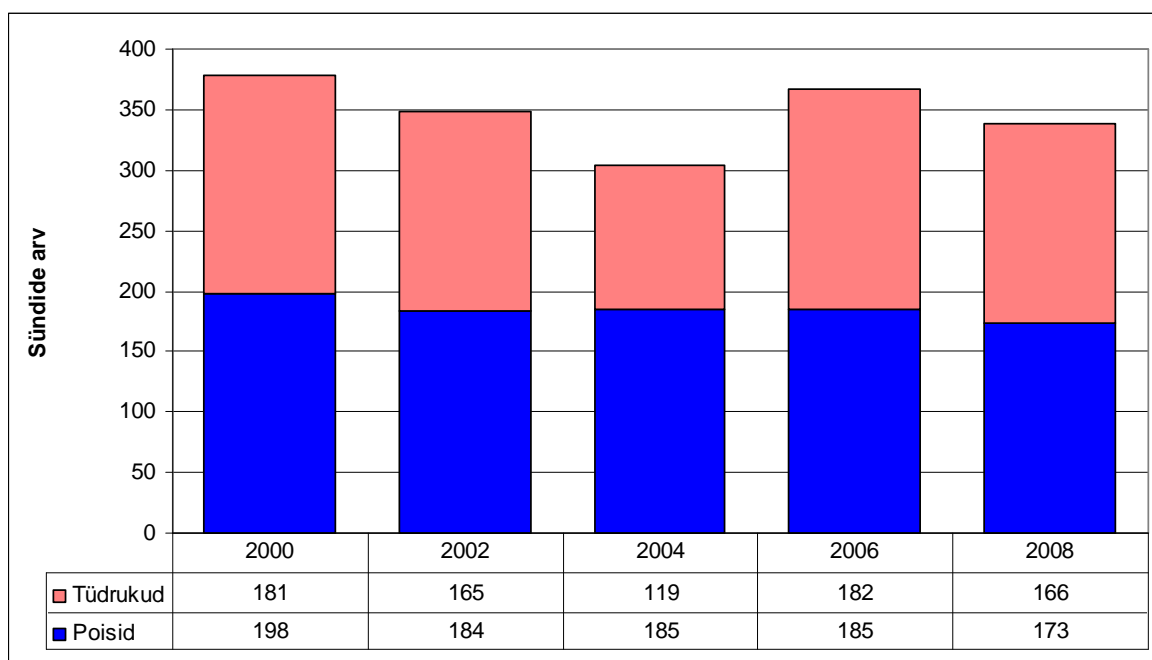
1.5 Elussünnid

Tabel 1-2 Elussünnid maakonnas

	2000	2002	2004	2006	2008
Poisid	198	184	185	185	173
Tüdrukud	181	165	119	182	166
Kokku	379	349	304	367	339

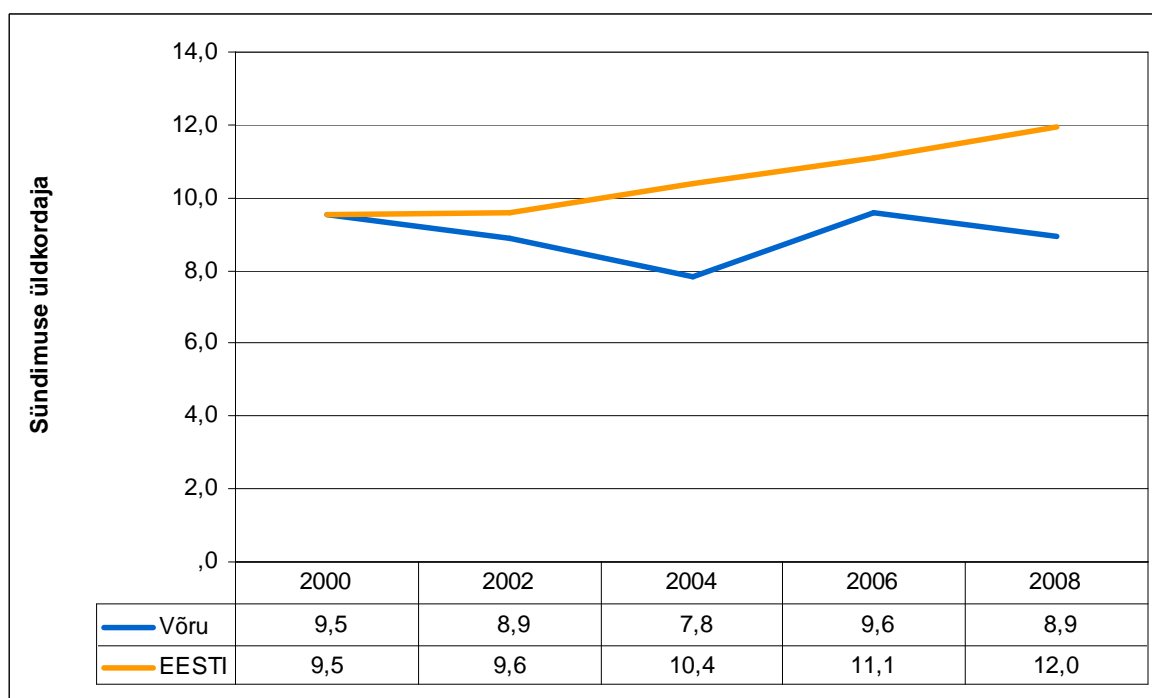
Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 1-5 Elussünnid maakonnas soo järgi

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 1-6 Sünnimise üldkordaja Võrumaal aastate lõikes (1000 elaniku kohta)

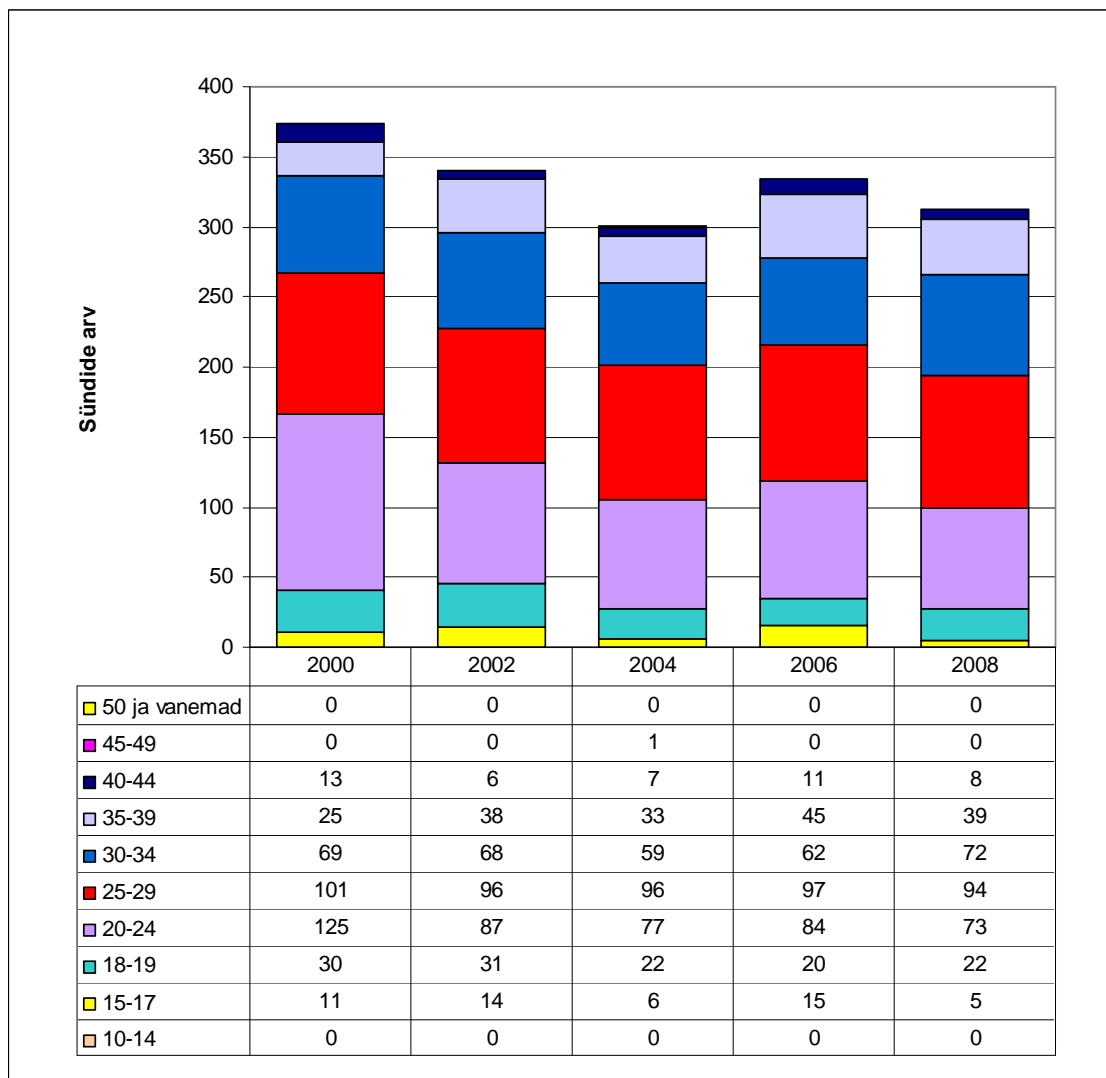

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Alates 2002. aastast on maakonna sündimuse üldkordaja madalam Eesti keskmisest ja langustendentsiga.

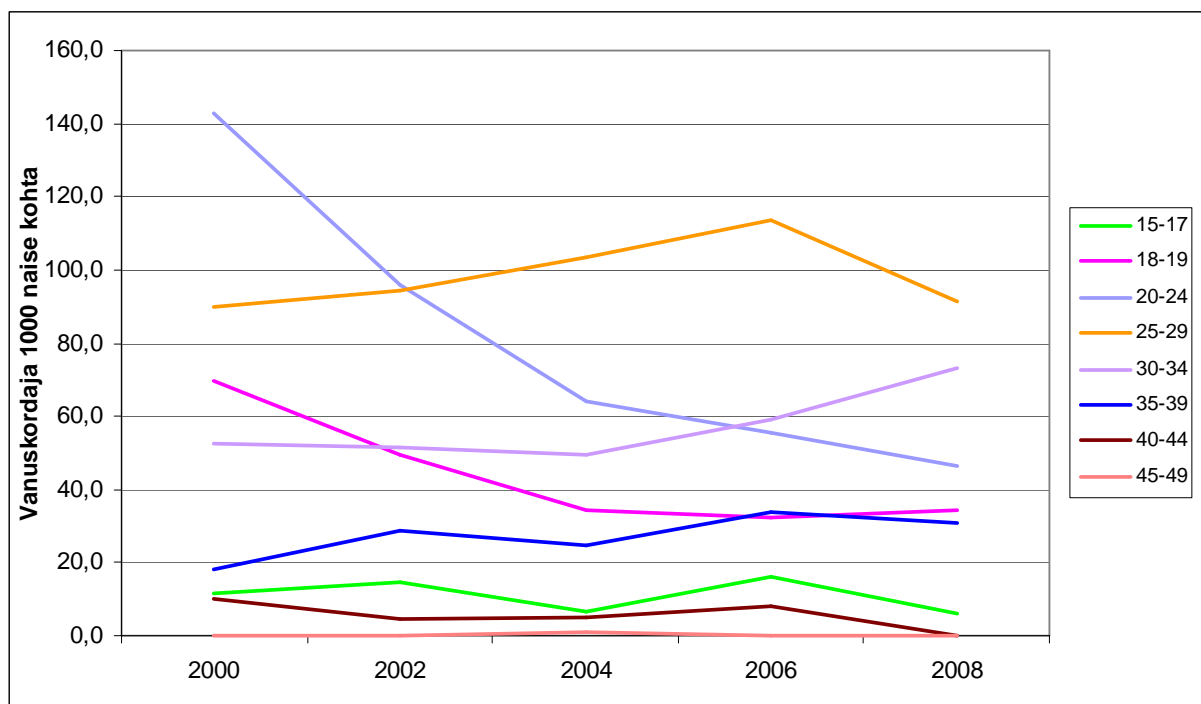
1.6 Elussünnid ema vanuse järgi

Joonis 1-7 Elussünnid maakonnas ema vanuse järgi

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister

Joonis 1-8 Sündimuse vanuskordaja Võrumaal aastate lõikes

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister

Tabel 1-3 Alaealiste sünnitajate (15-17.a) protsent maakonna sünnitajatest

	2000	2002	2004	2006	2008
% sündidest	3%	4%	7,2%	5,4%	1,5%

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister

Langeb nooremas vanuserühmas sünnitajate osakaal – alla 25 aastaste hulgas ja suureneb 30 - 34 aastaste sünnitajate osakaal. Esimene sünnitus lükatakse edasi.

1.7 Abordid

Tabel 1-4 Abortide arv

	2000	2002	2004	2006	2008
Arv	340	291	250	207	223

Allikas: Eesti Abordiregister

Tabel 1-5 Alaealiste (14-19 a.) abortide protsent maakonna abortidest

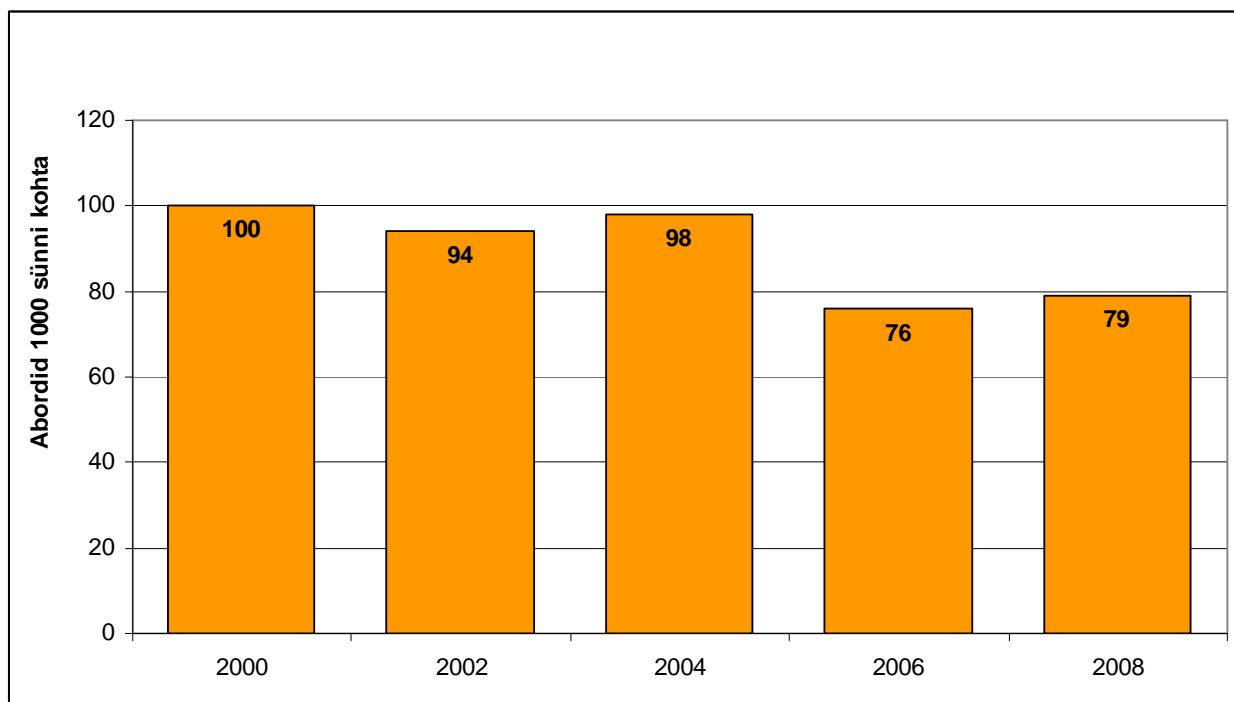
	2003	2004	2005	2006	2007
% abortidest	12%	16%	17%	11%	17%

Allikas: Maakondlik statistika

Abortide arv on langustendentsiga, kuid 2006. aastast on langustendents vähenenud.

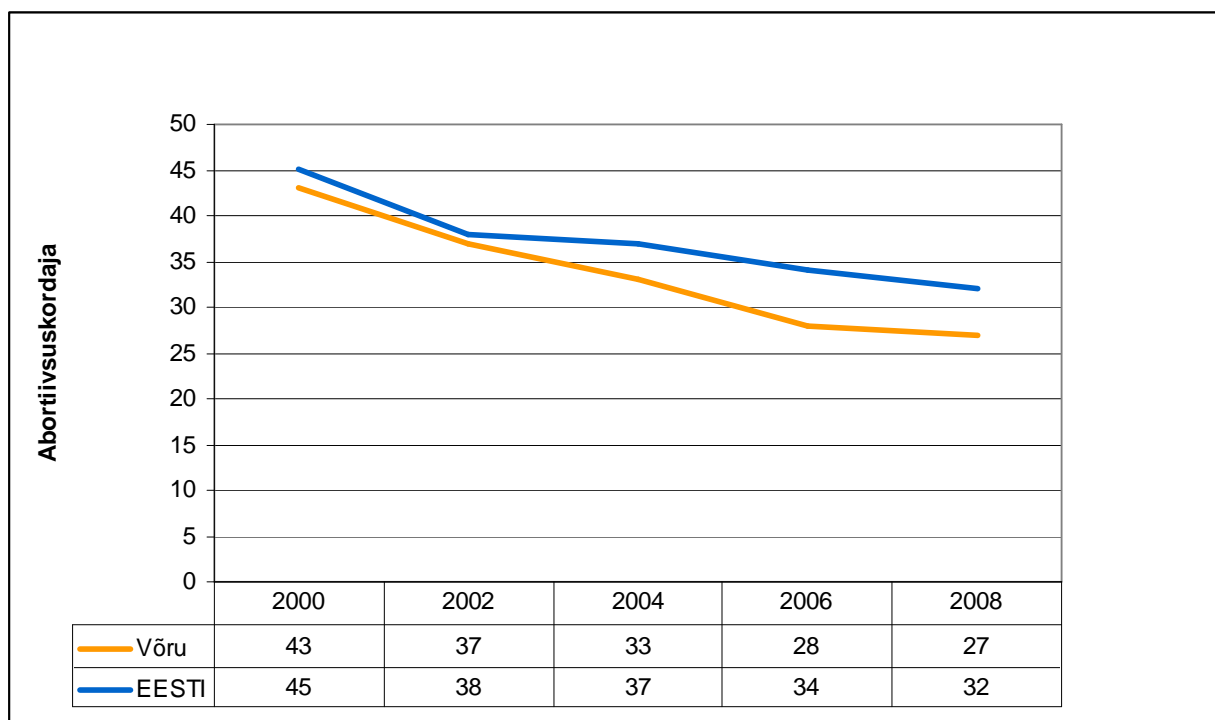
Oluline on taas käivitada Võrumaa Noorte Nõustamiskabinetis noorte seksuaalnõustamine ja seksuaaltervise alased loengud koolides.

Joonis 1-9 Abordid Võrumaal 1000 sünni kohta

Allikas: Eesti Abordiregister

Joonis 1-10 Võrumaa abortiivsuskordaja aastate lõikes

Allikas: Eesti Abordiregister

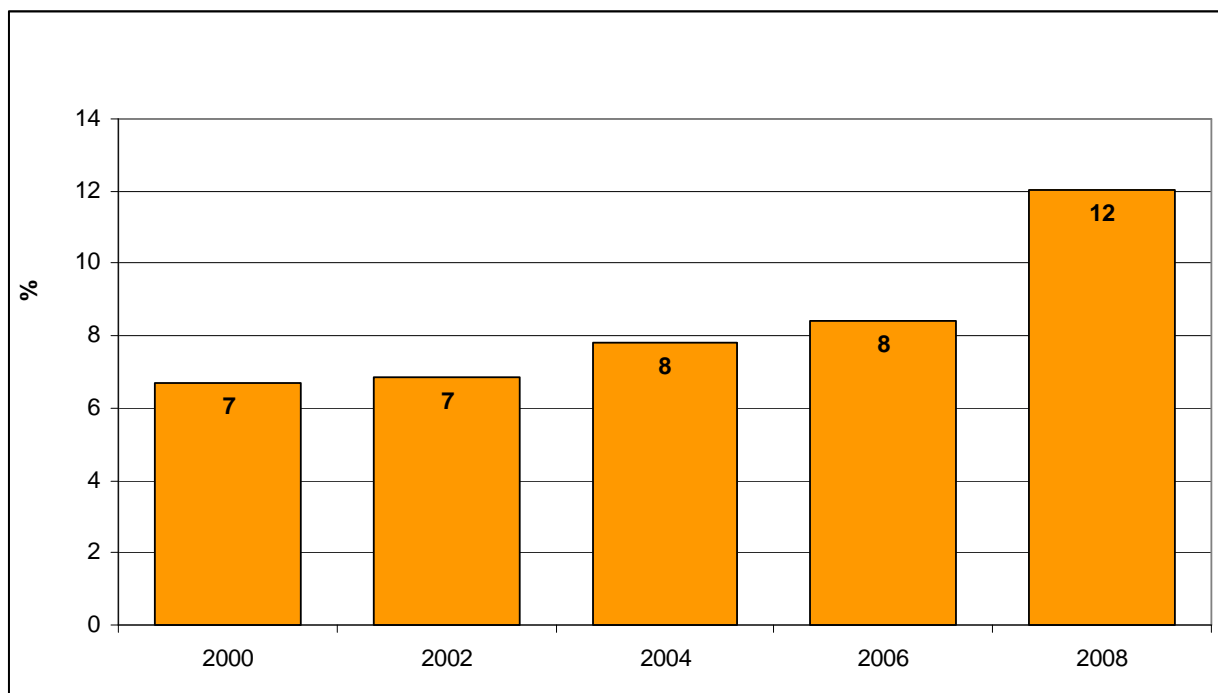
1.8 Suitsetamine raseduse ajal

Tabel 1-6 Suitsetamine raseduse ajal

	2000	2002	2004	2006	2008
Arv	25	23	23	28	37

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister

Joonis 1-11 Suitsetavate rasedate osakaal sünnitajatest

Allikas: Eesti Meditsiiniline Sünniregister

Suitsetavate rasedate osakaal kasvab. Põhjuseks on suitsetamise varasem alustamine ning suitsetajate osakaalu tõus kooliõpilaste sealhulgas tütarlaste seas. Seda kinnitab maakonnas aastatel 1998-2009 teostatud uuring "Sõltuvusainete tarbimine Võru maakonna õpilaste hulgas".

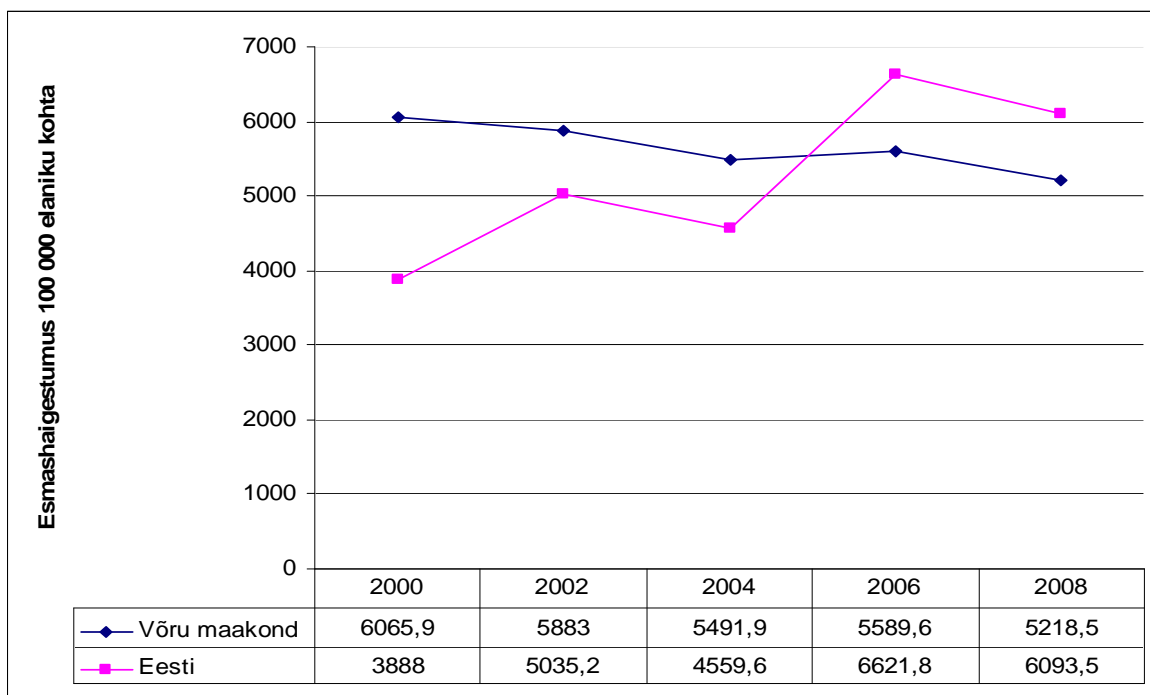
Olulised tegevussuunad

- Suitsetamise alane maakondlik ennetustegevus noorte hulgas erinevates vormides.
- Sõltuvusainete tarbimise trendi uuringute jätkamine noorte hulgas.
- Õpilaste osavõtt suitsetamise ennetuse alastest üritustest "Suitsuprii klass", temaatilised omaloomingu konkursid.
- Suitsetamisest loobumise nõustamise teenuse jätkamine.
- Rasedate nõustamine suitsetamise ohtlikkusest ja loobumise võimalustest.
- Noorte seksuaalnõustamine ja seksuaaltervise alased loengud koolides.

1.9 Esmashaigestumine

1.9.1 Esmashaigestumuskordaja südame-ja veresoonehaigustesse

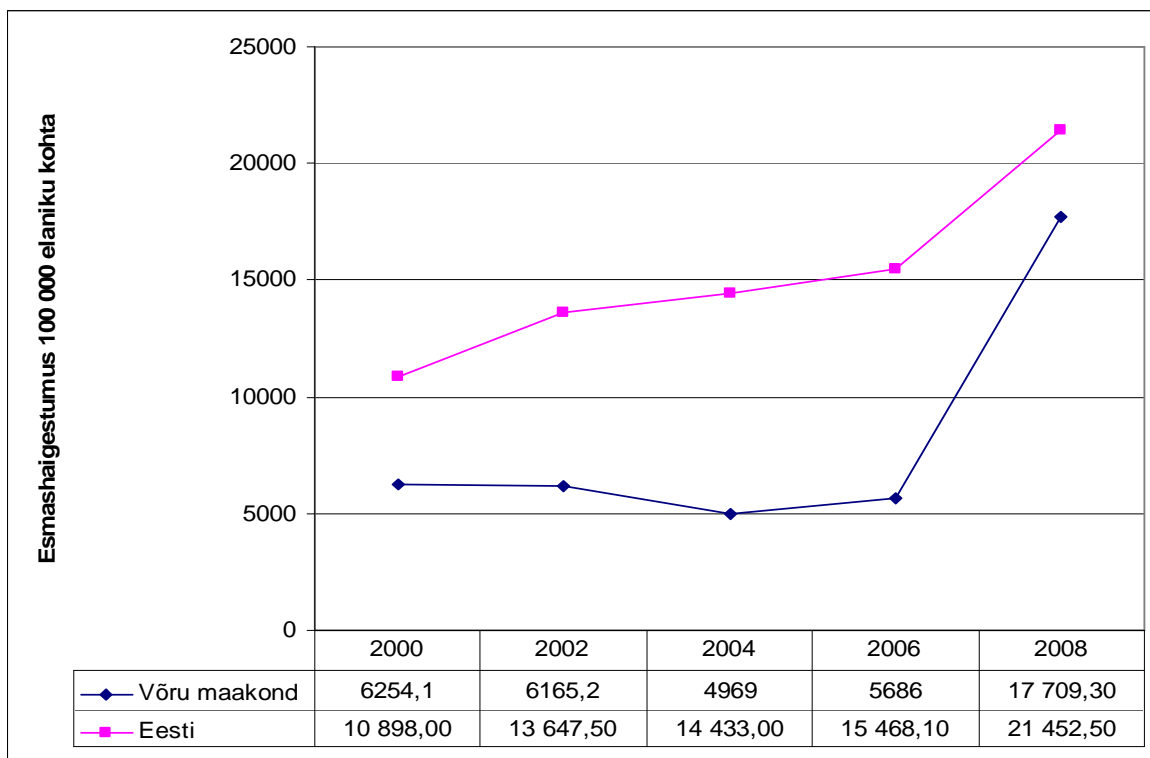
Joonis 1-12 Esmashaigestumine südame-ja veresoonehaigustesse aastate lõikes

Allikas: TAI Tervisestatistika

1.9.2 Esmashaigestumuskordaja vigastused, mürgistused ja välispõhjustest tingitud haigused

Joonis 1-13 Esmashaigestumine vigastustesse aastate lõikes

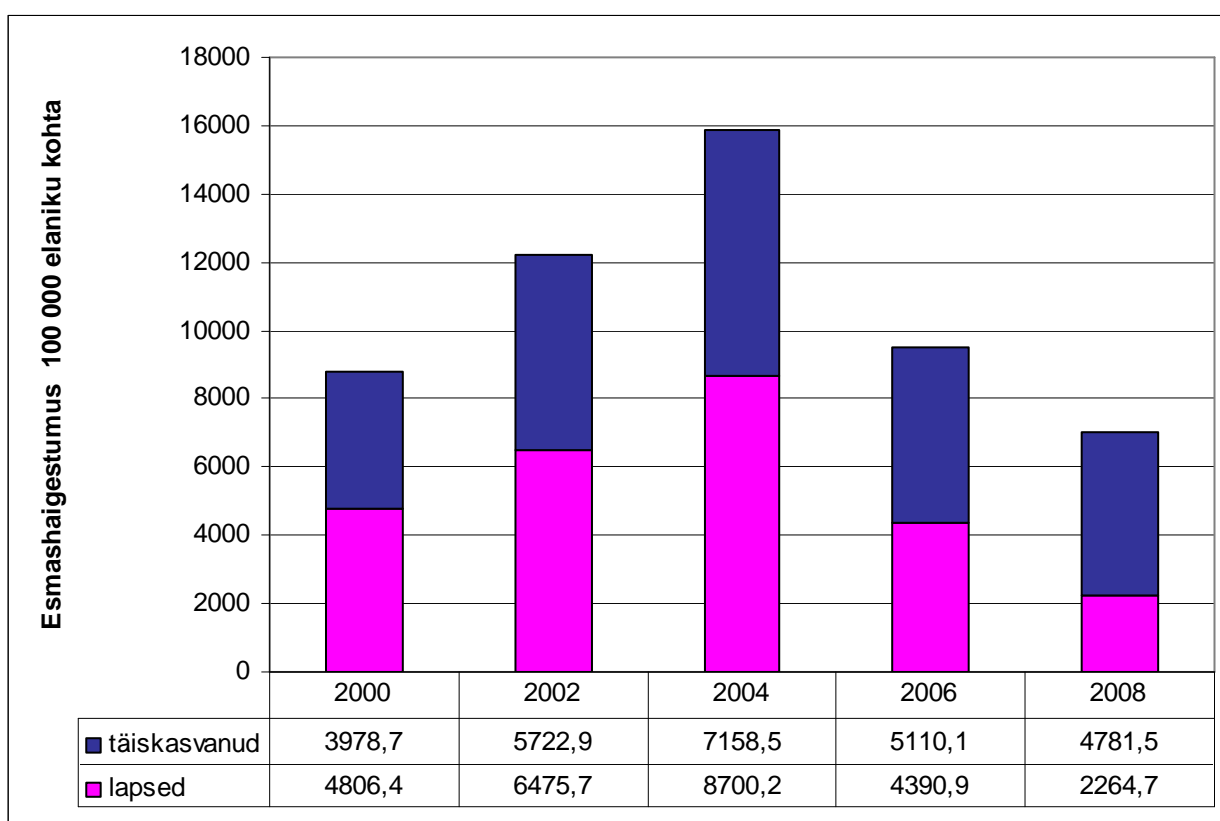
Allikas: TAI Tervisestatistika

Vigastuste põhjuste struktuuri maakonnas on raske hinnata. Puuduvad head allikaandmed, sh seosed alkoholi tarbimise ja vigastuste tekkimise vahel. Mõningase ülevaate annab kiirabi kutsete põhjuste analüüs just raskemate vigastuste põhjustest. Lõuna-Eesti Haigla kiirabibrigaadi tegevuse aruannetest lähtub, et vigastustest põhjustatud kutsed moodustasid 2002. a. 16% ja 2007.a 13% kiirabi kutsetest. Kiirabikutsetel abi saanud inimeste arv 100 elaniku kohta on sarnane Eesti keskmisega. Juhtivaks vigastuste tekkepõhjuseks on olmetraumad (2002.a 64% ja 2007.a 66%), liiklustraumad vastavalt 13,5 ja 13,7%, väike on spordi ja töötraumade osakaal (2007.a 3,2 ja 2,4%), vägivallast põhjustatud vigastused on tõusutendentsiga (2002.a 9% ja 2007.a 13,7%).

Enim ohustatud vanusegrupp on mehed vanuses kuni 54 aastat.

1.9.3 Esmashaigestumus psühhiaatrilistesse haigustesse

Joonis 1-14 Esmashaigestumine psühhiaatrilistesse haigustesse aastate lõikes

Allikas: TAI Tervisestatistika

Tabel 1-7 Ennetatavad vaimse tervise häired

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alkoholisõltuvus	73	124	135	161	183	182	158	230	250
Psüühika ja käitumishäired tingitud alkoholi tarimisest	311	318	410	494	562	252	256	479	499
Depressiivne episood	132	182	264	462	483	425	418	521	481
Korduv depressiivne häire	64	223	320	335	320	359	313	440	536

Allikas: Võru maakonna tervishoiustatistiline aruanne "Psüühika ja käitumishäired"

Maakonnas on oluliselt suurenenud alkoholi liigtarvitamisest tingitud psüühikahäired.

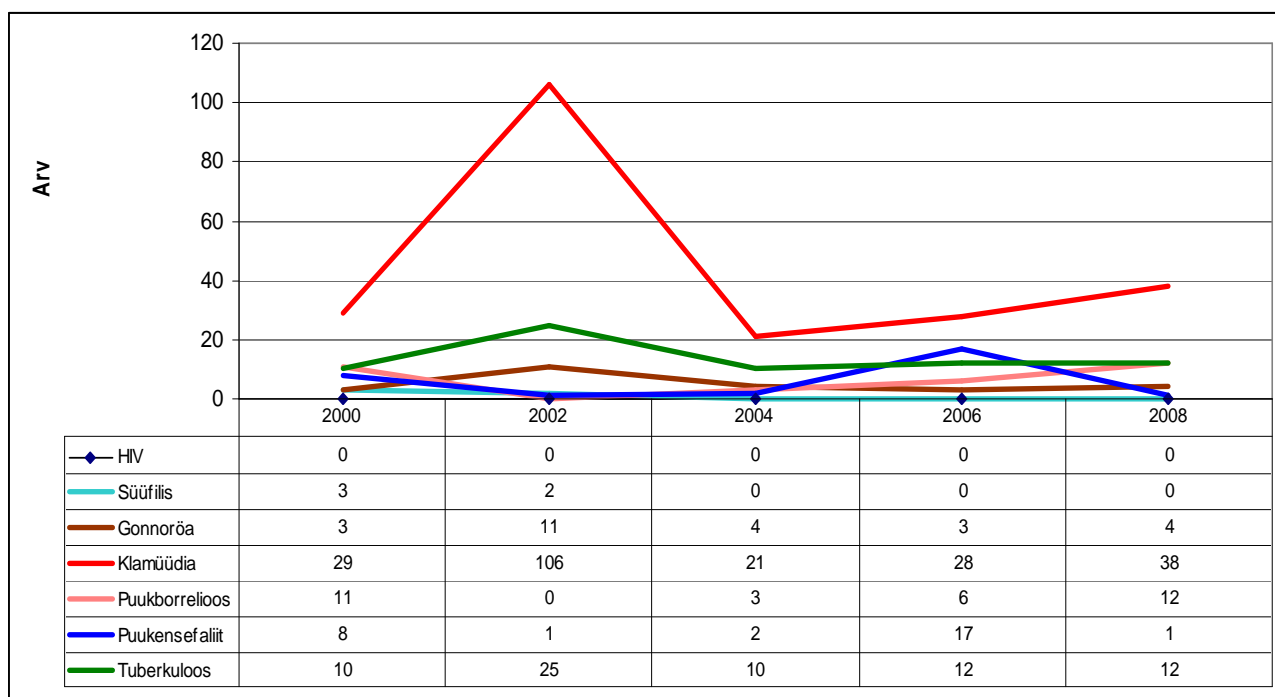
Kõige enam on suurenenud mõõduka korduva depressiivse häire esinemissagedus (2002 ja 2007.a võrdluses 10 korda).

Väljaselgitamist vajaksid antud probleemide põhjused (psühhosotsiaalsed ja majanduslikud faktorid, medikamentoosse ravi kättesaadavus).

Alkoholi liigtarbitmist ja vaimse tervise olukorda peetakse üheks olulisemaks probleemiks maakonnas.

1.9.4 Esmashaigestumine nakkushaigustesse

Joonis 1-15 Esmashaigestumine nakkushaigustesse Võrumaal haiguste ja aastate lõikes

Allikas: TAI Tervisestatistika

Nakkushaigustesse haigestumise esinemissagedus maakonnas on madal.

Tabel 1-8 Aktiivse tuberkuloosi levimuskordaja 100 000 elaniku kohta

	2000	2002	2004	2006
Võru	35,3	53,6	18,1	23,5
Eesti	58,8	37,9	39,1	28,9

Allikas: TAI Tervisestatistika

Tuberkuloosi haigestumus maakonnas on langustendentsiga.

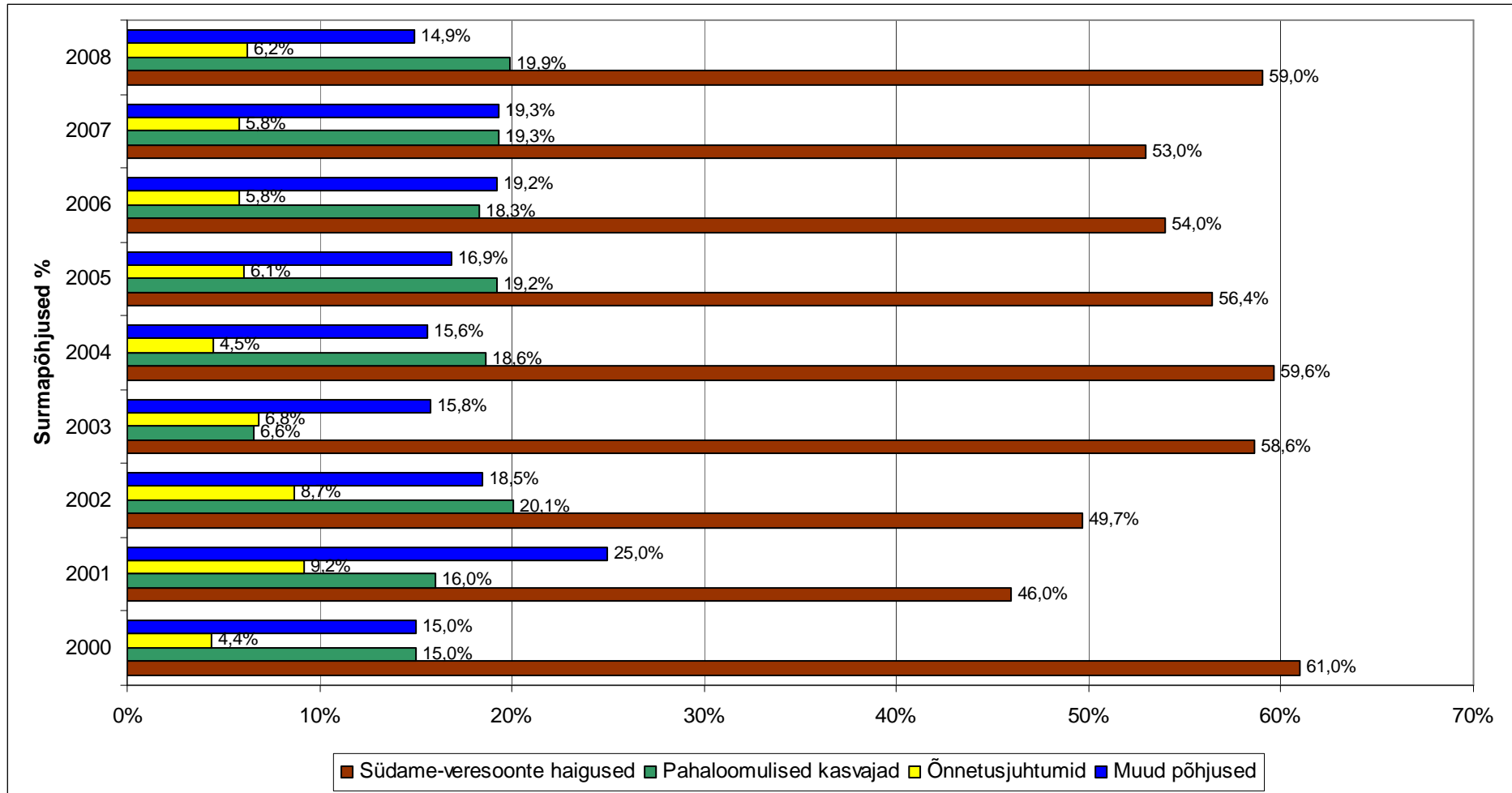
1.10 Surmad

Tabel 1-9 Enim esinenud surma põhjused Võru maakonnas

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Surma põhjused									
Südame-veresoonte haigused	394	282	303	335	359	323	306	304	304
Pahaloomulised kasvajad	97	99	126	95	112	110	104	109	103
Õnnetusjuhtumid	28	56	53	39	27	35	33	33	32
sh alkoholimürgitused	14	3	10	5	3	3	3	2	9
Enesetapud	9	14	11	12	10	4	13	5	6
Tapmised	2	2	3	0	0	3	2	1	
Muud põhjused	97	153	113	90	94	97	109	109	77
KOKKU	641	609	609	571	602	572	567	563	516

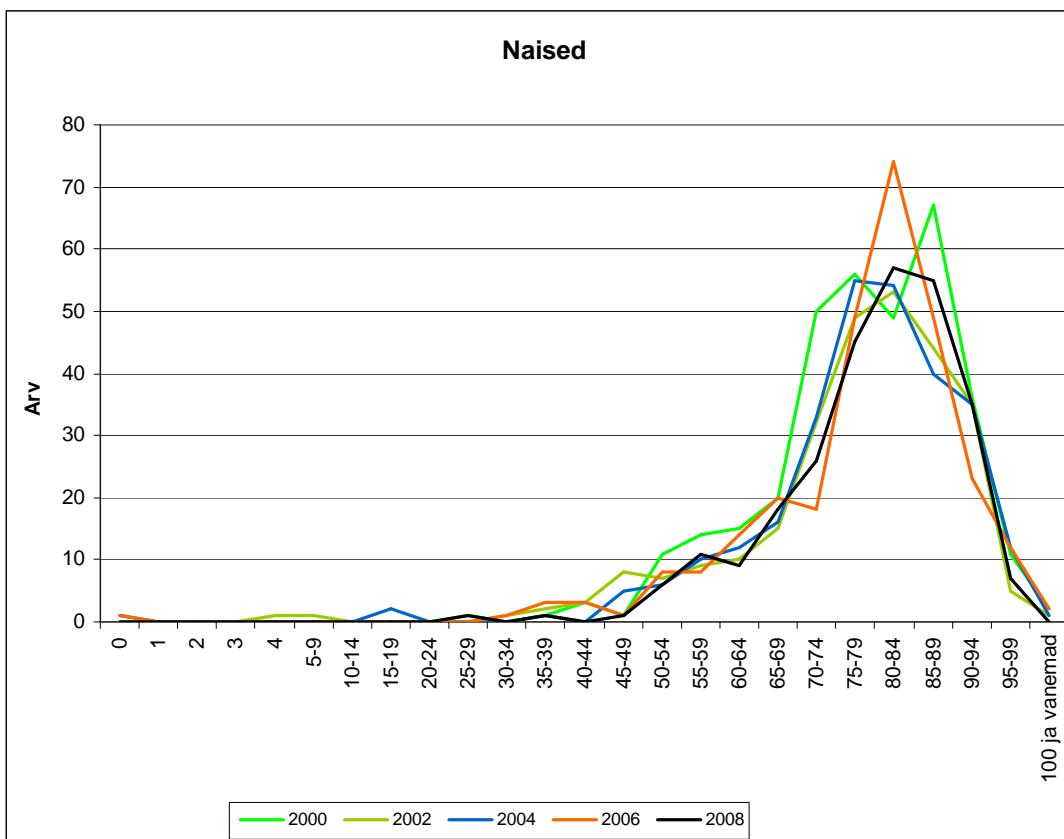
Allikas: Võru Maavalitsus

Joonis 1-16 Surmapõhjused %

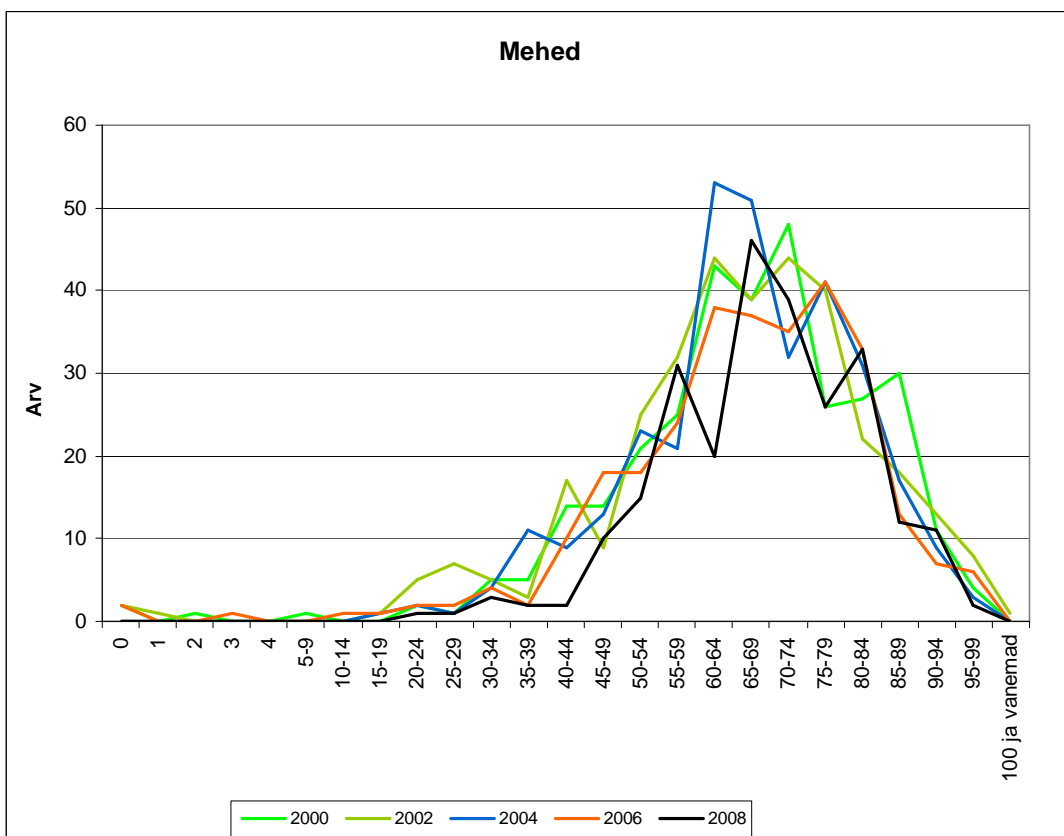
Allikas: Võru Maavalitsus

Joonis 1-17 Naiste suremus Võrumaal vanusegruppide ja aastate lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 1-18 Meeste suremus Võrumaal vanusegruppide ja aastate lõikes

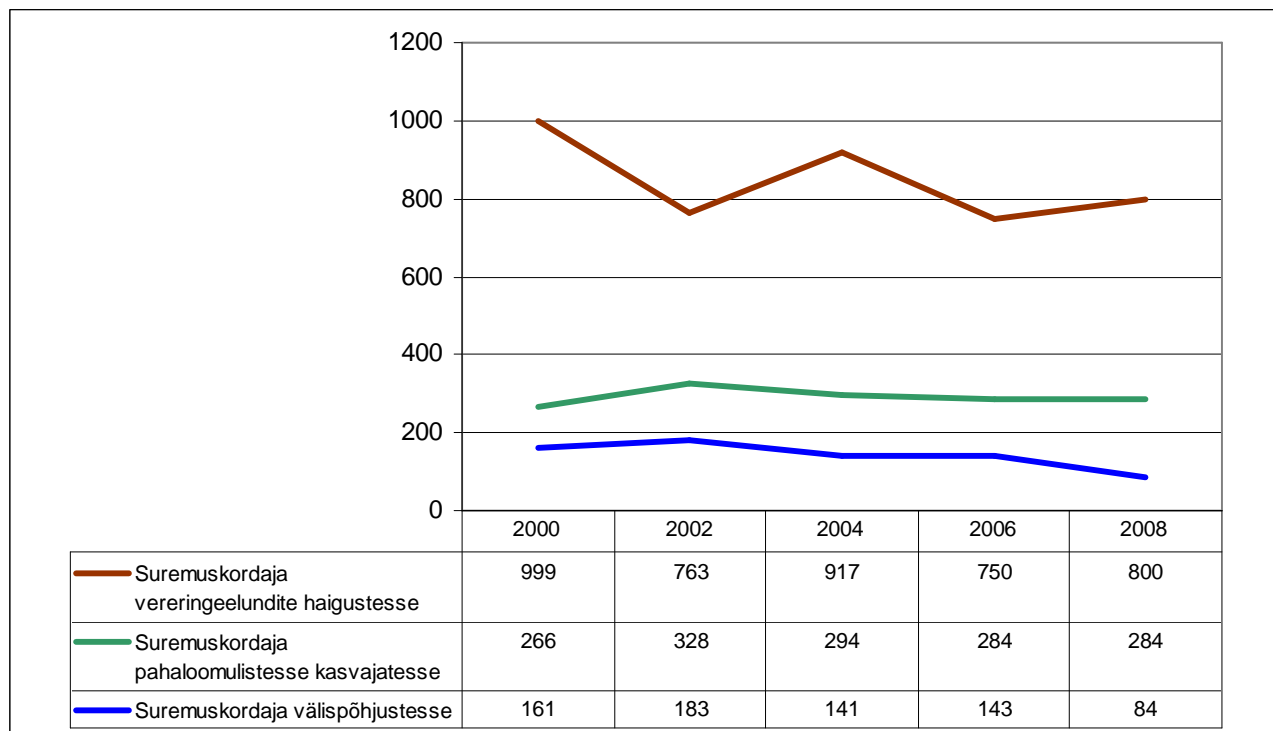

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

1.11-1.13 Suremuskordajad (vereringeelundite haigused, pahaloomulised kasvajad, välispõhjused)

Võrumaa elanike suremuse põhjustest moodustavad 50-60% südame-ja veresoonehaigused, 16-19% pahaloomulised kasvajad ja 6-9% välispõhjustest tingitud surmad.

Joonis 1-19 Suremuskordajad Võrumaal põhjuste ja paaris aastate lõikes

Allikas: TAI Surma põhjuste register

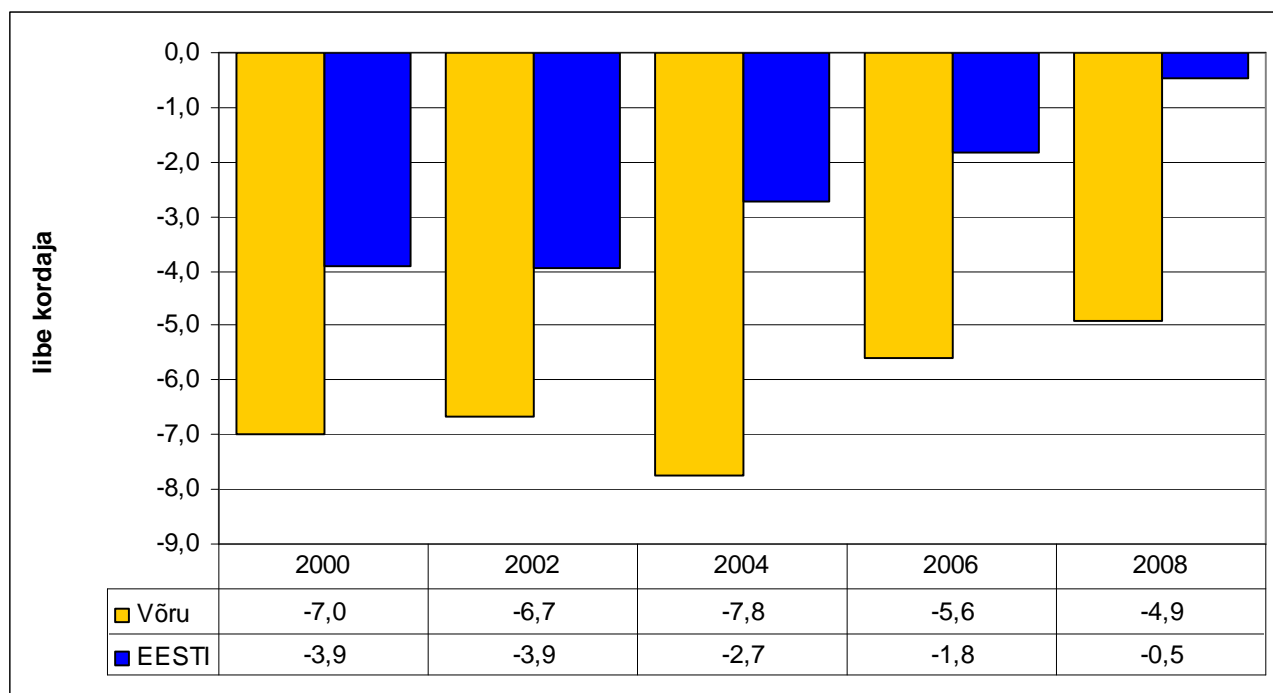
Kõrgest haigestumisest ning vanemaealiste inimeste suurest osakaalust tingituna on suremuse näitajad maakonnas kõrged.

Ülaltoodud haigestumuse ja surma põhjuste andmete põhjal tulenevad prioriteetsed suunad haigestumuse ja suremuse vähendamiseks maakonnas:

- südame- ja veresoonehaiguste ennetamine;
- pahaloomuliste kasvajatessse haigestumise ennetamine ja varajane avastamine;
- vigastuste ennetamine;
- vaimse tervise näitajate parandamine.

1.14 Loomulik iive

Joonis 1-20 Loomulik iive Võrumaal aastate lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Loomulik iive Võru maakonnas on negatiivne, iibe kordaja negatiivsus on suurem Eesti keskmisest ja omab tunduvalt väiksemat langustendentsi Eesti keskmisest. Iibe kordaja langus on enam tingitud surmajuhtude vähenemisest kui sündide arvu suurenemisest.

1.15 Sisseränne

Tabel 1-10 Sisseränne Võrumaale

		2000	2002	2004	2006	2008
Sisseränne	Arv	585	1190	1060	971	857
	1000 elaniku kohta	14,7	30,3	27,3	25,3	22,6

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

1.16 Väljaränne

Tabel 1-11 Väljaränne Võrumaalt

		2000	2002	2004	2006	2008
Väljaränne	Arv	683	1552	1376	1098	952
	1000 elaniku kohta	17,1	39,5	35,4	28,6	25,1

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

1.17 Rändesaldo

Tabel 1-12 Võrumaa rändesaldo

		2000	2002	2004	2006	2008
Rändesaldo	Arv	-98	-362	-316	-127	-95
	1000 elaniku kohta	-2,5	-9,2	-8,1	-3,3	-2,5

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Võru maakonna elanike arvu vähenemise üheks põhjuseks on elanike suurem väljaränne kui sisseränne. Välja rändavad eelkõige noored inimesed- õppima ja tööle suurlinnadesse ja välismaale.

Teiseks oluliseks põhjuseks on negatiivne loomulik iive maakonnas.

1.19. Demograafiline töösurveindeks

Tabel 1-13 Demograafiline töösurveindeks

	2000	2002	2004	2006	2008
Võru	1,3	1,25	1,16	1,02	0,92
Eesti	1,2	1,14	1,02	0,91	0,84

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

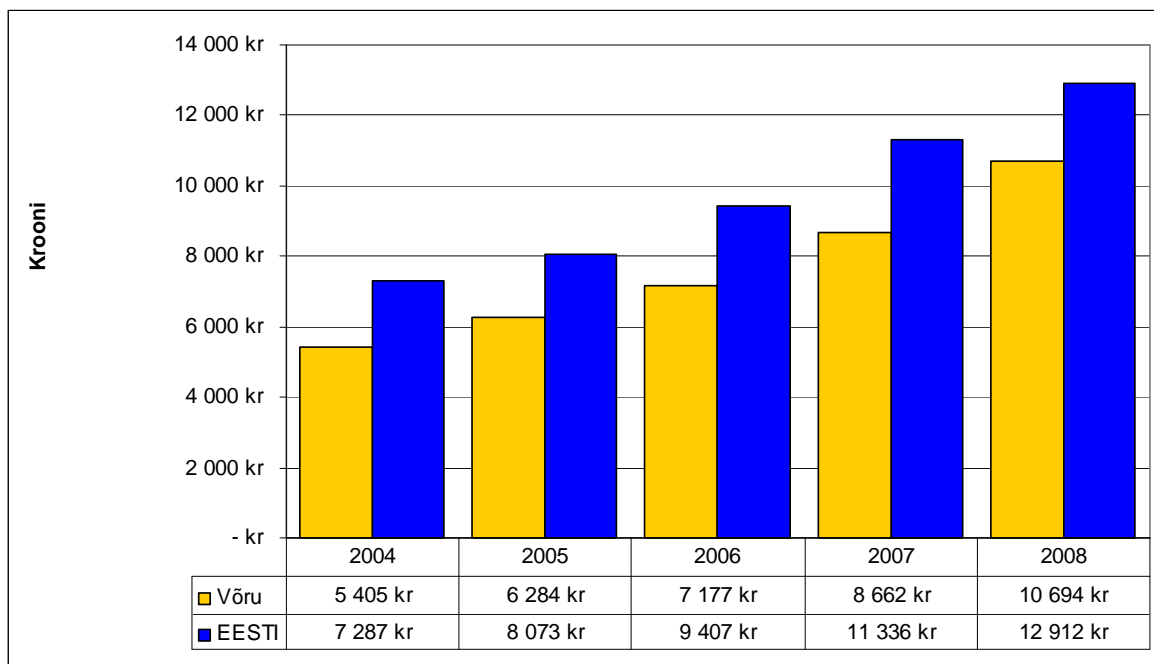
Demograafiline töösurveindeks on eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte (5-14-aastased) ja sealt vanuse tõttu potentsiaalselt lahkuvate inimeste (55-64-aastased) suhe. Demograafiline töösurveindeks Võru maakonnas on langustendentsiga.

2 SOTSIAALNE SIDUSUS JA VÕRDESED VÕIMALUSED

2.1 Tööturu situatsioon

2.1.1 Keskmise brutopalk

Joonis 2-1 Keskmise brutopalk kroonides aastate lõikes

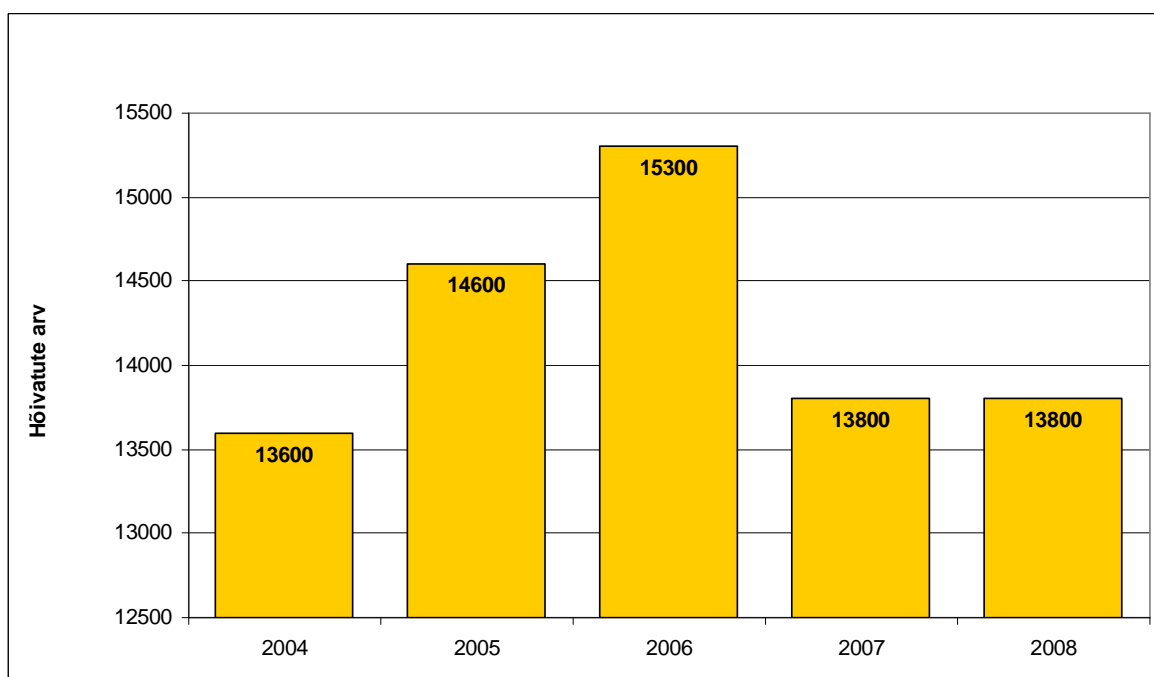

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Võru maakonna inimeste keskmine brutopalk on madalam vabariigi keskmisest brutopalgast moodustades vabariigi keskmisest 2004.a. 74% ja 2008.a. 83 %.

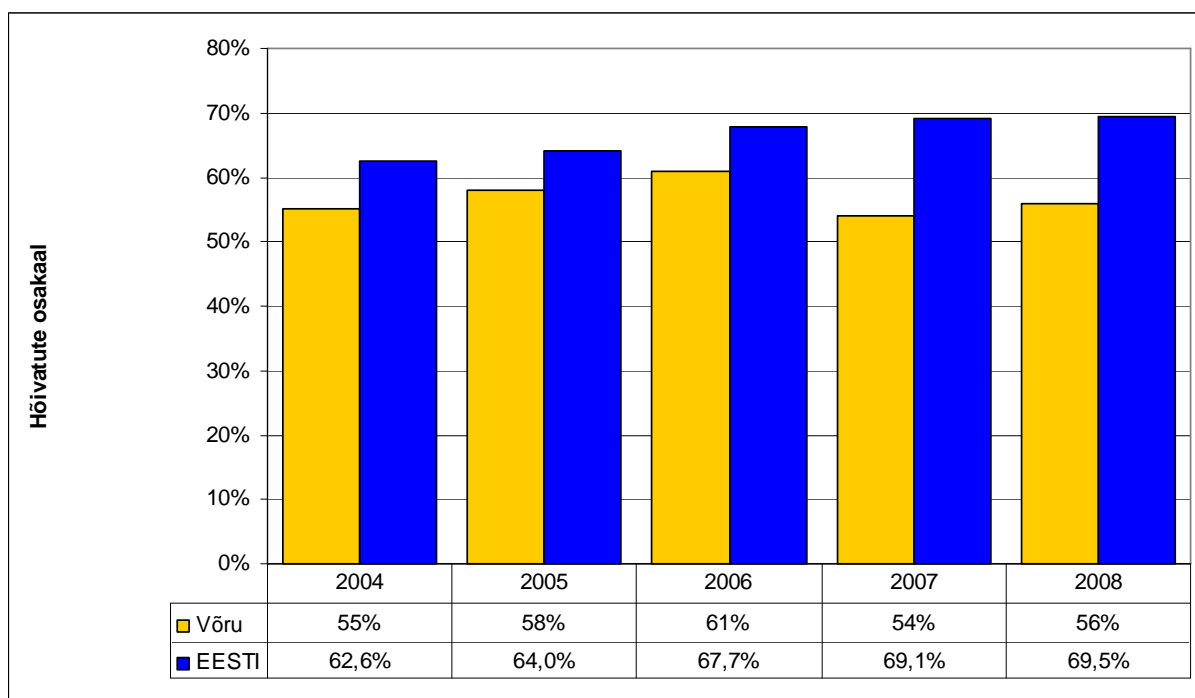
2.1.2 Hõivatud

Joonis 2-2 Tööga hõivatud isikute arv Võrumaal aastate lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 2-3 Hõivatute osakaal tööealisest elanikkonnast (%)

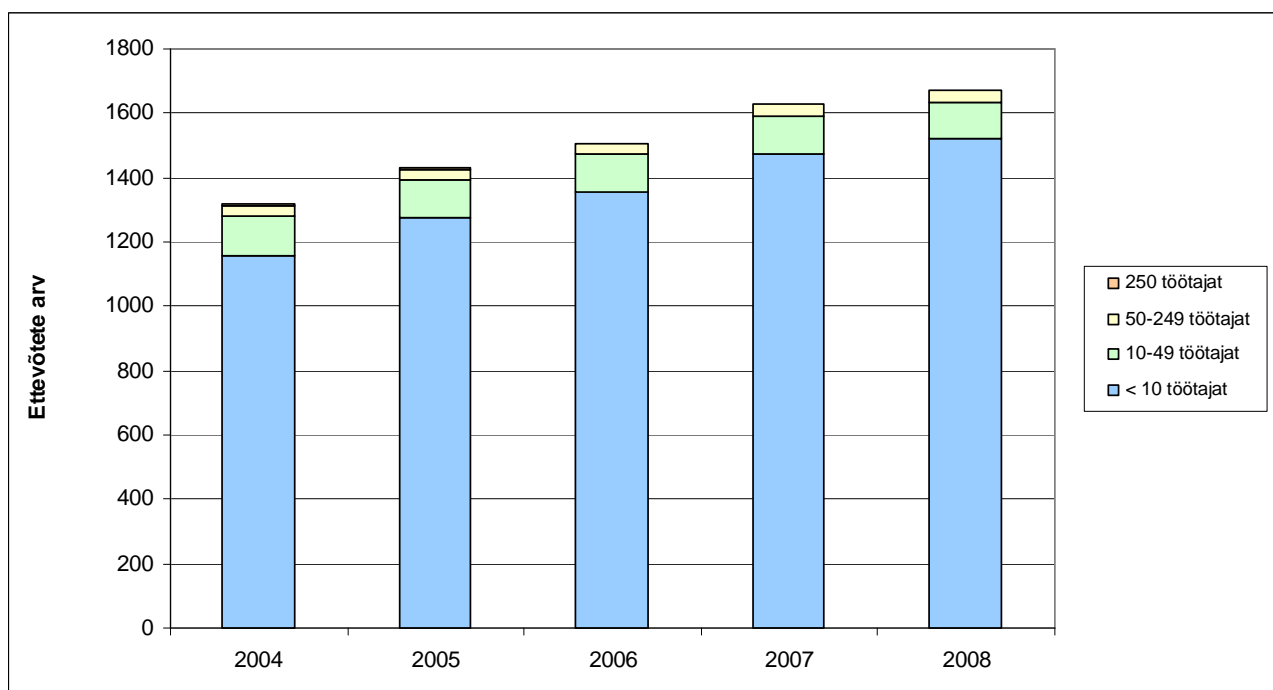

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Tööga hõivatud inimeste osakaal Võru maakonnas on tunduvalt madalam vabariigi keskmisest. 2009.a andmetel on töötute protsendilt Võrumaa maakondadest Ida-Virumaa järel teisel kohal.

2.1.3 Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted

Joonis 2-4 Ettevõtted Võrumaal töötajate arvu järgi

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Äriregistri, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri andmetel oli Võrumaal 01.01.2008 seisuga 2222 ettevõtjat (äriühingud ja füüsilisest isikust ettevõtjad).

Ettevõtlusaktiivsus äriregistris registreeritud juriidilisest isikust ettevõtjate ja elanike üldarvu suhtena on 34 (tõus 2006.aastaga võrreldes 4 ühikut). Viimase näitaja poolest jääb Võrumaa ikkagi allapoole Eesti keskmist taset. Registreeritud ettevõtjate hulgas on absoluutses ülekaalus mikroettevõtted. Seni levinuim ettevõtlusvorm on üksi töötav FIE või talu, kuid viimase aastaga on FIE- de arv hakanud tasapisi vähenema. Põhjusi on siin kaks: edukalt majandanud FIE-d on oma ettevõtte ümber kujundanud osaühinguks ning mitu aastat majandustegevuseta FIE- sid on maksuamet asunud registrist kustutama.

Piirkonniti tegutseb kõige enam ettevõtjaid Võru linnas, sellele järgnevad Võru, Antsla ja Rõuge vald. Maakonnas tegutsevatest ettevõtetest on 90% 0-10 töötajaga, 7,3% 10-49 töötajaga, 2,2% 50-249 töötajaga ja vaid kahes ettevõttes oli 2006.aastal rohkem kui 250 töötajat. Seega vastavalt Eurostat- i klassifikatsioonile on 97,7% Võrumaa ettevõtetest väikeettevõtted ning vaid 2,3 % keskmise suurusega või suurettevõtted.

Statistilisse profiili kuuluvaist ettevõtjatest (ehk majanduslikult aktiivsetest 1506-st ettevõtjast) 39% tegutseb primaarsektoris, 20% sekundaar- ja 41% tertsiaarsektoris. Sekundaarsektori ettevõtjate osatähtsus ettevõtjate üldarvust Võrumaal ületab Eesti keskmist vastavat näitajat. Selge tendents on primaarsektori osakaalu vähenemisele ning sekundaar- ja tertsiaarsektori osakaalu suurenemisele.

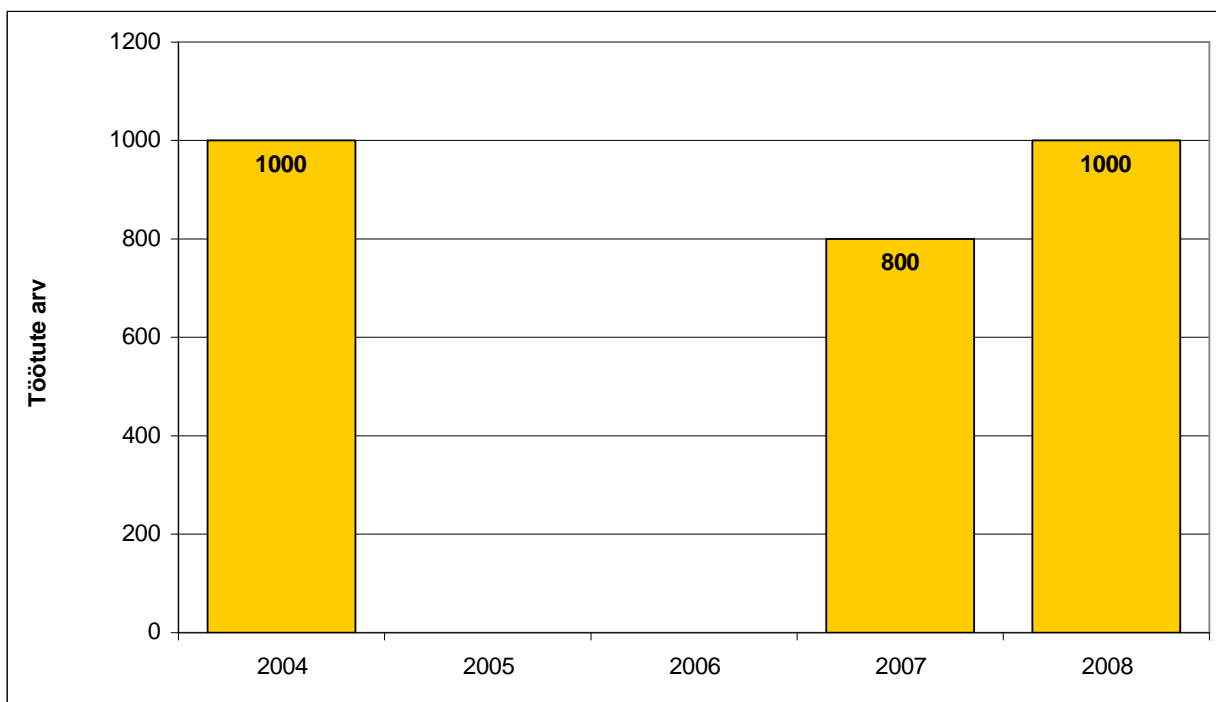
Tegevusvaldkondadest on suurima osakaaluga töötlev tööstus. Töötleva tööstuse osakaal Võrumaa majanduse struktuuris ületab kogutulu, töökohtade ning makstud kogutöötasu arvestuses enamuse teiste Eesti maakondade analoogilisi näitajaid.

Töötleva tööstuse 160 ettevõtet annavad 49% kõigi maakonna äriühingute kogutulust ning neis töötavad 3380 hõivatut moodustavad 47 % kõigis maakonna äriühingutes töötavatest hõivatud inimestest.

Allikas: Võru maakonna arengustrateegia 2009-2019 eelnõu

2.1.4 Töötus

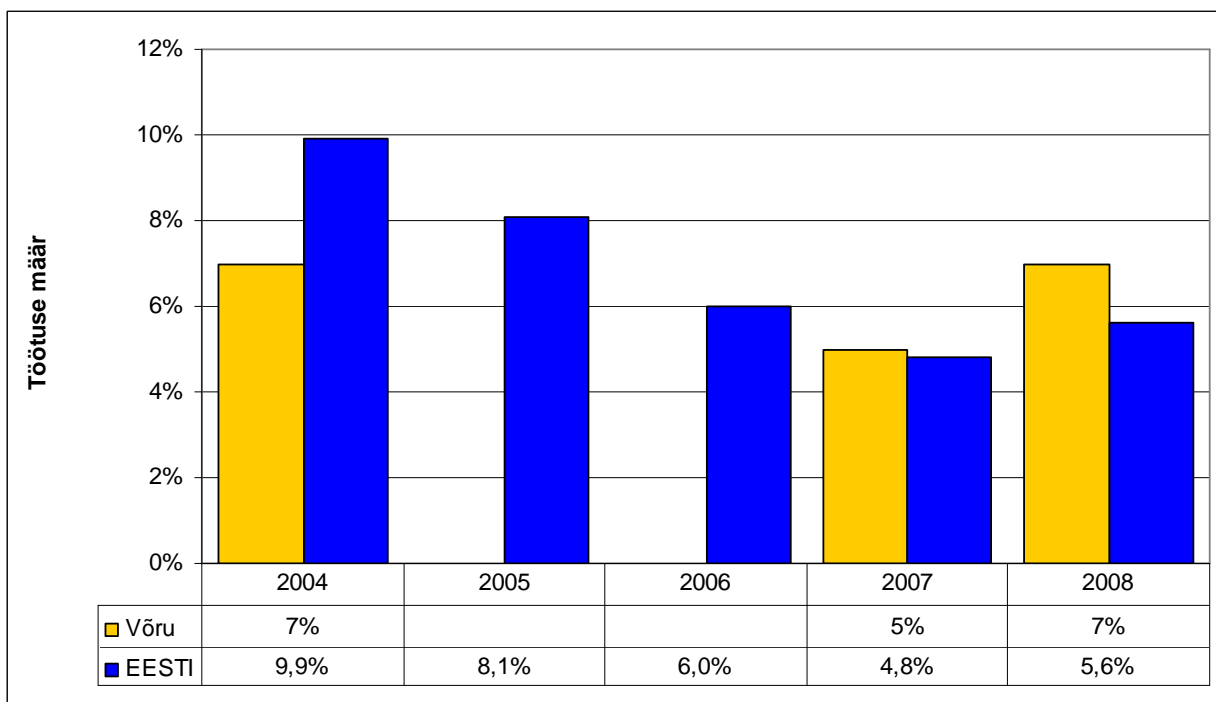
Joonis 2-5 Töötute arv Võrumaal aastate lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

2005 ja 2006.a kohta andmed puuduvad.

Joonis 2-6 Töötuse määr Võrumaal aastate lõikes

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

2.1.7 Tööjõus osalemise määr

Tabel 2-1 Tööjõus osalemise määr

	2004	2005	2006	2007	2008
Võru	59%	61%	62%	57%	60%
Eesti	69%	67%	72%	72%	74%

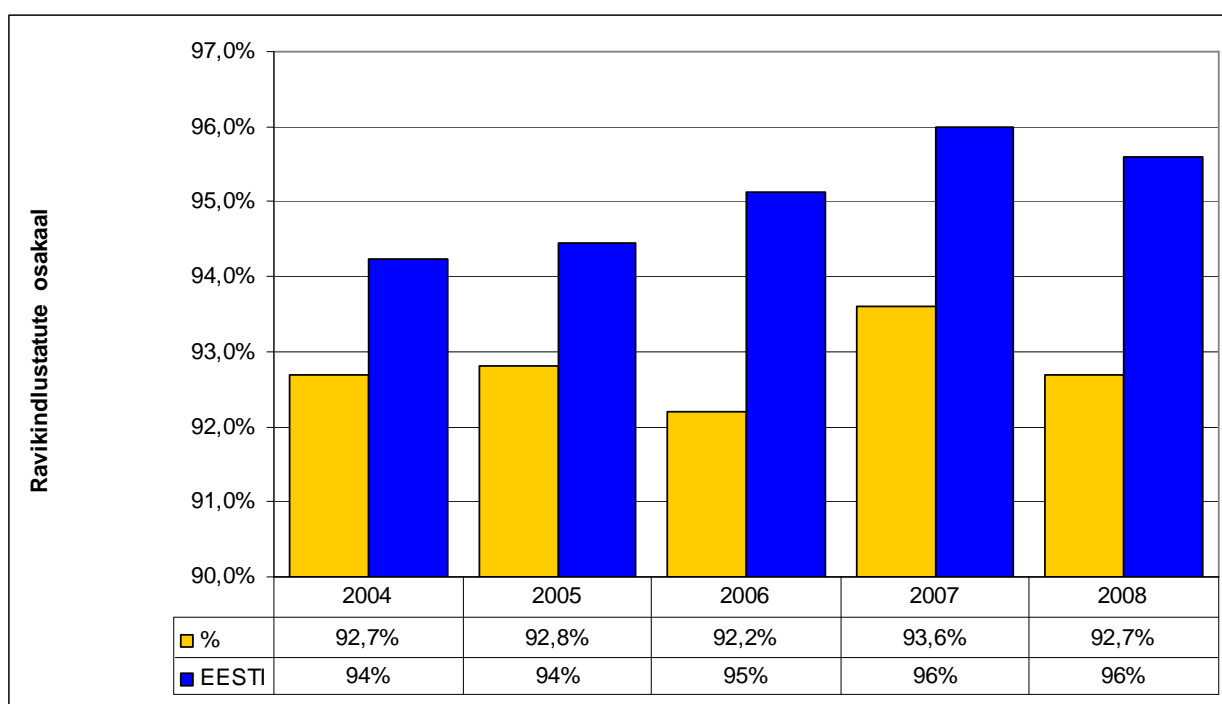
Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Võru maakonnas tööjõus osalemise määr on madalam vabariigi keskmisest.

2.2 Toimetulek

2.2.1 Ravikindlustusega kaetud

Joonis 2-7 Ravikindlustatute osakaal Võrumaal aastate lõikes

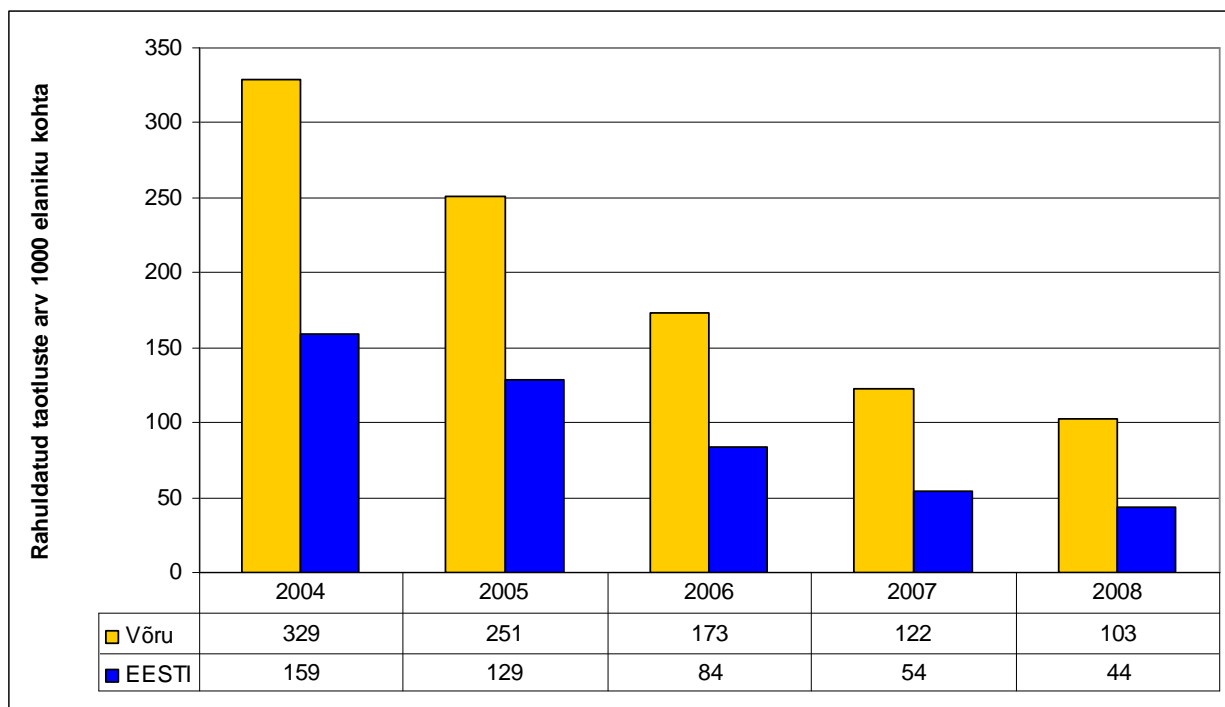

Allikas: Eesti Haigekassa

Ravikindlustuse hõlmatus Võru maakonnas on madalam Eesti keskmisest. Takistatud on arstiabi kättesaadavus 7-8% elanikkonnast, mis seab ohtu nende tervise ja elu ning suurendab omavalitsuste kulutusi tervishoiule ja sotsiaalabile.

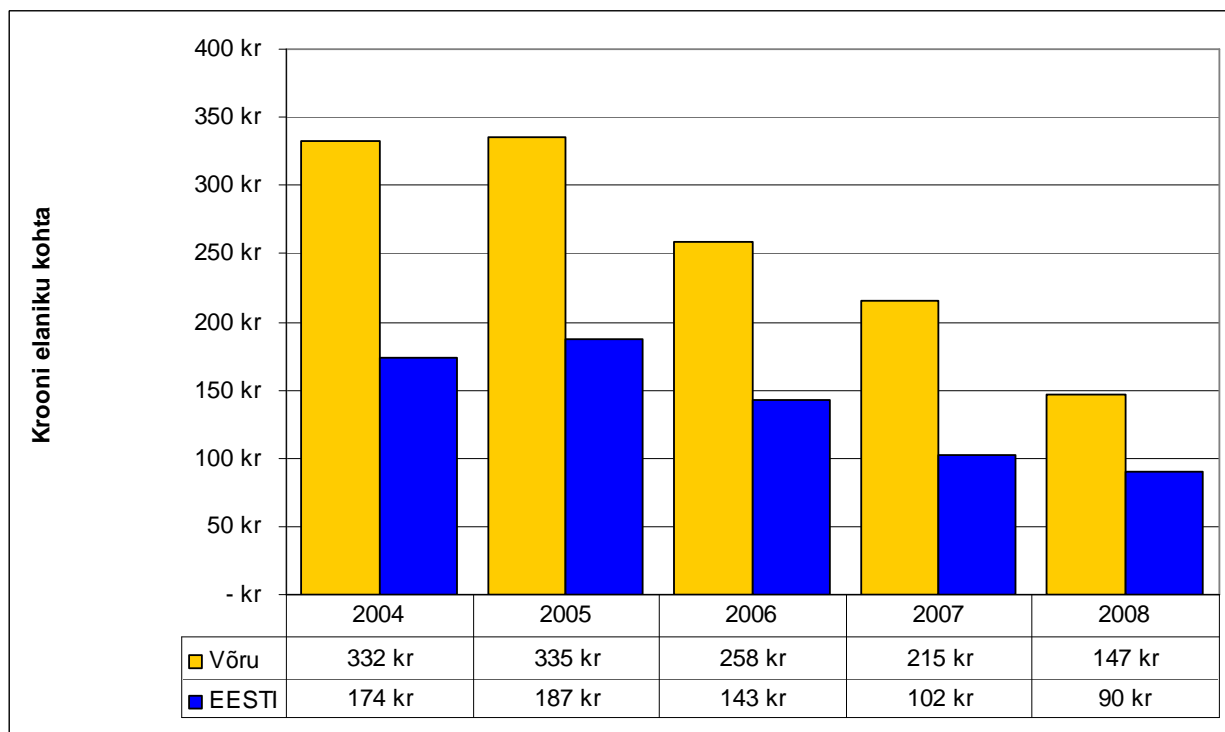
2.2.2 Toimetulekutoetused

Joonis 2-8 Rahuldatud toimetulekutoetuste taotluste arv

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 2-9 Toimetulekutoetuse summa ühe elaniku kohta kroonides

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Toimetulekutoetuse taotlejate arv Võru maakonnas on üle 2 korra suurem Eesti keskmisest, samuti väljamakstud toimetulekutoetuse summad on ligi 2 korda suuremad Eesti keskmisest.

Toimetulekutoetuse saajate suurem osakaal võrreldes Eesti keskmisega on tingitud kõrgeast töötuse tasemest ja töövõimetuspensioni saajate suuremast osakaalust. Lähtuvalt sellest on vaesuses ja vaesusriskis olevate inimeste osakaal maakonnas tunduvalt kõrgem Eesti keskmisest, mis seab suure koormuse maakonna sotsiaalsektorile.

Oluliselt suurem on maakonnas vajadus sektorisse suunatavate rahaliste ressursside, sotsiaalteenuste ja sotsiaaltöötajate järele, et korvata vaesusest tingitud ohte antud riskigrupi rühma toimetulekule ja tervisele.

2.2.3 Puuetega inimesed

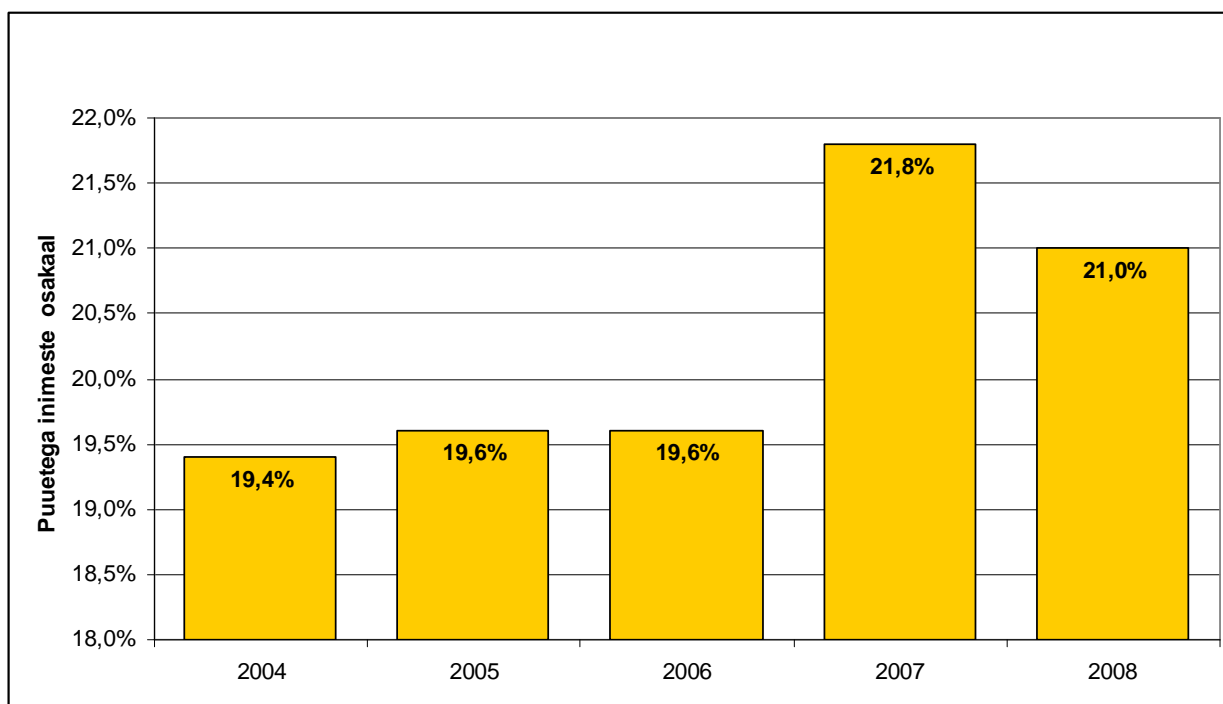
Alljärgnevas tabelis ja joonisel on ära toodud töövõimetuspensioni saajate arv ja osakaal maakonna tööealisest elanikkonnast.

Tabel 2-2 Puuetega inimeste arv

	2004	2005	2006	2007	2008
Arv	2856	3007	3140	3238	3171
% rahvastikust	7,4	7,8	8,2	8,5	8,4
Eesti %			5,3	5,6	5,7

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Joonis 2-10 Puuetega inimeste osakaal

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Maakonna puuetega inimeste osakaal on Põlva maakonna järel Eesti kõrgemaid: 2004.aastal oli 18,7%.(Eestis 8,8% elanikkonnast) ja 2009. aastal 19,8 (samal ajal Eesti keskmine 8,3%). Ülekaalus on liikumispuuded.

2.2.4 Suhtelise vaesuse määr

Tabel 2-3 Suhtelise vaesuse määr

	2004	2005	2006	2007	2008
% Võru	23,7	22,8	26,3	25	-
% Eesti	18,3	18,3	19,4	19,5	-

Allikas: Eesti Statistika andmebaas

Suhtelisest vaesuse piirist madalamate sissetulekutega isikute osakaal on suurem Eesti keskmisest.

Vaesus on oluliseks riskiteguriks maakonna elanike toimetulekule ja tervisele.

2.2.6 Sotsiaalteenused

Inimestele, kellel on raskusi ja takistusi oma elu iseseisval korraldamisel, osutatakse elukeskkonda muutvaid ning käitumist ja elulaadi toetavaid sotsiaalteenuseid, mis parandavad nende toimetulekut.

▪ Varjupaigateenus

Varjupaiga teenus on suunatud kodututele ning vältimatu abi raames ööbimiskohta vajavatele isikutele.

Varjupaiga teenust pakub Võru linnas asuv Nöörimaa Tugikodu alates 2007. aastast esmajärjekorras Võru linna inimestele, vajadusel ka maakonnast või kaugemaltki pärit inimestele. Ööbimiskohti on 13, mis on pidevalt täidetud valdavalt Võru linna inimestega. Valdades üldjuhul selline teenus puudub, sest väiksemas kogukonnas on sotsiaalne sidusus tugev ning peavarjuta jäänud inimest aitab kogukond. Samuti saab ära kasutada kohapeal olemasolevate asutuste ruume.

▪ Eluasemeteenus

Teenusega tagatakse eluruumi kasutamise võimalus iseseisvalt toimetulevale isikule, kes tulenevalt oma sotsiaalmajanduslikust olukorrast ei ole võimeline endale ja oma perekonnale vajadustele vastavat eluruumi leidma. Eluruum peab võimaldama inimesele selles ööpäevaringse viibimise.

2009.a. osutati eluasemeteenust kõikides omavalitsustes (kokku sotsiaalkortereid 141), millele lisaks oli munitsipaalkortereid riikliku statistika järgi 7 omavalitsuses.

73 % sotsiaalpindadest oli hõivatud ning mõningates omavalitsustes on korterite järele ka täiendav vajadus. Teenuse sihtrühmaks on enamasti puuetega inimesed, lastega pered ja teised eluasemeta isikud. 2009.a maakonna hooldus- ja õendusabi võrgu arengukava koostades oli Antsla, Haanja, Mõniste, Urvaste ja Vastseliina valdadel soov järgnevatel aastatel arendada teenust edasi järgmisele tasemele: pakkuda eakatele eluruumi kasutamise võimalust

koos päevase hooldusabivõimalusega (pansionaaditeenus). Ka Meremäe ja Misso vald soovisid teenust reorganiseerida.

- Eluruumi kohandamise teenus

Eluruumi kohandamise teenuse eesmärk on tagada isikule, kellel on raskusi eluruumis liikumise, suhtlemise või endaga toimetulekuga võimalikult iseseisev või võimalikult vähest kõrvalabi vajav turvaline toimetulek eluruumi piires ning sellesse sisenemisel ja väljumisel.

See on väga juhtumipõhine teenus mida osutatakse (või toetatakse rahaliselt) ainult konkreetse vajaduse puhul. 2009.a osutati seda teenust Võru linnas ja vallas. Teistes kohalikes omavalitsustes on olemas valmisolek. Riikliku statistika põhjal on kohandatud eluruume maakonnas 17.

- Hooldamisteenus hoolekandeesutuses

Hoolekandeesutus on päevaselt või ööpäevaselt tegutsev asutus, kus viibivatele isikutele tagatakse nende eale ja seisundile vastav hooldamine, sealhulgas ravimine, põetamine, kasvatamine ja arendamine. Ööpäevases hoolekandeesutuses viibivad isikud, kes erivajaduste või sotsiaalse olukorra tõttu ei ole suutelised iseseisvalt elama ning nende toimetulekut ei ole võimalik tagada teiste sotsiaalteenuste või muu abi osutamisega. Sellised asutused on üldjuhul eraldi lastele, vanuritele, vaimuhaigetele, vaimsete puuetega täiskasvanutele ja teistele sotsiaalselt mittetoimetulevatele isikutele. Üldhooldekodud on eelkõige vanuritele ja puuetega isikutele elamiseks, hooldamiseks ja rehabilitatsiooniks loodud asutused.

Üldhooldekodu teenuse osutajateks on valdavalt kohalikud omavalitsused või nende poolt moodustatud ühingud. Kokku oli maakonna 6 hooldekodus 01.10.2008.a. seisuga avatud 140 hooldekodu kohta, millel viibis 142 inimest, kellest 13 olid teistest maakondadest. Samal ajal olid kohalikud omavalitsused paigutanud 54 oma inimest teiste maakondade hooldekodudesse. 2009.a. juulis kinnitas maavanem Võru maakonna hooldus- ja õendusabi võrgu arengukava, kust nähtub, et aastal 2015 on hooldekodukohtade vajadus 165. Lisaks 40 kohta iseseisva statsionaarse õendusabi ja 40 kohta ööpäevaringse hooldusabi jaoks, mis on integreeritud päevase õendusabiga. 2009.a. valmis Sõmerpalu hooldekodu uus hoone, mis tõi juurde 26 uut kohta. 2010.a. algab Lõuna-Eesti Haigla hooldusravikeskuse renoveerimine, mille tulemusena saab juurde 20 täiendavat kohta ning peaks toimuma spetsialiseerumine integreeritud hooldusabile. Antsla ja Kääpa soovivad oma hoolduskohtade arvu suurendada lähitulevikus juurdeehituste baasil, Rõuge ehitab uue ja suurema hooldekodu. Ainukesena puuduvad laienemise võimalused Vastseliina hooldekodul. Kõik hooldekodud pakuvad teenust kogu maakonnale. Hoolekandeesutus psüühikahäiretega inimestele on Lõuna-Eesti Erihoolekandeteenuste Keskus. Välja arendamisel on teenus dementsete vanurite hooldamiseks ning kogukonnas elamise teenus vaimupuudega ja psüühikahäiretega inimestele.

Asenduskodu laste sotsiaalhoolekandeesutusena Võru maakonnas puudub ning 48 maakonna vanemliku hoolitsuseta last paiknevad 8 erinevas lastekodus üle vabariigi.

Varstu vallal on valmisolek luua peremajadega asenduskodu Võrumaale.

- Sotsiaaltransporditeenus

Teenus on mõeldud liikumis- ja nägemisfunktsiooni kahjustusega ning vaimupuudega isikutele, kellel on kahjustusest või vaimupuudest tingitult takistusi isikliku või ühistranspordi kasutamisega õppimiseks, töötamiseks ja avalike teenuste kasutamiseks. Maapiirkondades on aga teenust saama õigustatud isikute ringi laiendatud ka teistele puuetega inimestele, eakatele ning lastega peredele, kellel on elukoha või majandusliku olukorra tõttu raskendatud avalike teenuste kättesaamine.

Riiklik statistika sotsiaaltransporditeenuse osutamise kohta puudub. Spetsiaalne invabuss on Võru Järve Koolil, Lasva vallal, Nöörimaa Tugikodul ja Võrumaa Ratastooliklubil, millega lahendatakse maakonna vajadused. Teistes omavalitsustes (v.a. Võru linn ja Varstu ning Vastseliina vald) osutavad sotsiaaltranspordi teenust avahooldustöötajad või kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad (mõningatel juhtudel ka teised ametnikud). Mitmel omavalitsusel võimaldab avahooldusteenuse osutamiseks soetatud auto transportida ka ratastoolis olevat inimest.

Nimetatud teenus vajab arendamist koostöös kohalike omavalitsustega piirkondlikul printsiibil.

- Avaliku sauna teenus

Avaliku sauna teenust pakuvad kohalikud omavalitsused, nende allasutused või eraettevõtjad ning selle teenuse eest tuleb tasuda. Kohaliku omavalitsuse toetusel võivad kindlaksmääratud ajal teenust tasuta kasutada toimetulekuraskustes olevad pered.

Kõigis omavalitsustes on vähemalt üks avalik saun, mis osutab teenust kindlatel aegadel. Paljudes valdade allasutustes või külakeskuste ruumides on loodud inimestele pesemisvõimalused väikesauna või duširuumi näol. Nende kasutamiseks saadakse kokkulepe haldajaga.

- Supiköögiteenus

Supiköögiteenust osutatakse vältimatu abina ja tasuta piisavate elatusvahenditeta elanikele, kelle toimetulek on vähenenud majanduslikel või sotsiaalsetel põhjustel. Teenust osutatakse odava hinnaga inimestele, kellel on väikesed sissetulekud. Teenuse osutajad on valdavalt MTÜd oma vahenditega, keda toetavad ka kohalikud omavalitsused.

Püsivat supiköögi teenust maakonna omavalitsused oma elanikele ei paku.

Erandolukordade puhul on sõlmitud kokkuleppeid kohalike toitlustajatega (hooldekodude, koolide või lasteaedade sööklad jmt.) konkreetsetele peredele odavama või tasuta toidu väljastamiseks, mille kulud kaetakse perele määratud sotsiaaltoetustest. Võru linnas on

supiköögi teenust pakkunud Päästearmee ja kohalikud kogudused oma vahendite arvelt, mida on linna eelarvest ka väikeste summadega toetatud. Vajadus on suurem, kuid mitte nii suur, et avada uus, tervisekaitse nõuetele vastav supiköök.

- Päevakeskuse teenus

Päevakeskused eakatele on asutused, kus korraldatakse huvitegevust (nt kunsti-, käsitöö- ja keeleõpet), teavitamist, osutatakse erinevaid sotsiaalteenuseid (nt tegevusteraapia, võimlemine, soojad lõunad kohapeal ja kojuviimisega, pesu pesemine, saunateenus jm) ning kus saab teha vabatahtlikku tööd ja osaleda eneseabi liikumises. See teenus tagab eakale võimaluse jääda aktiivseks ühiskonna liikmeks, tagab sotsiaalse sidususe ning seeläbi vaimse tervise.

Ainuke maakonna pensionäride Päevakeskus toimib väga edukalt Võru linnas, mille töös osalevad eakad ka lähiümbruse valdadest. Maapiirkondades otse sellenimelised asutused puuduvad, kuid inimesi hoiavad aktiivsena külaliikumise erinevad vormid (rahvamajad, seltsid, kodanikuühendused), kust sageli pakutakse abivajajatele ka mitteformaalseid sotsiaalteenuseid.

Olukorra analüüs ja ettepanekud

Piirkonna inimeste tervise säilitamisele ja parandamisele suunatud sotsiaalteenused on maakonna kohalikes omavalitsustes olemas. Osade teenuste järgi on vajadus väike (varjupaigateenus, eluruumi kohandamise teenus, supiköögiteenus) ning neid pole kõikides omavalitsustes vastava nimetusega välja arendatud. Kuid erineval moel abi osutamine toimib.

Teine grupp teenuseid (eluasemeteenus, avaliku sauna ja päevakeskuse teenus) ei ole küll alati ühe kindla nimetusega välja pakutud, kuid sisuline pool rahuldab elanikkonna vajadused.

Kõige suurem ja üha kasvav nõudlus on sotsiaaltranspordi teenuse järele. Inimeste abivajadust püütakse küll rahuldada, kuid see paneb järjest suurema koormuse ametnikele (eelkõige sotsiaaltöötajatele). Vajalik oleks maakonnas välja töötada piirkondlik sotsiaaltranspordi teenuse osutamise süsteem ning kaasata sellesse nii erasektor kui ka kogukond.

Hoolekandeaasutused eakatele, puuetega ja psüühikahäiretega inimestele on maakonnas olemas ning nende kohtade arvu vastavusse viimine vajadusega erinevate arengukavadega planeeritud. Täielikult puudub aga asenduskodu teenus vanemliku hoolitsuseta lastele ning hetkel pole selle teenuse arendamiseks ka kehtivat arengukava. Selle probleemiga tegelemine on üks maakonna sotsiaalhoolekande prioriteetidest.

Liikumispuudega inimestele on ratastooliga juurdepääs ühiskondlikesse hoonetesse piiratud.

Olulisemad probleemid

- Elanikkonna vananemine ning hajaasustus seab suuremad nõuded kogukonna sotsiaalhoolekandesüsteemile.
- Hooldekodukohtade vähesus ja investeeringutevajadus.
- Asenduskodu puudumine Võrumaal.

- Lahendust vajab dementsete patsientide hooldus.
- Alkoholi kuritarvitamine.
- Nõustamisteenuste vähesus ja ühekülgsus.
- Liikumispuuetega inimeste piiratud juurdepääs ühiskondlikesse hoonetesse.
- Puuetega inimestele on vähe töökohti (sh kaitstud töökohti).
- Sotsiaalabi vajavatele klientidele on transporditeenus raskesti kättesaadav ja seeläbi ka teised toetavad ja rehabiliteerivad teenused.
- Kogukonnas elamise teenuse puudumine vaimupuudega ja psüühikahäirega inimestele.

Eesmärgid

Sotsiaalhoolekande teenuste arendamise ja nende kvaliteedi tõstmise kaudu luua inimestele võimalused tervist toetavate valikute tegemiseks, et tagada Võrumaa elanikkonnale pikk ja kvaliteetne tööelu.

- Osutada integreeritud sotsiaalhoolekande teenuseid ja tagada nende parem kättesaadavus ning kvaliteet maakonnas riigi, omavalitsuste, ettevõtjate ja eraisikute finantseerimisel.
- Kaasata sotsiaalteenuste osutamisse kolmas sektor.
- Luua kogukonnas elamise võimalus vaimupuudega inimestele.
- Luua maakondlik multifunktsionaalne nõustamiskeskus eri vajadustega inimestele.
- Parandada hoolekandeteenuste kvaliteeti järjepideva sotsiaal- ja hooldustöötajate, perearstiõdede, koduõdede, vabatahtlike ja pereliikmete koolitamise abil.
- Tõhustada vanemliku hoolitsuseta jäänud laste hoolekannet, käivitada asenduskodu ja teised lastele ja peredele suunatud teenused.
- Võimaldada pikaajalistele ja heitunud töötutele pidevalt sotsiaalne rehabilitatsioon, tööharjutus ja teised tööturuteenused.
- Viia ellu Agenda 22 eesmäärke: võrdsed võimalused puuetega inimestele. Integreerida puuetega inimesed ja tõrjutud ühiskonda kohaliku omavalitsuse tasandil.

Tegevussuunad

- Olemasolevate sotsiaalteenuste kaardistamine ja vajaduse analüüs.
- Maakondlikud ümarlauad ja ajurünnakud uute teenuste arendamiseks ja kvaliteedinõuete ühtlustamiseks. (puuetega lastele ja täiskasvanutele tugiisiku, isikliku abistaja teenuse arendamiseks).
- Ühistegevused teenusepakkujate leidmiseks ning nende koolitamiseks.
- Piirkondlikud ümarlauad ja ajurünnakud teenuste rakendamiseks.

2.3 Kaasatus kogukonna tegevustesse

2.3.1 Kogukonna motivaatorid

Võrumaa elanike motiveerimiseks ja tunnustamiseks on välja töötatud tunnustusstatuut. Statuudi kohaselt antakse välja Võrumaa vapimärki ja teenetemärki. Maakonna aunimetusi antakse välja igal aastal vabariigi aastapäeva üritusel. Aunimetusi antakse välja kuni 9 kategoorias.

Võrumaa vapimärgiga tunnustatakse maakonna elanikke, kes on oma töös saavutanud silmapaistvaid tulemusi või kes on kohusetundlikult ja pikka aega täitnud oma tööülesandeid, pälvides autoriteedi maakonnas oma ala spetsialistide hulgas või kes on oma tegevusega Võrumaad tutvustanud või teinud Võrumaa heaks eriti silmapaistva teo.

Võrumaa teenetemärgiga tunnustatakse maakonnas asuvaid haridusvaldkonnaga seotud ühinguid, organisatsioone, seltse ja teisi mittetulunduslikke ühendusi nende tegevuse eest maakonna hariduselu edendamisel või nende juubelitähtpäevade puhul

Maakonna aunimetusi omistatakse maakonna elanikele, kes on oma töös saavutanud silmapaistvaid tulemusi või kes on kohusetundlikult ja pikka aega täitnud oma tööülesandeid, pälvides autoriteedi maakonnas oma ala spetsialistide hulgas; maakonnas asuvatele ühingutele, organisatsioonidele, seltsidele ja muudele mittetulunduslikele ühendustele nende tegevuse eest maakonna elanikkonna hüvanguks või nende juubelitähtpäevade puhul; füüsilistele ja juriidilistele isikutele, kes on oma tegevusega Võrumaad tutvustanud või teinud Võrumaa heaks eriti silmapaistva teo; maakonna riigi- või kohaliku omavalitsuse asutustele.

Võrumaa aunimetusi antakse välja igal aastal vabariigi aastapäeva üritusel. Aunimetusi antakse välja kuni 9 kategoorias: kultuurielu edendaja, hariduselu edendaja, omavalitsus- või riigiametnik, ettevõtja, sotsiaal- või tervishoiutöötaja, maaelu/ külaelu edendaja, aasta ema, aasta isa, aasta õpetaja.

Võru maakonnas korraldatakse **avalikke tunnustusüritusi** – Võru maavanema ja Võrumaa Omavalitsuste liidu juhatuse esimehe vastuvõtnud parimatele koolilõpetajatele, noorsootöötajate ja noorteaktivistidele, sportlastele, kultuuritöötajatele, täiskasvanud õppija nädala nominentidele, kauni kodu konkursi nominentidele.

Motivaatorina antakse välja Võru Maavalitsuse ja Võrumaa Omavalitsuste Liidu tänukirja, Võru maavanema tänukirja, Võru maavalitsuse tänukaarti.

Alates 1996. aastast aitab Võru Maavalitsus koostöös Võrumaa Spordiliiduga välja selgitada aasta parima mees-, naissportlase; mees-, naisjuuniori, spordiveterani, pallivõistkonna; võistkonna ning kõigi maakonnas tegutsevate spordialade noorsportlased. Viimastel aastatel tunnustatakse ka aktiivsemat harrastussportlast ja kooli ning spordisõbralikumat ettevõtet, firmat.

Kaunis Kodu konkursi maakondlikule konkursile on aastatel 2004-2008 esitatud 60 objekti, mille hulgast maakonnakomisjon on välja valinud igal aastal 4 kaunist kodu/asutust jne. Iga aasta augustikuul on Vabariigi President autasustanud esitatud nominente. Võru maavanem tänab parimaid tänukirja ja meenetega.

Allikas: Võru Maavalitsus

Tegevussuunad:

- Tervisedendusega tegevate isikute ja asutuste motiveerimiseks maakonnas algatada statuudid: parim tervisedendaja, parim tervisedenduslik üritus või projekt, parim tervisedenduslik asutus, kool või lasteaed, parim tervisedenduslik omavalitsus
- Aktiviseerida kodanikke ja kohalikke omavalitsusüksusi esitama kandidaate Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni aunimetuste ja maakondliku parima sotsiaal- ja tervishoiutöötaja aunimetuse omistamiseks.

2.3.2 Elanike kaasamine

Võrumaal tegutseb 589 mittetulundusühingut ja 13 sihtasutust, nendest Võru linnas vastavalt 305 ja 6 (sh. aiandus- ja garaažiühingud).

Võrreldes 2002. aastaga on kasvanud kolmanda sektori aktiivsus, järjepidevus ja teovõime, on suurenenud suutlikkus ellu viia erinevate tegevusvaldkondade projekte, sh Euroopa Liidu projekte. Kolmanda sektori organisatsioonid suudavad mõjutada oma tegevusega keskkonda, poliitilisi otsuseid ja kohalikku arengut, tasandades paljusid sotsiaalseid probleeme. Riigil on tekkinud soov delegeerida ülesandeid mittetulundusühendustele. Luues piirkonda töökohti ja pakkudes erinevaid teenused, on kolmas sektor arvestatav koostööpartner avalikule ja ärisektorile.

Valdkonna ja tegutsemise vormi järgi võib organisatsioonid tinglikult jaotada alljärgnevalt:

- klubilised asutused - tegutsevad ainult liikmete huvides,
- arenduskeskused, seltsid, ühingud - on võtnud enda kanda piirkonna sotsiaalmajanduslike, vabahariduslike ja kultuuriliste probleemide lahendamise,
- spordi -, kultuuri - ja noorteorganisatsioonid - tegutsevad oma valdkonna propageerimise ja arendamise nimel ning esindavad maakonda,
- erialaliidud - esindavad ja kaitsevad liikmete huve,
- seltsingud - tegutsevad liikmete vastastikuse usalduse printsiibil.

Sotsiaalvaldkonnas on aktiivsed puuetega inimeste toetamiseks loodud organisatsioonid nagu Võrumaa Puuetega Inimeste Koda, mis ühendab kuutteist ühingut ja seltsi.

Maakondlikus arendustöös etendavad olulist rolli alljärgnevad organisatsioonid:

- MTÜ Kodukant Võrumaa, mis koordineerib Võrumaa maapiirkonna tegevust. Kodukandi liikumise eesmärgiks on Eesti maaelu säilimisele, külade taaselustamisele ja arengule kaasaitamine, sh maamajanduse ja rahvakultuuri toetamine.

- SA Võrumaa Arenguagentuur on üleriigilisse tugivõrgustikku kuuluv sihtasutus, mis tegutseb Võrumaa elanike huvides ja pakub ettevõtjatele, kohalikele omavalitsuste ja kodanikeühendustele info, nõuande ja partnerluse kaudu toetust piirkonna ettevõtluskeskkonda ja osaleb ka elukvaliteeti parandavate projektide elluviimises.
- MTÜ Võrumaa Partnerluskogu on kohalik tegevusgrupp, kuhu kuulub 10 kohalikku omavalitsust, ärisektor ning kolmas sektor. Partnerluskogu eesmärgiks on koostöös kogukondadega leida ja rakendada tulemuslikke lahendusi võrumaalaste aktiivsuse ja ettevõtlikkuse kasvuks, motiveerivate töökohtade tekkeks, piirkonna konkurentsivõime ja elukvaliteedi tõstmiseks.
- Nelja Setumaa valla (Meremäe, Misso, Värska ja Mikitamäe) koostööna on loodud MTÜ Setomaa Valdade Liit. MTÜ Setomaa Valdade Liidu poolt on käivitatud kolmanda sektori aktiveerimine ja oma- ning pärimuskultuuril põhinevate tegevuste koordineerimine, toetamine ja piiriülese koostöö arendamine (Meremäe).

Olulisemad probleemid

- Nõrk omatulubaas.
- Suur sõltuvus kaasrahastajatest.
- Kehv asjaajamise oskus ja vähene kompetentsus täita riigi pakutavaid ülesandeid.
- Piiratud võimalused avalike teenuste ülevõtmiseks ühtse avaliku teenuse pakkumise poliitika tõttu.
- Jäik laenupoliitika, vastutamine oma varaga üldist huvi kandvates organisatsioonides.
- Kolmanda sektori liikmeskond vananeb, noored jäävad aktiivsest tegevusest kõrvale.
- Liikmete väsimine.
- Programmide bürokraatlikkus ja jäikus, pidev muutumine ning järjepidevuse puudumine.
- Vähene koostöö või selle puudumine erineva tasandi organisatsioonide vahel.

Eesmärgid

- Saavutada ühiskondlik kokkulepe tugeva kolmanda sektori arenguks.
- Tulemuslikum koostöö avaliku- ja ärisektoriga.
- Kolmanda sektori organisatsioonide valmidus täiendavate teenuste osutamiseks riigile ja kohalikele omavalitsustele.
- Kohalike omavalitsuste huvi täiendavate avalike teenuste üleandmiseks kolmandale sektorile.
- Avardada kolmanda sektori toel huvihariduse, vaba aja veetmise ja koolitusvõimalusi.
- Populariseerida ühistegevust ja väärtustada seda kohalikul ja riiklikul tasandil.
- Saavutada kolmanda sektori organisatsioonide hästi toimiv koostöö.
- Tunnustada tublimaid MTÜ- sid maakondlikul ja riiklikul tasandil.
- Koostada kolmanda sektori organisatsioonide plaanipärane kaasamiskava oma liikmeskonna aktiveerimiseks ja motiveerimiseks.

2.3.3 Naabrivalve piirkondade arv

Naabrivalve liikumine Võru maakonnas käivitus 2009. aastal. Naabrivalve tegevusega on liitunud Vastseliina valla 3 küla ja Antsla vallast 1 küla.

Tegevussuund: naabrivalve tegevuse propageerimine ja tegevuspiirkondade arvu suurendamine maakonna turvalisuse tagamiseks.

2.3.4 Kultuurielus osalemise võimalus

Võrumaa kultuurielu on kahe ajaloolise ja erinäolise kultuuripiirkonna- Võru-ja Setumaa- osana tihedalt seotud traditsioonilise elulaadi ning kogukonnasiseste suhetega. Võrumaal on üks Kultuuriministeeriumi alluvuses olev riigieelarvest tegevustoetust saav riigimuseum- Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum, millel on kaks filiaali- Võrumaa Muuseum ja Mõniste Muuseum- ning 11 püsiväljapanekut omavat väikemuuseumi. Enam külastatavad on Vastseliina linnuse muuseum Vana-Vastseliinas ja Seto Muuseumitarõ Obinitsas.

Maakonnas on kolm muusikakooli: Võru, Antsla; Vastseliina, millest on kujunenud muusikahariduse keskused. Võru ja Antsla Muusikakoolides on käivitatud pärimusmuusika õppesuund. Võru Muusikakooli pärimusmuusika klass tegutseb Haanjas.

Maakonnas tegutseb 34 rahvaraamatukogu, millega on kõikides omavalitsustes tagatud rahvakultuuri järjepidevuse kandmine läbi kohalike kultuuriasutuste.

Rahvamaju on maakonnas 16. Kino tegutseb Võru Kultuurimajas Kannel, Varstus, Vastseliinas ja Missos.

Rahvatantsurühmi on maakonnas 49, sh segarahvatantsu ja -naisrühmad, rühmad lastele ja mudilastele, noortele, eakatele; kokku üle 800 osaleja.

Maakonnas tegutseb 55 koori, 4 puhkpilliorkestrit ja 58 ansamblit, sh projektipõhiselt Lõuna-Eesti Noorte Keelpilliorkester ja Lõuna-Eesti Noorte Puhkpilliorkester. Võrus on Sümfoonilise Muusika Ühing. Igal aastal korraldatakse lõõtsa- ja kandlepäevi ning lastele ja noortele pärimusmuusika õppelaagreid.

Kultuurimajas Kannel tegutseb alates 2001.a. maakonna poolkutseline teater, 2009. aastast Võru Linnateater. Kultuurimaja Kannel saal võimaldab vahendada kutseliste teatrite etendusi.

Näiteringidest tegutseb maakonnas järjekindlalt 7 küla- ja maateatrit rahvamajade juures ja 8 kooliteatrit. Traditsiooniks on muutunud kevadine Maakonna Näitemängupäev, Maateatripäev ja Võrukeelse Näitemängu Päev Puiga Põhikoolis. Publikuarvu poolest edukad on olnud kutseliste suveteatrite projektietendused Obinitsas ja Munamäel.

Rahvamaju suletud Võrumaal ei ole, neile on lisandunud külakeskused, seltsimajad kui kultuuri kandjate üheskämimise kohad.

Suurimad kultuuriüritused maakonnas on iga-aastased maakonna laulu- ja tantsupeod, Võru Folkloorifestival, sh A. Teppole pühendatud võistumängimine lõõtspillidel, iga-aastased maakonna memme-taadi suvepeod, žanripäevad, sh maateatripäev, vokaalansamblite päev, tantsulaagrid, folklooripäevad, Vastseliina Vana Aja Päev, laulu ja tule vaatemäng Lasva järvel, valdade tantsu- ja laulupeod Misso, Sõmerpalu, Rõuge, Lasva, Vastseliina vallas, Võru Vaskpillipäevad ja Võru Akordionimuusika Päevad, Uma Pido.

Võrumaalastel on head võimalused aktiivselt osa võtta kultuurielust nii kaaslööjana paljudes kollektiivides kui kultuuri tarbijana.

Olulisemad probleemid

- Võru kultuuriruumi ahenemine, võru keele pidev ühtlustumine ühiskeele mõjul
- Väljaränne ja põliselanike (keele ja tavade kandjad ning pärandajad) paikkonnast lahkumine.
- Rahvusliku mälu nõrgenemine: mineviku ja tavade vähene teadmine; ei peeta oluliseks oma teadmiste edasiandmist noorematele põlvkondadele.
- Võru keele vähene väärtustamine keele kõnelejate poolt; keeleoskust ei anta lastele edasi.
- Võru kultuuriruumi puudulik mainekujundus.

Eesmärgid

- Edendada Eesti kultuuri osana ajaloolise Võrumaa omapärasest keele- ja kultuurikeskkonda ning väärtustada selle kaudu piirkonda tervikuna.
- Laiendada kohaliku keele kasutusalasid, muuhulgas taaskasutada kohaliku keelt kodusel suhtluses laste ja noortega.
- Kaasata rohkem lapsi ja noori piirkonna kultuuri säilitamisse ja arendamisse, et nad omakorda väärtustaksid kodukanti.
- Kaasata kogukond võru ja setu põliskultuuri väärtustavatesse tegevustesse.
- Kasutada paikkonna omapära aktiivsemalt ka teiste valdkondade arendamises.
- Toetada piirkonna põliskultuuri arengut riiklike sihtotstarbeliste programmide kaudu.
- Setu pärimuskultuuri, seto leelo, setu külapäevade ja kirmaskite elushoidmine ja laiem tutvustamine

2.3.5 Spordielus osalemise võimalus

Võrumaal on loodud soodsad tingimused 21 spordialaga tegelemiseks: aeroobika, kergejõustik, võrkpall, judo, korvpall, murdmaasuusatamine, kreeka-rooma maadlus, motosport, kahevõistlus, laskesuusatamine, orienteerumine, karate, jalgpall, male, rühmvõimlemine, petank, indianca, piljard, jalgrattasport, ratsutamine, jõutõstmine.

2008.a. valmis Võru Spordikeskus, kus asuvad 200-meetrine kergejõustikumanež, sportmängude väljakud, judo- ja jõusaal. Maakonnas on nelja rajaga 25-meetrine siseujula, 4

täismõõtmega staadionit, neist Väimela on rahuldavas ning Antsla ja Vana-Antsla mitterahuldavas ehituslikus seisukorras. Võrumaal on 3 suusaradadega suusakeskust Haanjas, Kubijal ja Vastseliinas, lisaks on Vastseliinas ja Haanjas laskesuusatiirud ning Andsumäel renoveeritud rajakattega suusahüppetrampliin. Maakonnas on 52 välisväljakut, kus saab mängida korv-, võrk- ja jalgpalli ning tennist. Maakonnas on 31 erinevat liikumis- ja matkarada jooksmiseks, tervise-ja kepikõnniks, rulluisutamiseks ja rattasõiduks, neist kõige uuemad on Võru-Parksepa, Haanja-Kurgjärve ja Kubija liikumisrajad. Sõmerpalu vallas asub rahvusvahelistele nõuetele vastav staadionikrossirada. Täismõõtmega võimlad asuvad Kääpa, Puiga, Rõuge, Varstu ja Kuldre Põhikoolis ning Parksepa Keskkoolis. Normaalmõõtmega võimlad on Võru Spordikoolis, Võru Kreuzwaldi Gümnaasiumis, Vastseliina ja Antsla gümnaasiumis ning Krabi, Osula ja Sõmerpalu Põhikoolis. Maakonnas on kaks siselasketiiru Antslas ja Vastseliinas.

Võru Spordikoolis on noortel võimalik harrastada kergejõustikku, võrkpalli, murdmaasuusatamist, kahevõistlust, laskesuusatamist, kreeka-rooma maadlust ja orienteerumist. Lisaks spordikoolile on võimalik harrastada kergejõustikku jm alasid Võru Spordikeskuses, mille juurde on valminud uus staadion. Ülejäänud spordialade- korvpalli, judo, karate, motosporti ja jalgpalliga on võimalik tegeleda spordiklubides. Noortele suunatud treeninguid viiakse läbi Haanjas (murdmaasuusatamine), Vastseliinas (laskesuusatamine, kreeka-rooma maadlus), Lasvas (võrkpall), Antslas (kergejõustik, korvpall), Võru vald (korvpall, kergejõustik).

Maakonnas tegutseb 53 kutsetunnistusega treenerit.

Võrumaa suurim spordiorganisatsioon – Võrumaa Spordiliit ühendab 62 maakonnas tegutsevast spordiklubist 29, millest 15 spordiasutust tegutsevad väljaspool Võru linna.

Olulisemad probleemid

- Enamikes kohalikes omavalitsustes puuduvad sporditöö koordinaatorid.
- Maakonna sporditöötajate koostöö on passiivne.
- Järk-järgult vananev treenerite kaader.
- Sporditöötajatele ja tegevustele on suunatud vähe rahalisi vahendeid.
- Valgustud ja tähistatud liikumisradu on liiga vähe.

Eesmärgid

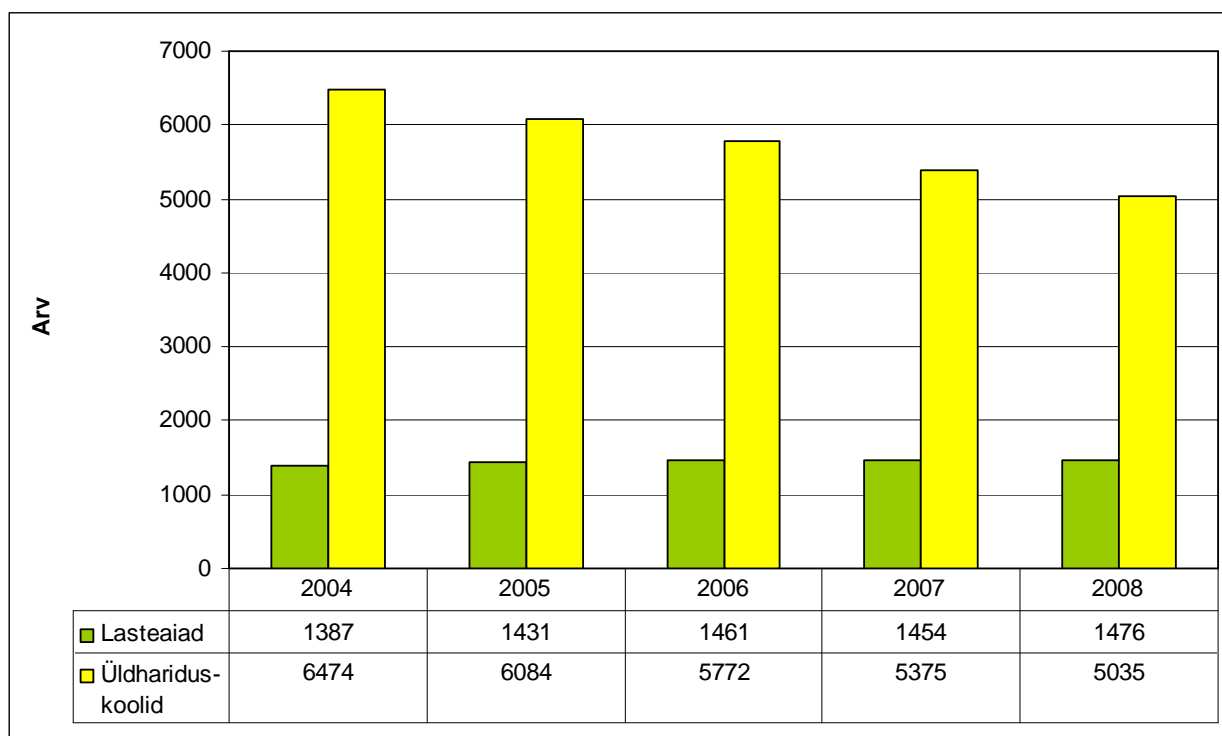
- Luua Võrumaa elanikele tingimused nii omaalgatusliku kui organiseeritud rahvaspordi harrastamiseks.
- Koondada maakonna spordivaldkondade juhtimine Võrumaa Spordiliidu kui kaasaegse spordi infokeskuse alla.
- Tõsta koolides kehalise kasvatus tundide läbiviimise taset täiendkoolituste ja investeeringute kaudu.

- Renoveerida ja valmis ehitada maakondliku tähtsusega spordirajatised.
- Rajada maakonna suurematesse keskustesse paikkondlikud spordikompleksid.
- Võtta igas KOV-s palgale sporditöö koordinaator, kes teeb koostööd Võrumaa Spordiliiduga.
- Viia treenerite ametikoht vastavusse õpetaja ametikohaga ning motiveerida treenereid.

3. LASTE JA NOORTE TURVALINE ARENG

3.1 Laste arv haridusasutustes

Joonis 3-1 Õpilaste arv lasteaedades ja üldhariduskoolides

Allikas: Võru Maavalitsuse haridus-ja sotsiaalosakond

Lasteaedades käivate laste arv on kasvutendentsiga. Alates 3-ndast eluaastast käib lasteaedades üle 80% selle vanuserühma lastest, koolieelikutest käib lasteaiaas 90 %.

Üldhariduskoolis käivate laste arv väheneb, sh lähiaastatel põhikooliõpilaste arvelt, edaspidi gümnaasistide vähenemise arvelt. See seab maakonna ette ülesande optimeerida koolivõrk eriti gümnaasiumide osas.

Lasteaed ja põhikool on olemas igas vallas, üldkeskharidust saab omandada Võru linnas, Võru vallas, Antsla vallas, Varstu vallas, Vastseliina vallas ja Misso vallas. Kutseõppeasutustest asub Võru maakonnas kaks riigikooli - Võrumaa Kutsehariduskeskus ja Vana-Antsla Kutsekeskkool. Maakonnas tegutseb kaks riigikooli erivajadustega õpilastele – Vastseliina Internaatkool ja Urvaste Kool ning munitsipaalkoolina Võru linnas Võru Järve Kool.

Olulisemad probleemid

- Laste arvu kahanemisele vaatamata on lasteaedu, kus rühmades on laste arv suurem kui laste arengule sobiv.
- Andmed ja faktid koolide põhitegevuse kohta ei ole ühetaolised ega piisavalt kättesaadavad, vaid tasakaalustamata ja subjektiivsed.
- Suured erinevused õpetajate palkades.
- Puudub lasteaedade finantseerimisskeem.

- Puudub uuring pedagoogide kvalifitseerituse ja haridustulemuste seostest.
- Üldkeskhariduses puudub õppesuundade süsteem.
- Põhikoolijärgsed ametiõppimise võimalused maakonnas on piiratud.
- Puudub elukestva õppe korraldamiseks ühtne süsteem ja infobaas.

Eesmärgid

- Tagada igale õppijale füüsiline ja vaimne turvalisus.
- Luua igale õppijale võimalused võimetekohase ja kvaliteetse hariduse omandamiseks.
- Muuta hariduskorraldus ja hariduse juhtimine professionaalsemaks.
- Muuta huvigruppide koostöö aktiivsemaks ja vastastikku rikastavamaks.
- Teadvustada roll ja vastutus hariduse korraldamisel maakondlikul, kohaliku omavalitsuse ja haridusametuse tasandil.
- Hariduse korraldamisel võtta aluseks arengukavaga määratletud maakondlikud kokkulepped ja hariduse korraldamisel lähtuda riiklikest ja maakondlikest prioriteetidest ning traditsioonidest.
- Toetada vabaharidust ja luua toimiv vabaharidussüsteem.

Tegevussuunad

- Tagada haridusametutes tervislik ja turvalise sise- ja väliskeskkond ning psühhosotsiaalne keskkond.
- Tagada turvaline koolitee.

3.2 Koolikohustuse täitmine

Selle valdkonna hindamiseks puuduvad pädevad andmed. EHIS- es andmed paari viimase aasta kohta. Ebaselged andmete sisestamise kriteeriumid.

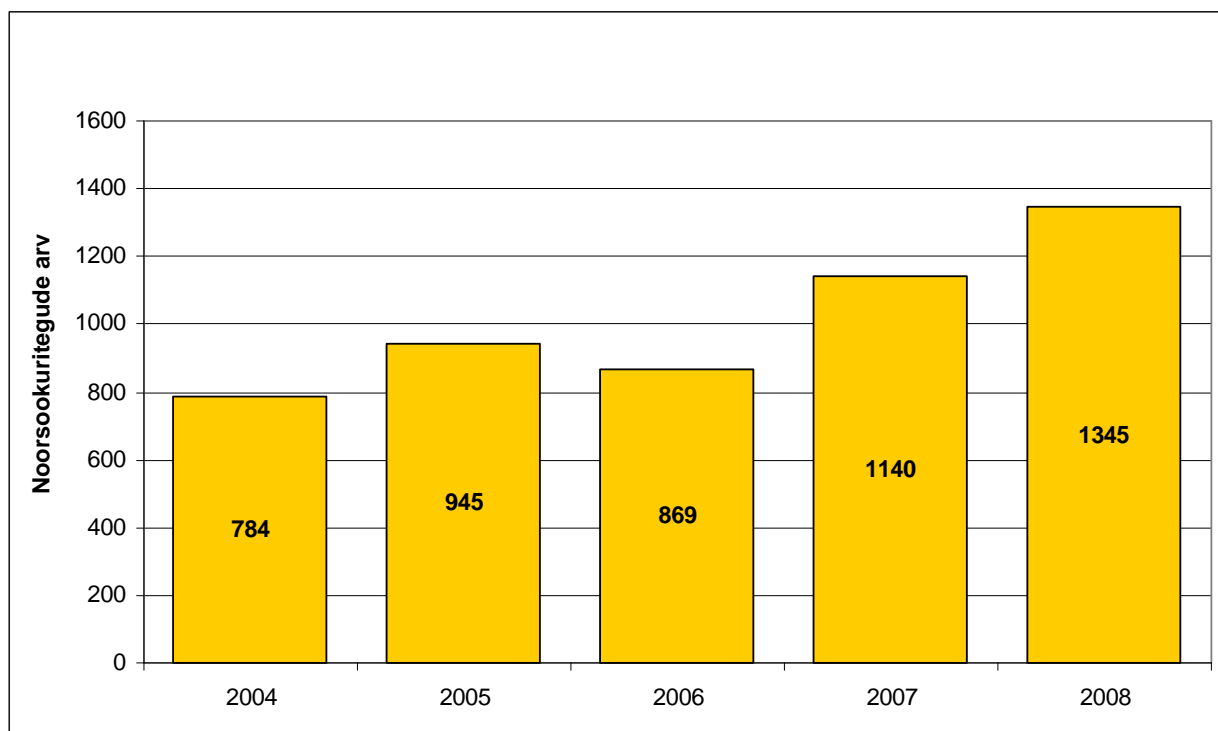
3.3 Noorte süüteod

Tabel 3-1 Alaealiste poolt Võru maakonnas toime pandud väärteod ja kuriteod

	2004	2005	2006	2007	2008
Väärteod	656	828	784	1027	1263
Kuriteod	128	117	85	113	82
Kokku	784	945	859	1140	1345

Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablajaoskond

Joonis 3-2 Noorte süütegude arv

Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablijaoskond

Tabel 3-2 Alaealiste komisjonis arutatud esmas- ja korduvjuhtude arv vanuse lõikes

		Vanus											
		7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
2004	Esmasjuhud	1	4	4	3	10	10	16	17	12	10	2	
	Korduvjuhud							2	1	2	1		6
	Kokku	1	4	4	3	10	10	18	18	14	11	2	95
2005	Esmasjuhud		2	3	5	4	6	10	11	17	24	4	
	Korduvjuhud					1	2	1		3	2		9
	Kokku	0	2	3	5	5	8	11	11	20	26	4	95
2006	Esmasjuhud	3	3	2	1	4	9	22	12	18	20	5	
	Korduvjuhud	1	1				3	5	2	5	1		18
	Kokku	4	4	2	1	4	12	27	14	23	21	5	116
2007	Esmasjuhud		4	8	8	2	7	22	7	6	4	2	
	Korduvjuhud		3	1			2	4	4	2	2		18
	Kokku	0	7	9	8	2	9	26	11	8	6	2	88
2008	Esmasjuhud		1	3	2	6	16	23	13	13	7	2	
	Korduvjuhud				1	1	5	7	2	6	4	1	27
	Kokku	0	1	3	3	7	21	30	15	19	11	3	113
	Kokku	5	18	21	20	28	120	112	69	84	75	14	

Allikas: Võru Maavalitsus alaealiste komisjon

Alaealiste kuritegevus maakonnas on kasvutendentsiga.

Peamised alaealiste komisjoni suunamise põhjused on sõltuvusainete tarvitamine (suitsetamine ja alkoholi tarbimine, vägivallega seotud (kaklemised ja peksmised), vähem tegeldi koolikohustuse mittetäitjatega.

Võru maakonna alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumisi arutab ning mõjutusvahendeid määrab Võru maakonna alaealiste komisjon. Taotluse alaealiste asja arutamiseks esitab tavapäraselt politseinik, prokurör või kool. Võrgustikutöö edendamiseks on toimunud ümarlauad koolide sotsiaalpedagoogide ja omavalitsuste sotsiaaltöötajatega.

Koostöös valdade lastekaitse spetsialistide/ sotsiaaltöötajatega on paranenud järelevalve mõjutusvahendite täitmise üle, mida kontrollib alaealiste komisjoni sekretär mõjutusvahendi kohaldaja täidetava kontroll-lehe abil.

Alaealiste seaduslikel esindajatel on võimalus käia tutvumas esitatud materjalidega enne komisjoni istungit, mis toetab mõjutusvahendi otstarbekamat määramist.

Seoses Võrumaa Õppenõustamiskeskuse käivitamisega on alates 2009.a maikuust võimalus pakkuda vanematele kohapeal psühholoogide ja teiste spetsialistide abi. Varem oli lähim abi kättesaadav Tartus.

Olulisemad probleemid

- Maakonnas on vähesel määral sotsiaal- ja rehabilitatsiooniprogramme, kuhu noori suunata.
- Alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud mõjutusvahendid on ebapiisavad ega anna soovitud tulemusi.
- Maakonnas puudub kasvatusraskustega laste klass.
- Reaalselt puudub mõjutusvahend alaealiste koolikohustuse täitmiseks.
- Puudub ennetustegevuse järjepidevus.
- Kodanikuvastutus ühiskonnas on väike, lastevanematel vähene vastutus ja puudulikud teadmised, kuidas käituda probleemse lapsega.

Eesmärgid

- Toetada noortele suunatud alternatiivseid tegevusi.
- Laiendada alaealiste vaba aja veetmise võimalusi.
- Rohkem kaasata alaealisi kuritegevuse vähendamisele suunatud projektitöösse
- Korraldada lastevanematele koolitusi.
- Tugevdada koostöövõrgustikku kool- kohalik omavalitsus- spetsialistid- lapsevanemad.

3.4 Maakonna poolne initsiatiiv ja toetused

Õpilaste turvaliseks arenguks võrdsetel alustel on maakonnas ühiselt korraldatud õppekava täitmist toetavad õpilasüritused, mille läbiviimine toimub pedagoogide ainesektsioonide juhatajate ja aktiivide eestvedamisel. Võrumaal tegutseb 21 ainesektsiooni 23 ainesektsiooni juhataja eestvedamisel.

Õpilasürituste toimumine on planeeritud ja jagunevad tinglikult järgmiselt:

- üleriigiliste olümpiaadide maakonnavoored individuaalselt võistlejatele ja võistkondadele

- maakondlikud olümpiaadid
- huviliste õppelaagrid, õppepäevad, viktoriinid, võistlused nt oskusainete päev, - matemaatikahuviliste laager koos Põlvamaa õpilaste ja õpetajatega, inglise keele kõnevõistlus gümnasistidele, inglise keele interneti - viktoriin gümnasistidele, inglise keele tõlkevõistlus põhikooliõpilastele, saksa keele turniir, tooliteatri päev, kodu - uurimise päev, loovuse päev
- huvi - ja kultuuritegevust arendavad üritused, nt eesti - ja võrukeelsed näitemängupäevad, playback show, moe show.

Traditsioonilised noortele suunatud üritused maakonnas on Võrumaa Noortemess, Võrumaa Noortepäev ja Võrumaa Noorte Infopäevad, kus noored ise aktiivselt korraldavad üritusi, esinevad, vahetavad infot ja kontakte.

Maakonna koolispordiüritusi õpilastele korraldab Võrumaa Koolispordiliit, aastas toimub keskmiselt 39 maakondlikku spordivõistlust üle 5000 osalejaga. Koolispordiüritused on populaarsed ning katavad koolisportlaste vajadused. Positiivne on kohalike omavalitsuste toetus ürituste läbiviimiseks.

Võru linnas asuvas spordikoolis on noortel võimalik harrastada kergejõustikku, võrkpalli, murdmaasuusatamist, kahevõistlust, laskesuusatamist, kreeka-rooma maadlust ja orienteerumist. Kõikide koolide juures töötavad spordiringid.

Ekstreemspordihuvilistele on ehitatud Võru linna ja Meremäe valda skate-pargid, Matsi ja Sõmerpalu motokrossirajad. Talispordisõpradele on loodud võimalused murdmaasuusatamisest lumelauaga sõitmiseni.

Võru Maavalitsuse juurde on moodustatud 2002. aastal maakonna uimasti-ja HIV/ AIDSi ennetusnõukogu, mille prioriteediks on noortele suunatud teavitus- ja nõustamistöö ning erinevate koolituste ja ürituste korraldamine. 2008. aastast on ennetustegevus seiskunud riiklike rahaliste vahendite puudumise tõttu.

Maavalitsuse kaudu toetatakse projektipõhiselt noorteklubisid ja noortekeskusi läbi avatud noortekeskuste ja noorte teavitamise projektikonkursside.

Olulisemad probleemid

- Paljudes kohalikes omavalitsustes ei ole piisavalt põhitoökohaga noorsootöötajaid, kes koordineeriksid noorsootööd kohalikul tasandil.
- Noorte ja omavalitsuste ning ametiasutuste vaheline nõrk infovahetus ja madal koostöövõime.
- Noorte ebapiisav kaasamine neid puudutavate otsuste tegemisel.
- Noorte passiivsus: vähenenud huvi huvialaringide vastu, madal omaalgatus.
- Sõltuvusainete tarbimine noorte seas.
- Noorte nõrk side kodukohaga ning noorte väljaränne.

- Vähene ettevõtlusalane teadlikus.
- Maakonnakeskse noorte teavitamise ja nõustamiskeskuse puudumine.
- Maakonna noortejuhtide passiivne koostöö.

Eesmärgid

- Luua igasse KOV-sse noorsootööd põhitöökohana korraldava spetsialisti ametikoht.
- Muuta huvitegevus kõigile kättesaadavaks, mitmekesisemaks ja innovaatilisemaks lähtudes noorte huvidest.
- Rajada igasse kohalikku omavalitsusse noortele suunatud keskus, klubi või tuba.
- Moodustada maakondlik noorsootöö nõukogu, et algatada ja koordineerida maakondlikku noorsooalast koostööd.
- Tõsta noorte ettevõtlikkust ja kodanikuteadlikkust erinevatest üritustest osavõtu ja korraldamise aktiivsuse suurenemise kaudu.
- Koolitada pidevalt noorsootöötajaid ja arendada noorsootööd, sh rahvusvahelise koostöö kaudu, et saavutada järjepidev ja süsteemne ning tegelikele vajadustele vastav noorsootöö omavalitsuse ja maakonna tasandil.
- Kaasata noored kohaliku tasandi otsustusprotsessidesse.
- Ellu viia preventiivseid tegevusi kuritegevuse vähendamiseks noorte hulgas vastavalt erinoorsootöö suundadele.
- Läbi erinevate ennetustegevus tõsta noorte teadlikkust sõltuvusainete ja HIV/ AIDS-i suhtes.
- Suurendada huvigruppide vahelist koostööd, et kasutada otstarbekalt inim- ja raharessursse.

3.5 Laste ja noortega tegelevad asutused

Kõikides koolides töötavad kultuurialased huviringid – laulukoorid, muusikaringid, näiteringid, milles osalejate koguarv on ca 5000. Koolides tegelevad noortega 24 huvijuhti.

Maakonnas tegutseb 15 noorteklubi, 3 avatud noortekeskust ja 2 noortetuba hõlmates kõiki omavalitsusi. Tegeletakse erinevate huvialade arendamisega, ürituste korraldamise, projektide kirjutamise ja juhtimise ning noorsoovahetustega. Võrumaa noorteühendused kuuluvad ka Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse võrgustikku. Maakonnas tegutseb 2006 a. moodustatud Võrumaa Noortekogu.

Enamuses kohalikes omavalitsustes on noorsootöö arengukavad olemas või koostamisel, kuid enamuse kohalikke omavalitsusi panustab koolide huvitegevusse ning seetõttu toetab vähesel määral koolivälist noorsootööd. Noored on aktiivsed ning osalevad ürituste läbiviimisel ja korraldamisel. Palgised noorsootöö spetsialistid töötasid 2008.a. Antsla, Misso, Sõmerpalu, Rõuge, Meremäe ja Vastseliina vallavalitsuses.

Rõuge vald annab valla elu korraldamisel noortele kaasärääkimise võimaluse noorte volikogu kaudu.

Lisaks noortekeskustele tegutsevad maakonnas 3 muusikakooli, üks spordi- ja kunstikool, 3 huvikooli-ja keskust, mis pakuvad võimalusi erinevate harrastustega tegelemiseks.

Võru linnas asuvas spordikoolis on noortel võimalik harrastada kergejõustikku, võrkpalli, murdmaasuusatamist, kahevõistlust, laskesuusatamist, kreeka-rooma maadlust ja orienteerumist. Kõikide koolide juures töötavad spordiringid.

Ekstreemspordihuvilistele on ehitatud Võru linna ja Meremäe valda skate-pargid, Matsi ja Sõmerpalu motokrossirajad. Talispordisõpradele on loodud võimalused murdmaasuusatamisest lumelauaga sõitmiseni.

Maakonnas pakub karjäärinõustamisteenust OÜ Karjääripõld, kes nõustab noori nii grupis kui ka individuaalselt. Samuti nõustatakse lapsevanemaid ja viiakse läbi koolitusi.

Laste turvakodu maakonnas puudub. Vajadusel pakub turvateenust lastele Nöörimaa Tugikodu. Samuti puudub maakonnas asenduskodu.

3.6 Laste ja noorte subjektiivne enesehinnang

2006.a aastal on oma tervist heaks hinnanud 87,3% Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakonna noortest.

3.7 Kehaline aktiivsus ja kehakaal

2006.a oli kehaliselt aktiivne vähemalt 5 või enamal päeval nädalas 40,4% õpilastest.

2006.a. oli ülekaalulisi noori 6%

Vabariiklikud õpilaste tervisekäitumise uuringud ei anna maakonna õpilaste tervises seisundi ja tervisekäitumise kohta täpset ülevaadet.

Koolimeedikute jt spetsialistide poolt on välja toodud järgmised probleemid:

- hommikul söömata koolitulek, vähene köögivilja ja puuviljade söömine;
- sportimise asendumine ülemäärase arvuti ja teleri vaatamisega;
- vähene uneaeg (Võru I Põhikooli õpilaste uurimus);
- tervisehäirete suur osakaal (pea ja kõhuvalu, rühihäired);
- koolikiusamine;
- suur õpikoormus.

Seetõttu on edaspidi oluline korraldada maakondlikke uuringuid, küsitlusi selgitamaks õpilaste terviseteadlikkust ja -käitumist.

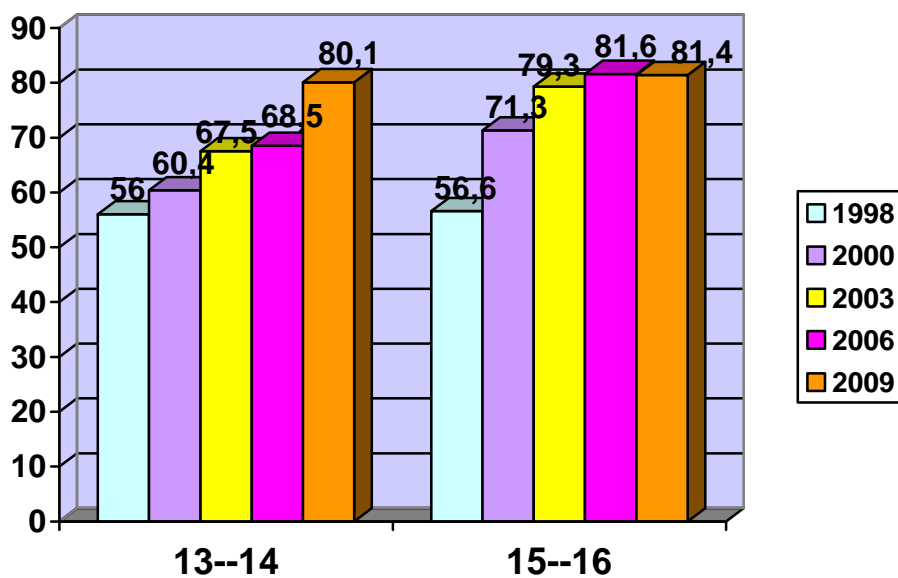
Regulaarselt on maakonnas uuritud sõltuvusainete tarbimist õpilaste hulgas ja 9 klassi õpilaste teadmisi seksuaalse arengu, rasestumisvastaste vahendite ja sugulisel teel levivate haiguste kohta Võrumaa Noorte Nõustamiskabineti projektide ja maakonna tervisetoa poolt. 2006.a

teostatud laste turvalisuse uuring lasteaia laste vanemate hulgas ja 2008.a 1. ja 4. klassi õpilaste hulgas.

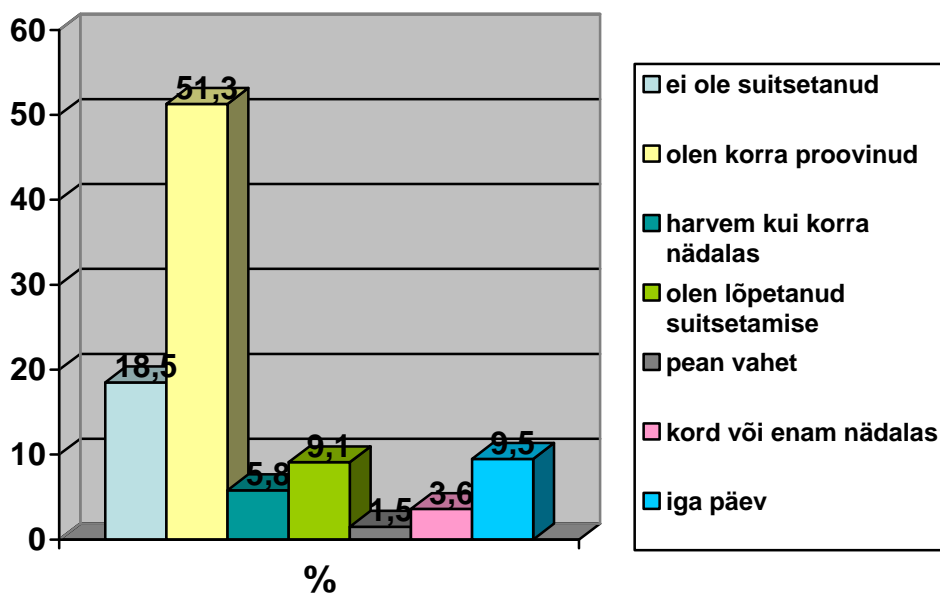
Õpilaste hulgas läbiviidav tervisekasvatuslik tegevus on oluline edaspidiseks maakonna tervisenäitajate paranemiseks.

3.8 Söltuvusained

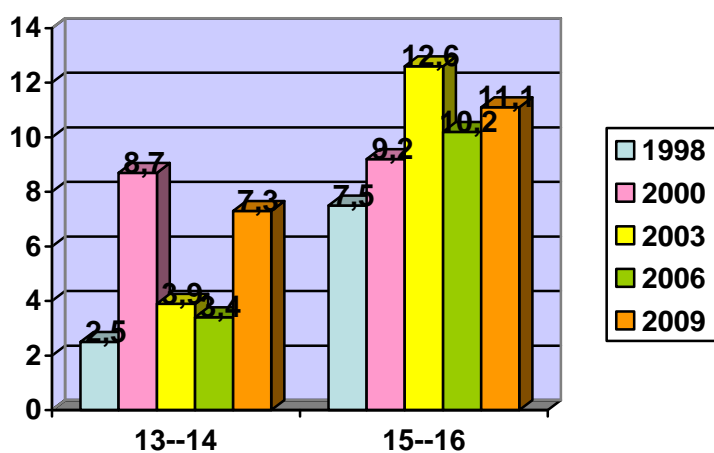
Joonis 3-3 Tubakat vähemalt korra elus proovinud Võrumaa õpilased 1998 -2009 a (%)

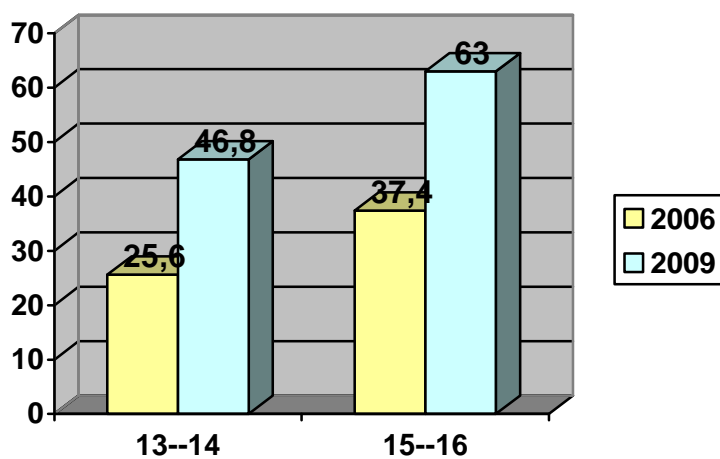
Joonis 3-4 Õpilaste suitsetamisharjumused 2009

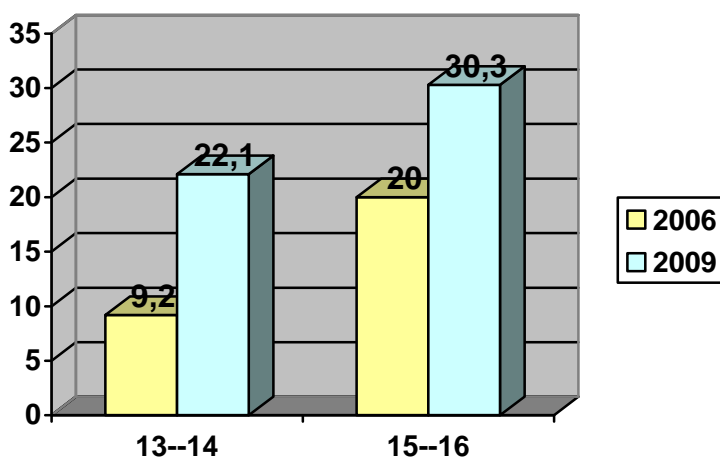
Joonis 3-5 Igapäevasuitsetajad Võrumaa õpilaste hulgas 1998- 2009 a. (%)

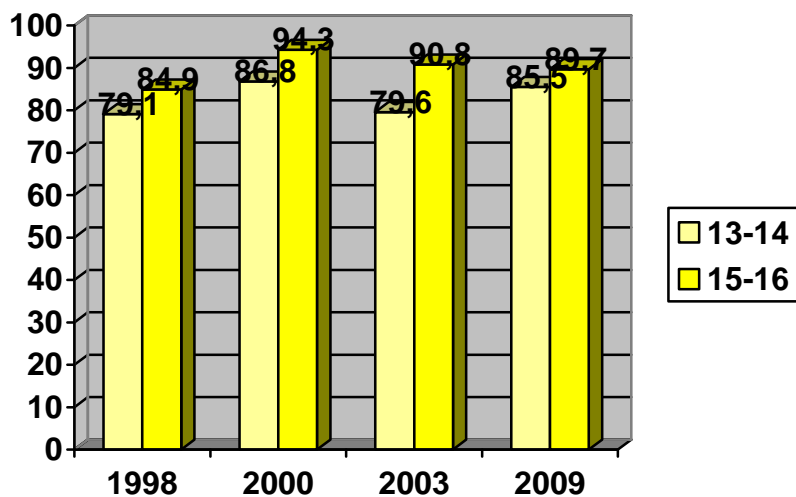
Joonis 3-6 Vesipiipu on suitsetanud

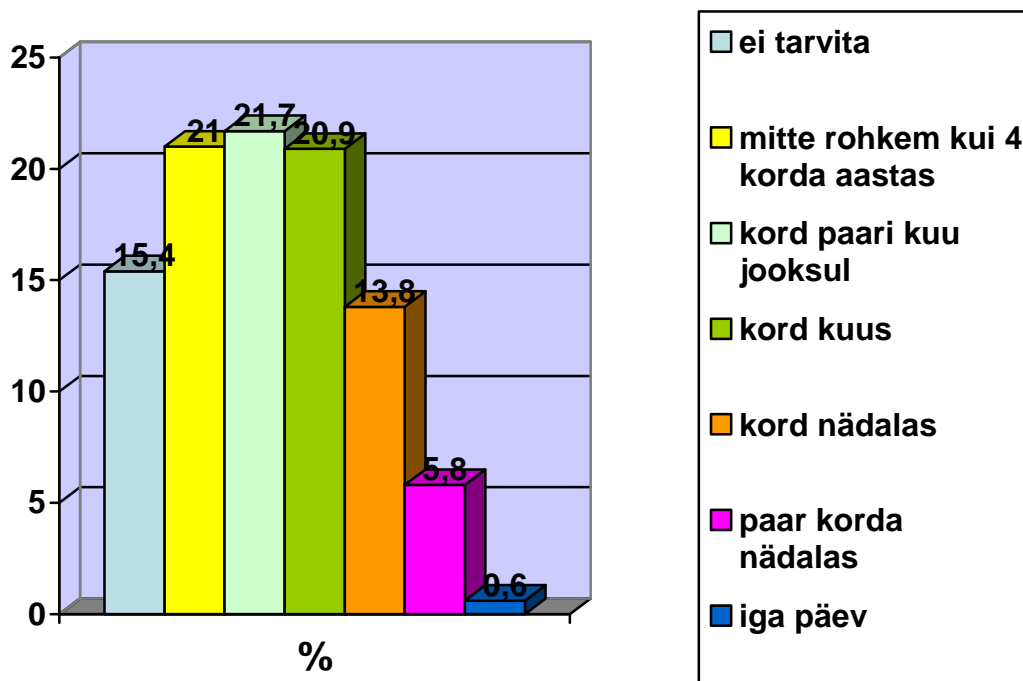
Joonis 3-7 Põsktubakat on tarvitanud

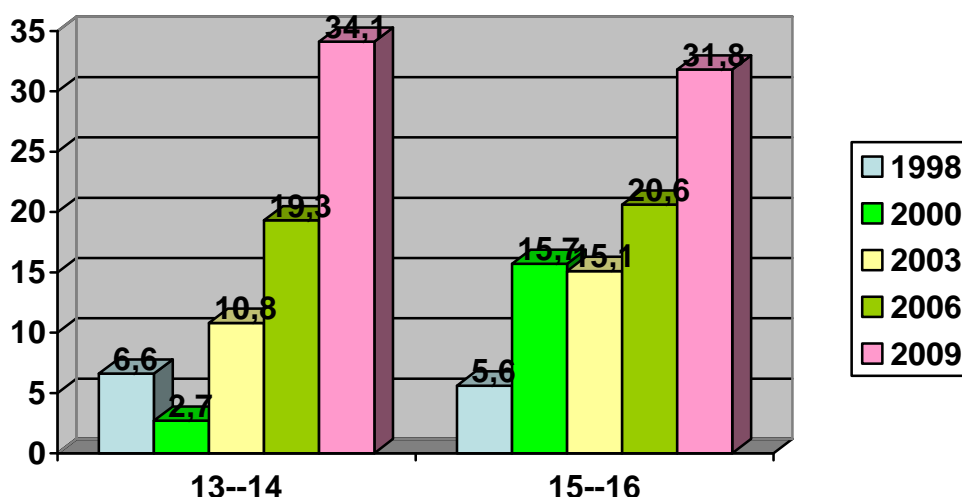
Joonis 3-8 Alkoholi vähemalt korra kasutanud kokku

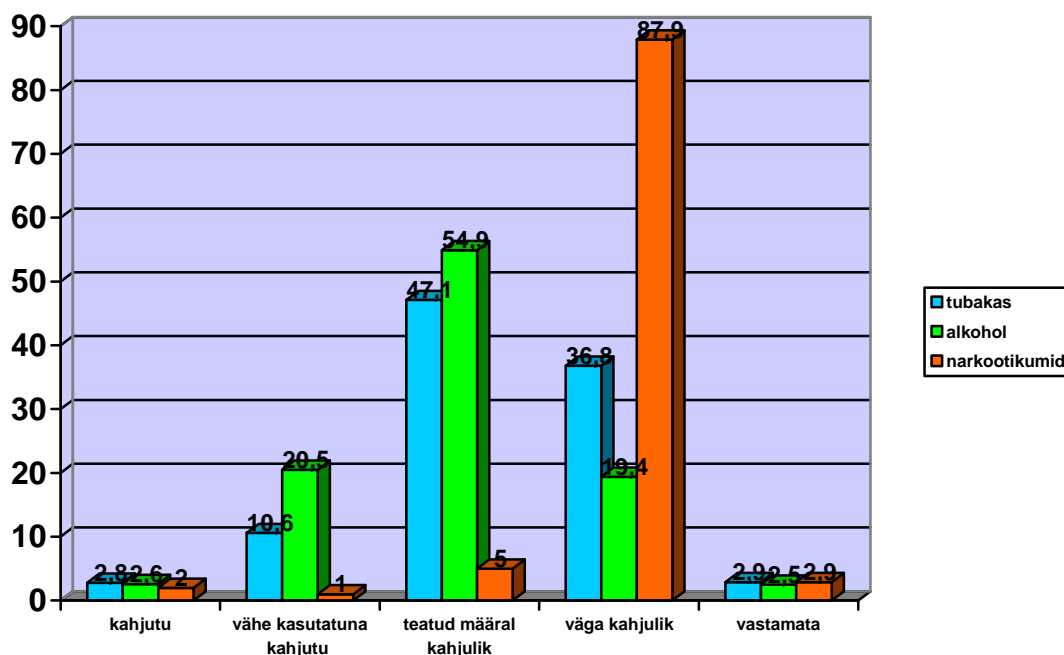
Joonis 3-9 Alkoholi tarbimine 2009

Joonis 3-10 Vähemalt korra narkootikume proovinud Võrumaa õpilased 1998-2009 (%).

Joonis 3-11 Kui kahjulikuks pead uimasteid (2009)

Andmed pärinevad aastatel 1998-2009 Võru maakonnas läbi viidud uuringutest „Sõltuvusainete tarbimine Võru maakonna õpilaste hulgas.“

Kõikide sõltuvusainete esmane proovimine toimub järjest nooremas eas ja kasutamine on pideva tõusutendentsiga.

Riiklikult rahastatud uimastiennetustegevus algas 2002. aastal ja kestis 2008. aastani. Võru maakonnas on ennetusprogrammide toel toimunud õpilasüritused „Pidu sinus eneses ilma sõltuvusaineteta“, viidud läbi koolides grupitööd Noorelt noortele „Väärtushinnangute kujundamine sõltuvust tekitavatesse ainetesse” – suits, alkohol, narkootikumid”, koostatud infovoldik koostöös õpilastega „Tee elus õigeid valikuid” – miks ja kuidas öelda ei ja infovoldik

lapsevanematele passiivse suitsetamisega kaasnevatest ohtudest „Tuba vabaks, süda vabaks-tubakavabaks”, koolitatud inimeseõpetuse õpetajaid ja teisi haridustöötajaid, varustatud õppemetoodikate ja õppevahenditega, õpilaste hulgas läbi viidud PowerPoint ettekannete konkursid, õpilaskonverentsid koolides, aktiivselt võetakse osa “Suitsuprii klass” konkursist jne. Vähene on olnud lastevanemate kaasatus.

Oluline on uimastiennetustegevuse jätkumine maakonnas. Eesmärk on sõltuvusainete tarbimise kasvu pidurdamine maakonnas ja jõudmine 1998.a tasemele kümne aasta jooksul. Vajalik on leida uusi efektiivsemaid ennetusmeetodeid. Lastevanemate teadlikkuse tõstmisele suunatud uimastiennetuslaste ürituste arvu suurendamine.

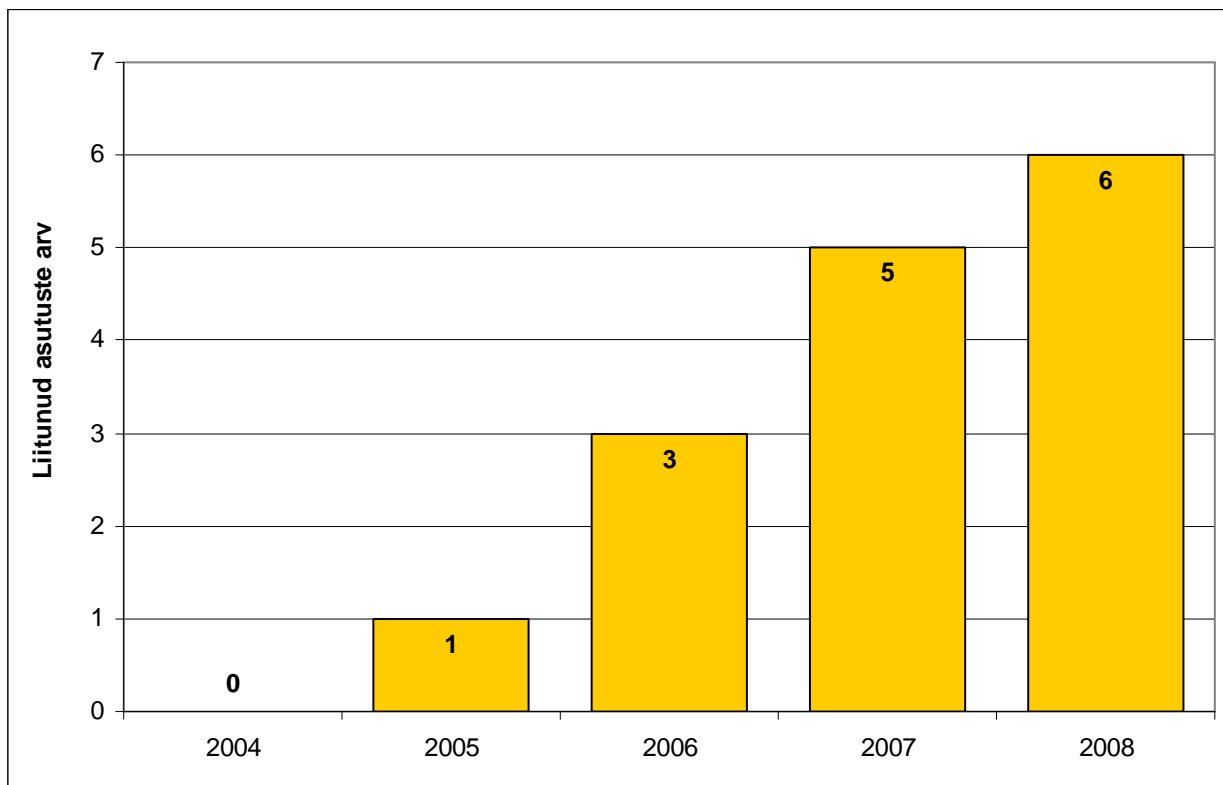
4. TERVIKLIK ELU-, ÕPI- JA TÖÖKESKKOND

Võru linn kuulub tervistedendavate linnade võrgustikku aastast 2002.

Lõuna-Eesti Haigla kuulub tervistedendavate haiglate võrgustikku aastast 2000.

4.1 Tervist edendavad töökohad

Joonis 4-1 Tervist edendavate töökohtade võrgustikuga liitunud asutused Võrumaal

Allikas: Tervise Arengu Instituut

Tervistedendavate töökohtade võrgustikku kuuluvad alates 2005 aastast suurte vabariiklike ettevõtete filiaalid

Eesmärk: Tervistoetavate ettevõtte põhimõtete levitamine ja nende arvu suurendamine maakonnas.

Tervisedenduslike töökohtade võrgustiku arendamine on eesolevate aastate prioriteetseks suunaks.

4.2- 4.3 Tervist edendavad lasteaiaid ja koolid

Tabel 4-1 Tervist edendavate lasteaedade ja koolide arv

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tervist edendavad lasteaiaid	5	6	7	7	7	8
Tervist edendavad koolid	6	8	9	9	9	11

Allikas: Võru Maavalitsus tervisetuba

Võrumaa tervistedendavate koolide võrgustikku kuulub 11 kooli. Võrumaa tervistedendavate koolide võrgustikule pani aluse 1993.a Võrusoo Põhikool, kelle õigusjärglane on Võru I Põhikool. Tervistedendavate koolide traditsiooniliseks ürituseks on kujunenud 8-9 kl. poistele suunatud projekt "Tervena tulevikku" ja TEK võrgustiku suvekool, aktiivne on osavõtt maakondlikest projektikonkurssidest. Tervisekasvatuslikke üritusi viivad läbi ka teised maakonna koolid. TEK maakondlikuks mentoriks on Võru I Põhikooli õpetaja Heli Maaslieb. TEK võrgustiku liikmed liitumise järjekorras: Võru I Põhikool, Antsla Gümnaasium, Parksepa Keskkool, Vastseliina Internaatkool, Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, Võru Kesklinna Gümnaasium, Osula Põhikool, Rõuge Põhikool, Haanja-Ruusmäe Põhikool; Urvaste Kool ja Mõniste Kool (2009).

Võrumaa tervistedendavate lasteaedade võrgustikku kuulub 8 lasteaeda maakonnas tegutsevast 17-st lasteaiaist. Traditsioonilisteks TEL ühisüritusteks on südamenädalal koolieelsetele lastele "Süda rõõmustab", ja "Otsi Otti" sügisel. Lasteaiaid võtavad osa maakondlikest projektikonkurssidest. Tervisekasvatuslikke üritusi korraldavad maakonna kõik lasteaiaid. TEL maakondliku võrgustiku mentoriks oli Kaie Rehe, 2009.aastast jätkab Anita Punamäe, Võru Lasteaia Päkapiik juhataja asetäitja õppe- ja kasvatustöö alal. TEK võrgustiku liikmed liitumise järjekorras: Lusti Lasteaed, Sõmerpalu Lasteaed, Võru Lasteaed Päkapiik, Võru Lasteaed Sõleke, Võru Lasteaed Okasroosike, Võru Lasteaed Punamütsike, Rõuge Lasteaed, Puiga Lasteaed.

Jätkuvaks tegevussuunaks on maakondliku TEL ja TEK võrgustiku tegevuse toetamine ja uute liikmete kaasamine, kogemuste vahetamine võrgustiku liikmete vahel, koolitused, ühisüritused.

4.4 Üldkasutatavad spordirajatised ja terviserajad

Enamus Võrumaa spordirajalistest on hiljuti rajatud või renoveeritud. Maakonnas on 22 erinevate mõõtmetega võimlat, neist 2 on renoveerimata.

Spordiväljakuid (tennise, jalg-, võrk-, korvpall) on 73, neist 6 kehvast olukorras.

Staadione (erinevate mõõtmetega) on 18, neist 4 renoveerimata.

Ujulaid on 1.

Muid spordirajatisi (ratsabaas, lasketiir, motokross, erisaalid) on 15.

Suusa-ja liikumisradasid on 32.

Spordirajatisi külastatakse sageli. Võimlad on hommikust kuni õhtupoolse ajani noorte käsutuses. Õhtupoolseid aegasid kasutavad üksikisikud või kollektiivid. Suuremates keskustes on saaliajad nädala sees enamasti sügis-kevadperioodil hõivatud. Maakonna ainuke ujula Väimelas on päevasel ajal koolilaste kasutuses ning ujula ajad hõivatakse juba hooaja alguses.

Näited spordirajatiste kasutussageduse kohta 2009.a.:

Võru Spordikeskus- 105 000 inimest.

Parksepa Keskkooli võimla- 6000 inimest

Väimela ujula- 44500 inimest

Haanja suusarajad- kuus ca 5000 inimest.

Kubija liikumisrajad- kuus keskmiselt ca 2000 inimest

Väiksemate keskuste, võimlate külastavus aastas on igas võimlas ligikaudu 5000 inimest. Külastatavus on tõusnud tänu uutele spordirajatistele, nende renoveerimisele ning samuti inimeste teadlikkuse tõusule harrastusspordi tegelemise vajalikkusest. Läbi erinevate harrastusspordi ürituste ja kampaaniate kaudu on tõusnud inimeste teadlikkus oma tervise eest hoolitsemisest. Trendiks on muutumas osalemine "Võrumaa Mängude " sarjas. Liikumisradade kasutamine on tasuta ning võimlate saalihinnad on taskukohased.

Vajalik on kaasata harrastusspordiga tegelema veelgi rohkem maakonna rahvast, eriti maapiirkondades. Vajalikud on isiklikud eeskujud, kes innustaksid rahvast harrastusspordiga tegelema.

Majandusliku raskuse tõttu on oht, et väheneb toetus harrastus-ja noortespordile, nii ürituste läbiviimiseks kui noorte spordi arendamiseks.

Vajalik on jätkuv kohalike omavalitsuste toetus spordirajatistele ja harrastustegevusele.

4.5 Transport ja teedevõrk

Maanteed

Ajalooliselt väljakujunenud põhiteedevõrk on maakonna keskuse suhtes radiaalse konfiguratsiooniga. Enamik põhivõrgu teedest läbib lisaks Võrumaale ka naabermaakondi. Tihe kohaliku tähtsusega teedevõrk täiendab ja seob põhivõrku piisavalt.

01.01.2010. a seisuga on Võru maakonna riigimaanteed kogupikkus 1252,09 km, millest põhimaanteed moodustavad 71,23; tugimaanteed 120,55 ja kõrvalmaanteed 1060,31 km.

Katted riigimaanteedel on järgmised:

kruusakate	693,7 km	56 %
asfaltbetoonkate	320,1 km	26 %
mustkate	141,5 km	11 %
tuhkbetoonkate	81,0 km	6 %

pinnatud kruusakate 12,2 km 1 %

Võrumaa riigimaanteedel on 70 püsisilda kogupikkusega 1651,76 jm.

Riigiteede tihedus maakonnas on 0,54 km/km² (võrdluseks: Eestis tervikuna 0,38 km/km²). Kogu maanteedevõrgu tihedus maakonnas on 1,67 km/km² (Eestis 1,18 km/km²). Kõik riigimaanteed on ühe sõidurajaga mõlemas suunas.

Võru maakonna eripäraks on suur transiitliiklus ja seda valdavalt Tallinna ja Luhamaa piiripunkti vahel. Maakonda läbib Tallinn– Tartu– Luhamaa tee on Eesti üks suurema liiklusintensiivsusega maanteed.

Eesti Vabariigi piiri ületamiseks on rahvusvahelise liiklusega Riia– Pihkva T-7 maanteel rajatud piiriületuspunkt Luhamaal.

Võrumaal on väga suur kruusakattega teede osakaal, moodustades 56% kogupikkusest (võrdluseks: Eestis üldiselt 44%). Võrumaa teede olukorda aitaks oluliselt parandada asulatevaheliste kruusateede lõikudele kergkatete (mustkate, kahekordne pindamine või freesipurust ja stabiliseeritud ning hiljem pinnatud kate) ehitamine, mille tulemusel on võimalik muuta tee tolmuvabaks.

Bussiliiklus

Võru maakonda teenindab 48 maakonna-, 40 kaug-, valla- ja õpilasliini. Maakonnas teostab kohalikku reisijatevedu põhiliselt AS SEBE, lisaks teenindavad maakonda OÜ Asunduse, OÜ Võru Taksod, AS Mulgi Reised, AS Taisto ja AS Harjumaa Liinid.

Tänu toimunud riigihangetele on Võru maakonnaliine teenindavate autobusside vanus oluliselt langenud, kasutuses on uuemad ja sõitjatele mugavamad väikebussid.

Bussiliinid Võrumaal on peaaegu muutumatult püsinud 20 aastat. Põhjalike kaalutluste alusel on muudetud väljumisaegasid, kohendatud sõidumarsruute ja ära jäetud tühjadel lõikudel sõitmist.

Liinivõrgu optimeerimisega on võimalik muuta tõmbekeskuste vaheline ühendus kiiremaks ja suurendada ühistranspordi kasutajate hulka. Mõned liinid on otstarbekas muuta mitteregulaarseteks toetust saavateks tellimusliinideks, teenusepakkujatena oleks võimalik kasutada samas kandis elavaid sõiduautode või väikebussidega inimesi. Seda lahendust ei ole seni Eestis ühiskondlikul liiniveol kasutatud, eelkõige on takistuseks riigi seadusandlus. Lisaks aitaks ühistransporti paremini korraldada tõmbekeskuste ühendamise otseliinidega, kus toimub vajalik ettevedu suurematesse peatustesse ning õpilasliinide ühendamise maakonnaliinidega, leides õpilasliinidele lisafunktsioone.

Paljud maakonnaliinid on sotsiaalse ja regionaalse tähtsusega kuid majanduslikult vähetasuvad. Vajalike asutuste kadumisega piirkonnast tuleb hakata rakendama kohalikke väikseid bussiliine, et tagada elanikele oluliste teenuste kättesaadavus esmavajaduste rahuldamiseks.

Raudtee

Võru maakonda läbib lääne-ida suunas Valga – Petseri laiarööpmeline raudtee, pikkusega 51 km Võru maakonnas, mis moodustab 5,3% Eesti raudteede võrgust. Nimetatud suunal olevad raudteejaamad on Antsla, Sõmerpalu ja Võru. AS Edelaraudtee poolt teostatav reisirongiliiklus lõpetati alates 04.03.2001.a ning Võru maakonnas asendati rongiliiklus bussiliiklusega.

Raudtee tehniline seisukord on rahuldav. Kauba laadimine toimub Võru ja Antsla jaamas, laadimismaht on viimastel aastatel langenud.

Kergliiklusteed

Kergliiklusteede olukorda Võrumaal võib hinnata rahuldavaks. Spetsiaalseid jalgratturite liikumistesid on rajatud Võru linna, lisaks teelõigud Haanja keskuse ja Kurgjärve spordibaasi ning Võru ja Parksepa jalgrattateede.

Kergliiklusteede hulk on aga väike ning teed on omavahel ühendamata..

Rohealad

Maakonna metsasus on ca 50%. Suuremad rekreatsioonialad asuvad Võru linna ümbruses Võlsil ja Kubijal, samuti Haanja Looduspargis ja Karula Rahvuspargis.

Olulisemad probleemid

- Kruusakattega teede suur osakaal maakonna teedest.
- Katteta tolmavad asulasisesed teelõigud.
- Ebapiisavad finantsvahendid teede remondiks.
- Kergliiklusteede vähesus ja omavahelise ühenduse puudumine.
- Ebapiisav ja ebastabiilne riigi toetus maakonna bussiliinide käigushoidmiseks.
- Seadusandluse jäikus ühistranspordi ümberkorraldamisel, mis takistab oludele vastavate paindlike lahenduste pakkumist.
- Teehoolduseks ja ühistranspordi korraldamiseks riigipoolse toetuse andmisel ei arvestata Võrumaa reljeefse maastikuga.
- Ebapiisav teenuste kättesaadavus (kauplusauto) hajaasustusega piirkondades.

Eesmärgid

- Korraldada integreeritult Võrumaa ühistransporti, olenemata haldusjaotusest ja omandist.
- Võtta kasutusse kaasaegsed ühissõidukid ja renoveerida peatused.
- Tõsta teadlikkust ühistranspordi võimalustest ja säästlikkusest.
- Realiseerida maakonna prioriteetid “Riiklikus teehoiukavas”.
- Korraldada ühistransporti efektiivsemalt kaasates alternatiivseid teenusepakkujaid.
- Luua raudteeühendus Koidula ja Valgaga.
- Koostada maakondliku kergliiklusteede ehitamise arengukava.

- Stabiliseerida investeeringud ühistransporti ja kergliiklusesse ning saavutada olukord, kus need oleksid suuremad kui investeeringud autokesksetesse lahendustesse.
- Kergliiklusteede võrgustiku arendamine

Andmeallikad: maanteede kohta – Maanteeamet seisuga 01.01.2010a
bussi- ja kergliiklus – Võru Maavalitsus seisuga 01.01.2010.

4.6 Keskkonna mõjurid

Joogivee põhjaveevarud on Võru maakonnas piisavad. Põhjavesi on looduslikult hästi kaitstud. 2009.a oktoobrikuu seisuga oli Võrumaal arvel 50 vee erikasutusluba omavat veetarbijat, kellele kuulub 122 puurkaevu, neist 15 asub Võru linnas. Põhjavee kvaliteedi kontrolli teostatakse veeloaga kehtestatud nõuete ulatuses. Võetavat põhjavett puhastatakse umbes pooltes puurkaevudes.

Terviseameti Lõuna talituse Võrumaa esinduses on arvel 69 ühisveevärki. 2009.a.läks sulgemisele 1 veevärk ja võeti arvele 1 veevärk.

Mikrobioloogilised näitajad vastavad kõikides veevärkides nõuetele. Võrumaa piirkonna probleemiks on lubatust suurem raua ja mangaani sisaldus, mis pole ohtlik tervisele. Nõuetele mittevastava joogivee põhjusteks on lisaks Võrumaa põhjavee iseärasusele on vanad ning amortiseerunud veetrassid, korralikult mittetöötavad puhastid ja puuduvad veepuhastid.

Indikaatornäitajad ei vasta nõuetele 8 ühisveevärgis, neil kõigil on olemas kvaliteedinõuetele mittevastava, kuid tervisele ohutu (KMTO) joogivee müümisload (neid väljastatakse kuni 01.01.2013 aastani.) 2009. aastal on väljastatud 5 KMTO joogivee müümisluba. Veevärgid, kus indikaatornäitajad on lubatust suurema raua ja mangaani sisaldusega: Haabsaare, Meremäe, Saru, Misso, Tsolgo, Sõmerpalu alevik, Osula kool ja Kurgjärve spordibaas.

Rohkem kui 2000 tarbijaga veevärke on 1 ja selles vastavad kõik joogivee kvaliteedinäitajad. Suureks probleemiks on kaaliumpermanganaadi baasil töötavad puhastusseadmed (raua ja mangaani kõrvaldamiseks), mis aegajalt ei tööta korralikult. Tööle rakendamise ja seadmete reguleerimise järgsed proovid vastavad tavaliselt nõuetele, kuid pisteliselt võetud joogivee proovides on raua ja mangaani sisaldused sageli üle normi (mangaani puhul tihti palju kõrgemad, kui puurkaevust tulevas vees)

Fluoriidide sisaldus Võrumaal ei ületa normi üheski ühisveevärgis).

Võrumaalt alguse saanud Hajaasutuse veeprogrammi abil on võimalik saada hajaasustusega piirkondade majapidamistesse kaevud, mida ei ole veel igas majapidamises või parandada vee kvaliteeti. Eelmistel aastatel on loodud paljudesse hajaasustuse piirkondadesse uusi kaeve ja vajadusel ka täiendavaid puhasteid. Kõik omavalitsused ei osale veeprogrammis seoses raha puudumisega.

Eesmärk: Joogivee kvaliteet peab vastama 01.01.2013 aastaks joogivee määruses nr 82 31.07.2001 § 13(7) toodud nõuetele.

Tegevussuunad

- Joogiveepuhastite paigaldamiseks ja trasside uuendamine.
- Kaevude rajamine hajaasustuspiirkonda.

Heitvesi

Võrumaal on kõikides suuremates asulates olemas ühiskanalisatsioon. Heitvee ärajuhtimine toimub läbi puhastusseadmete. Reovee puhastamine toimub mehhaaniliselt ja bioloogiliselt, Võru linna ja AS Võru Juust reoveepuhastitel ka keemiliselt (fosfori ärastus). Heitvee väljalaskudest võetakse heitveeproove vastavalt vee erikasutusloa nõuetele 1- 4 korda aastas, kahelt suuremalt väljalasult (Võru linna puhasti ning AS Võru Juust puhasti) sagedamini.

Võru maakonnas on heitveepuhastid keskkonnaluba omavatel ettevõtetel 2009.a. oktoobri seisuga 53 objektil. Praeguse seisuga vajavad 53 puhastist rekonstrueerimist 15. Tõsisem probleem on vee ja kanalisatsioonitrasside uuendamine, mida peaks tegema enne puhastusseadme ehitust või rekonstrueerimist. Nii mõnegi uue puhasti mittenõuetekohase töö põhjuseks on amortiseerunud kanalisatsioonitrassid.

2006.a. puhastati ja süvendati Koreli oja Võru linna piires, tööde mõju on olnud positiivne nii vee kvaliteedi kui paikkonna rekreatiivsuse osas.

Kõikidel omavalitsustel on olemas ühisveevärgi ja – kanalisatsiooni arengukavad, mille alusel on teinud rahastamisaotluse EL Ühtekuuluvusfondile Võrumaa Omavalitsuste Liit (11 omavalitsust) ning AS Võru Vesi (Võru linn ja Antsla vald).

Eesmärk: Ühisveevärgi ja kanalisatsiooni infrastruktuuri vastavusse viimine kehtivate ja kehtima hakkavate nõuetega kõikide omavalitsuste territooriumil.

Supluskohti on arvel 2, mõlemad kuuluvad Võru Linnavalitsusele: Tamula rand ja Kubija rand. Enne hooaja algust on tegevus kooskõlastatud ja suplusperioodi jooksul toimub regulaarne suplusvee kontroll (leping Tartu TKT laboriga). Suplusveega probleeme ei ole olnud. Maakonnas on palju (36) supluskohti, mida on omavalitsused hooldanud, aga ei ole esitanud avaldust enne hooaja algust tegevuse kooskõlastamiseks.

Võrumaal on keskkonnaregistri andmetel 699 veekogu, millest 129 on avalikult kasutatavad järved, 31 avalikult kasutatavad paisjärved ja 33 avalikult kasutatavad vooluveekogud. Veekogu avalik kasutamine on veevõtt, suplemine, veesport, veel ja jääl liikumine ning kalapüük.

Olulisemad probleemid

- Veekogude kinnikasvamine ja taimestiku vohamine.
- Avalikult kasutatavate veekogude kallasadade kasutamist takistavad eravaldused veekogude ääres.

- Kanalisatsioonitrasside halb seisukord ja heitveepuhastite amortiseerumine.
- Puhastamata või ebapiisavalt puhastatud heitvee juhtimine loodusesse.
- Ebapiisav või mittepädev heitveepuhastite hooldus.
- Võru linnas on kanaliseerimata mitu piirkonda, probleem on ka endiste suvilapiirkondadega, kus üha rohkem suvilaid rekonstrueeritakse elamuteks.

Eesmärgid

- Viia veekogude seisund vastavusse veepoliitika raamdirektiivi 2015.a eesmärgiga.
- Tagada maakonna elanikele kvaliteetne joogivesi (joogiveedirektiivi nõuded peab täitma üle 2000 elanikuga asulates 2008.a. lõpuks, väiksemates asulates 2013. a. lõpuks).
- Puhastada kinnikasvavad järved ja jõed, likvideerida nende edasise eutrofeerumise põhjused.
- Viia miinimumini põhjavee reostumise oht.
- Viia loodusesse juhitav puhastatud heitvesi vastavusse kehtestatud piirmääradega. Kõik omavalitsused on alustanud nüüdisaegsele ja töökindlale veevarustus- ja heitveesüsteemile üleminekut, et täita asulareovee puhastamise direktiivi nõuded 2010.a lõpuks.
- Muuta vee kasutamine võimalikult ratsionaalseks ja säästlikuks: viia miinimumini veevärgi lekete arv ning kvaliteetse põhjavee kasutamine elualadel, kus see pole vajalik.
- Elanikud ja ettevõtjad on keskkonnasõbralikumad ja -säästlikumad tegutsedes kooskõlas kehtivate seadustega.

Tubakaseaduse täitmise jälgimist teostatakse maakonna kõigis majutusasutustes, ravi ja hooldeasutustes ning haridusasutustes.

Müraprobleeme on olnud maakonnas suviti isealgatuslikult rajatud mootorsõidukite harjutusradadel.

Võru maakonna paiksete saasteallikate õhusaaste kogused moodustavad kogu Eesti õhusaastest vaid 0,7%. 2007. a. seisuga olid Võru maakonna suurimad välisõhu saastajad AS Võru Soojus, AS Võru Juust ja Vee-Ekspert OÜ.

Jäätmekäitlus on viimasel ajal oluliselt arenenud valdkond: suletud ja korrastatud on väikeprügilad; jäätmejaamad on rajatud Rõuges, Vastseliinas, Antslas ja Võru linnas ning jäätmepunktid Haanjas ja Mõnistes; ohtlike jäätmete kogumispunktid on 10 omavalitsuses; hajaasustuses korraldatakse ohtlike jäätmete kogumisringe; olmejäätmeid on hakatud liigiti koguma;

Koostamisel on omavalitsuste ühine jäätmekava, mis valmib 2010.

Olulisemad probleemid

- Suur hulk elanikkonnast on jätkuvalt väljaspool jäätmekogumissüsteemi, mis soodustab prügistamist.

- Madal keskkonnateadlikkus ja selle tulemusel jäätmete mahu kasv (ülepakendamine).
- Terviklikult toimiva jäätmekäitlussüsteemi puudumine ja jäätmete vähene taaskasutus.
- Jäätmekäitlusnõuete karmistumine ning investeerimisvajaduste suurenemine, samas ressursside puudumine.
- Jäätmekäitlusega tegelevate organisatsioonide passiivsus.
- Nõuetele mittevastavuse tõttu on Räpo prügilas suletud alates 16.07.2009. a. ning jäätmete vedu nõuetele vastavasse prügilasse on kaugel.
- Kohalike omavalitsuste vähene koostöö jäätmehooldust korraldavate dokumentide koostamisel ja jäätmete liigiti kogumise arendamisel.
- Kohalike omavalitsuste vähene järelvalve keskkonnakasutuse üle.

Eesmärgid

- Vähendada jäätmete taaskasutamisega prügilasse ladestatavate jäätmete kogust rakendades korduskasutust, materjalide ringlussevõttu, kompostimist ja säästlikku energiakasutust.
- Sorteerida ja koguda jäätmeid liigiti nende tekkekohal ning käidelda tekkekohale võimalikult lähedal asuvas nõuetekohases jäätmekäitluskohas.
- Sulgeda nõuetele mittevastavad prügilad keskkonnaohutult, korraldada jäätmekäitluskohtade seire ning järelhooldus.
- Rajada kohalike omavalitsuste kaudu jäätmejaamade võrgustik: 4-5 jäätmejaama maakonnas ning jäätmepunkt igas omavalitsuses ning üks ümberlaadimisjaam maakonnas.
- Rajada igasse omavalitsusse biolagunevate jäätmete kompostimisplats.
- Rakendada kohalikes omavalitsustes korraldatud jäätmevedu, et kaasata võimalikult suur osa elanikkonnast jäätmekogumissüsteemi.
- Tõhustada omavalitsuste koostööd jäätmekäitluse arendamisel maakonnas.
- Koostamisel kohalike omavalitsuste jäätmekavad, mis on aluseks omavalitsuse jäätmehoolduse arendamisel.
- Tugevdada keskkonnaalast järelvalvet.
- Vähendada jäätmeteket keskkonnateadlikkuse tõstmise läbi.

Allikas: Terviseameti Lõuna talituse Võrumaa esindus
Võru maakonna arengustrateegia 2009-2019 eelnõu

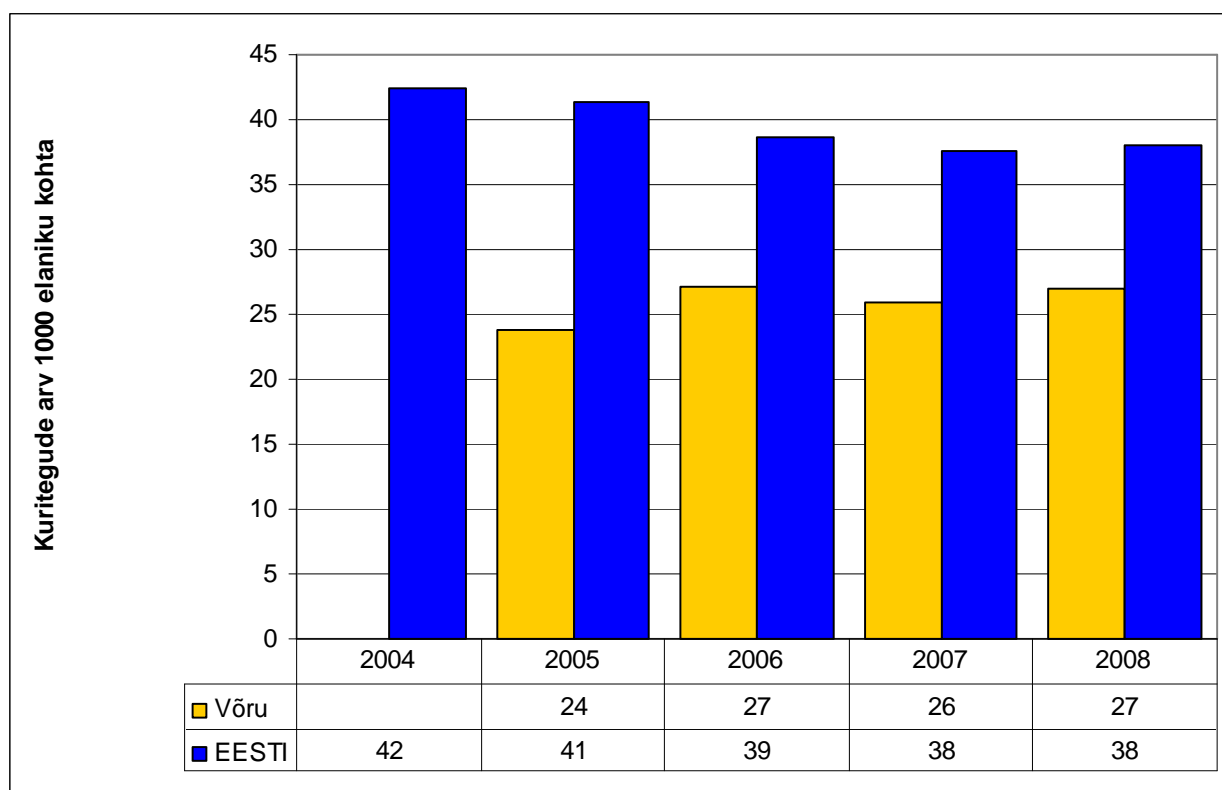
4.7 Kuriteod

Tabel 4-2 Kuritegude arv

			2005	2006	2007	2008	2009
Kuriteod	Kõik kuriteod	Arv	920	1038	990	1026	880
		1000 elaniku kohta	23	26	23,5	27	
	Varavastased	%	52%	58%	42%	40%	31%
	Isikuvastased	%	12%	13%	20%	19%	17%
Väärteomenetlused		arv	5241	6136	8784	10 981	

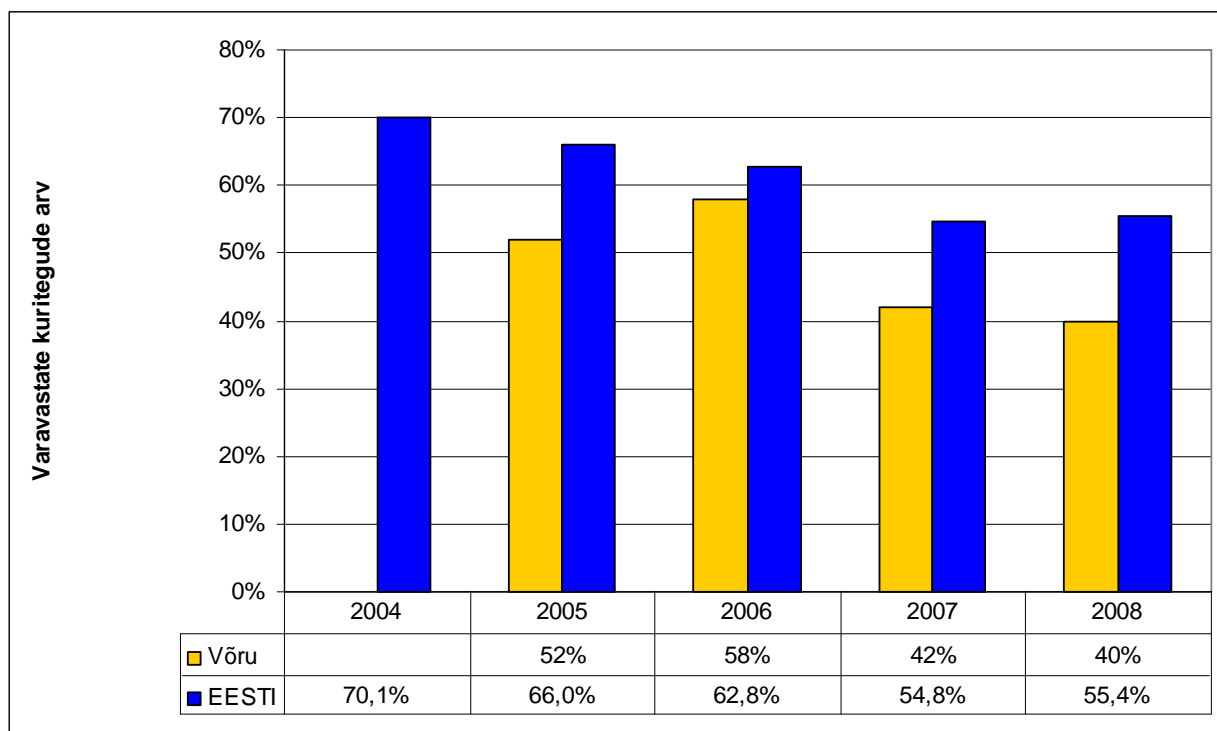
Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablijaoskond
Eesti Statistika andmebaas

Joonis 4-3 Kuritegude arv 1000 elaniku kohta

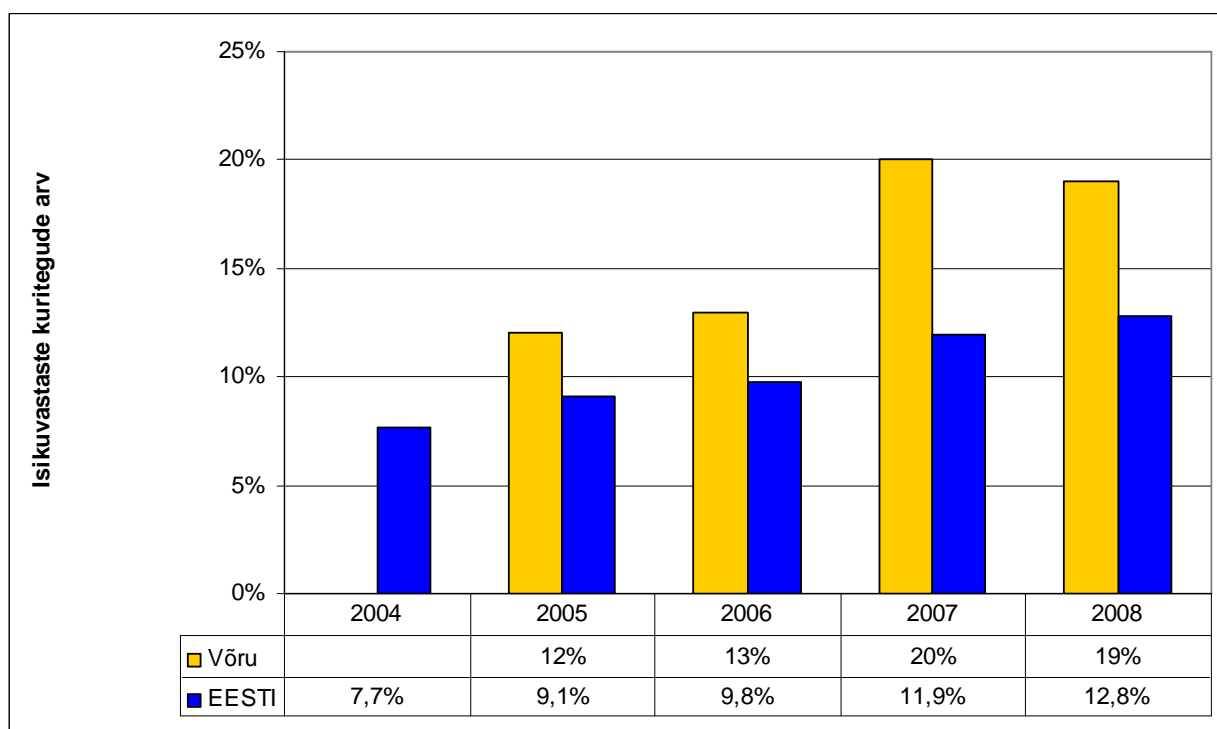
Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablijaoskond
Eesti Statistika andmebaas

Joonis 4-4 Varavastased kuriteod

Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablajaoskond
Eesti Statistika andmebaas

Joonis 4-5 Isikuvastased kuriteod

Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablajaoskond
Eesti Statistika andmebaas

Kuritegude esinemissagedus tuhande elaniku kohta maakonnas on väiksem Eesti keskmisest.

Kuritegude avastamise protsent on ca 70% ümber, olles vabariigis üks paremaid näitajaid.

Varavastaste kuriteod moodustavad suurima kuritegevusliigi. Isikuvastane kuritegevus on vähenemas, samuti sinna hulka kuuluv kehaline väärkohtlemine. Kuritegevuse ajas hindamise liigiti muudab keeruliseks seadusandluse muutumine.

4.8 Liikluskuriteod ja -õnnetused kokku

Tabel 4-3 Liikluskuriteod ja -õnnetused

		2004	2005	2006	2007	2008
Liikluskuriteod ja -õnnetused kokku	Arv kokku	209	181	244	245	214
	neist liiklusõnnetuste arv	85	58	95	79	41
	neist joobes arv/%			25/26,3%	18/22,8%	10/19,2%
	Joobes juhid	Arv	605	621	638	677
	Osakaal					
Korduvad mootorsõiduki juhtimised	Arv	123	122	146	165	175

Allikas: Lõuna Prefektuuri Võru konstaablajaoskond
Maanteeamet

Liikluskuritegude arv on püsinud 200-245 ringis aastas, kuid 2 korda on vähenenud liiklusõnnetuste arv: 85-41-le, samuti on vähenenud joobeseisundis toimepandud õnnetuste arv. Joobes juhtide osakaalu ei saa välja tuua, sest politseireididel ei ole registreeritud kontrollitud juhtide arvu.

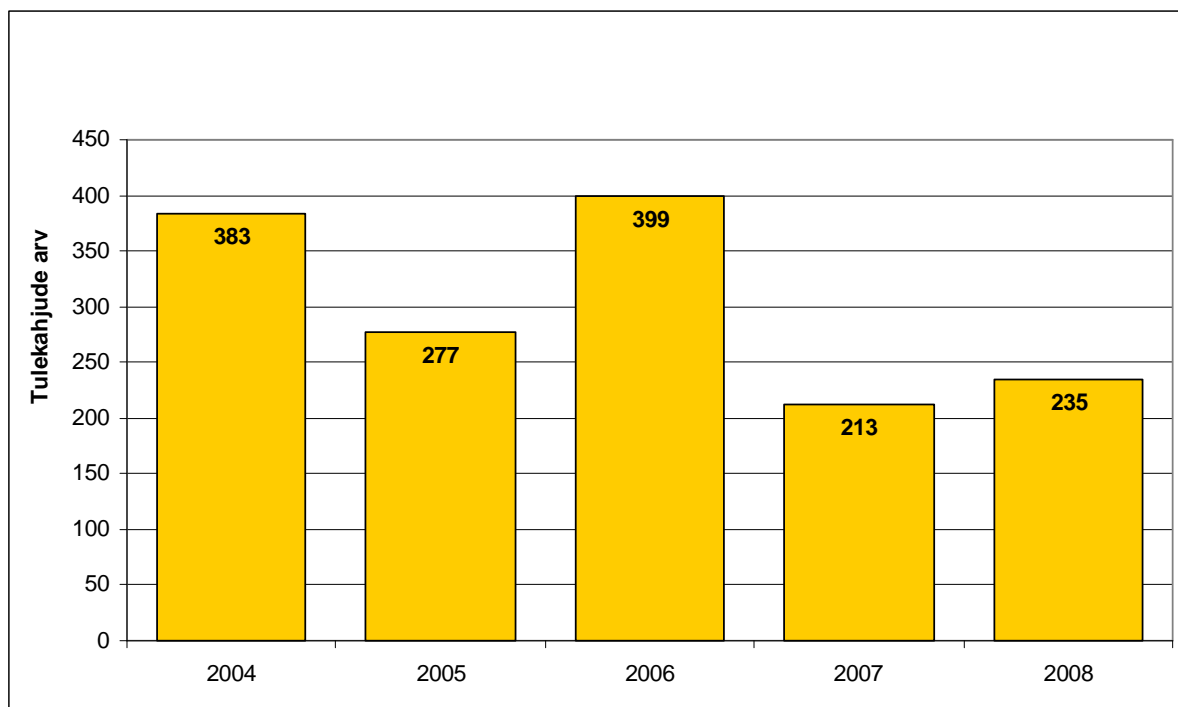
Korduvalt mootorsõidukit joobes juhtinute arv on olnud tõusutendentsiga kuni aastani 2008, 2009. aastal vähenemine 45 juhu võrra –135 juhtu aastas.

Tabel 4-4 Liiklustraumad Lõuna-Eesti Haigla kiirabi alusel

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
patsiente	109	81	103	74	102	91	57
% kõikidest traumadest	13,5	9,3	15	11,3	17	13,7	9,2

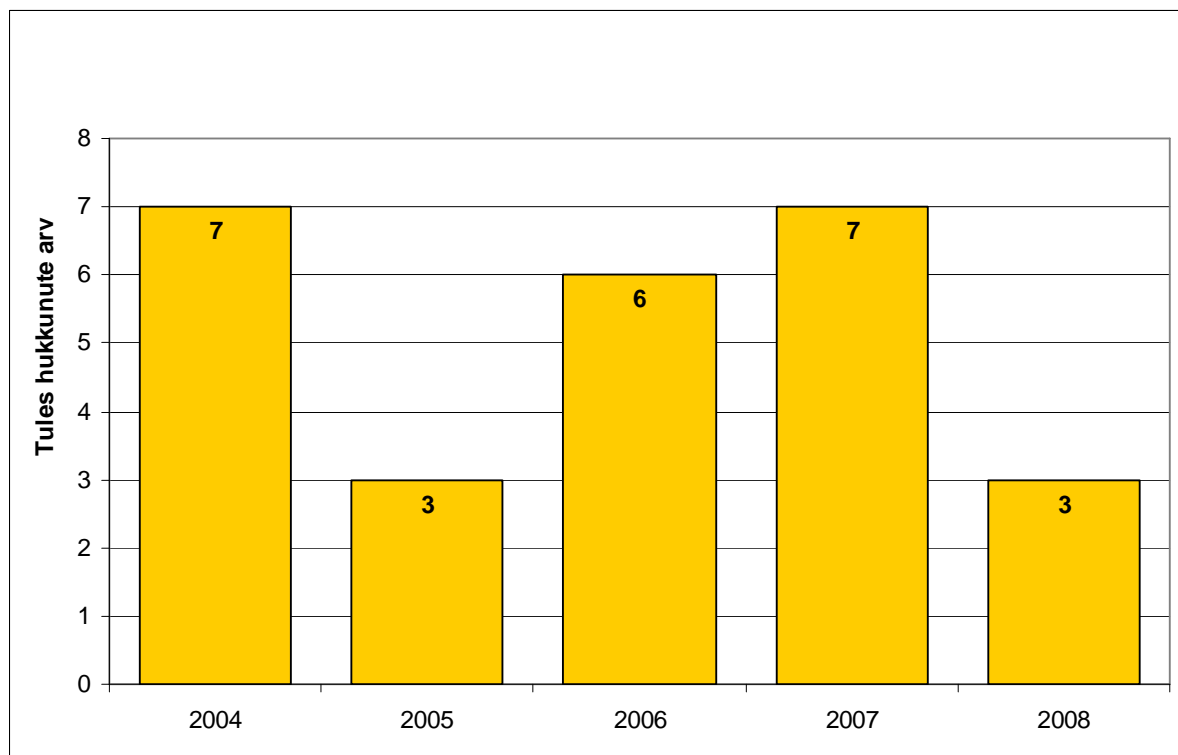
4.9 Tulekahjud

Joonis 4-5 Tulekahjude arv aastate lõikes

Allikas: Päästeamet

Joonis 4-6 Tules hukkunute arv

Allikas: Päästeamet

Tulekahjude statistika järgi toimub kõige rohkem tõsise tagajärjega, sh enamus surmaga lõppevaid tulekahjusid elu- ja kõrvalhoonetes. Enamus eluhoonetes toimunud tuleõnnetustest

on otseselt seotud inimeste hooletuse ning tuleohutusnõuete eiramise, aga ka teadmatusega elementaarsete tuleohutusnõuete täitmisest. Elu- ja kõrvalhoonetes toimuvate tulekahjude suure arvu põhjuseks võib lugeda ka riikliku järelevalve võimaluse puudumist.

Arvestades tulekahjude hulka ja tulesurmas hukkunute arvu, on maakonnas oluline jätkata viimastel aastatel alanud intensiivset ennetustööd ja järelevalvet antud valdkonnas: suitsuandurite jt tuleohutusvahendite propageerimine, küttekollete puhastamise ja korrashoiu valdkonnas.

Tegevussuunad

- Tuleõnnetuste arvu vähendamiseks eluhoonetes tõsta elanikkonna tuleohutusosalast teadlikkust ennetusalaste ürituste ja infomaterjalide kaudu.
- Elanikkonna hulgas viia läbi tuleohutusosalase teadlikkuse küsitlus ja soovid koolitusvormide/ -viiside kohta.

4.10 Tööõnnetused

Tabel 4-5 Tööõnnetused maakonnas

		2004	2005	2006	2007	2008
Tööõnnetused	100 000 töötaja kohta	784	701	513	560	679
	Surmaga lõppenud õnnetuste arv	3	1	1	0	0

Allikas: Tööinspeksioon

Tabel 4-6 Töötraumad maakonnas Lõuna Eesti Haigla kiirabi alusel

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
patsiente	22	18	16	24	14	16	14
% kõikidest traumadest	13,5	9,3	15	11,3	17	13,7	9,2

Tegevussuunad

- Oluline tegelda töökeskkondades riskide määramise ja analüüsiga ning töökeskkonna tervislikumaks ja turvalisemaks muutmisega.
- Töötervishoiuteenuse jõudmine kõikide ettevõtete kõikide töötajateni.
- Ettevõtete juhtide ja töötajate teadlikkuse tõstmine .
- Tervistedendavate töökohtade võrgustiku laiendamine maakonnas.

4.11 Kõrgendatud riskiga objektid

Lõuna-Eesti Päästkeskus Võru päästeosakonna andmetel on Võrumaal 118 nn kõrgendatud tuleohutusriskiga objekti, mille tuleohutusosalast järelevalvet teostatakse igal aastal. 118 objektist

116-l objektil on koostatud juhtumikorraldusjuhendid, mida uuendatakse igal aastal vastavalt ettekirjutustele. Antud käitumisjuhised on mõeldud järgimiseks konkreetsel objektil viibivatele inimestele. Õnnetuse toimumise korral objekti ohualasse jääva elanikkonna teavitamissüsteemid ja elanikkonna käitumisjuhised puuduvad.

Asutuste tuleohutusnõuetele vastavuse üle toimub riiklik järelevalve ja seega on nendes toimivate tuleõnnetuste arv väiksem.

Maakonna tervisedenduslike projektide "Traumade ja alkoholi tarbimise ennetamine" raames on toimunud riskianalüüsi koolitused ja koostatud hädaolukorras toimetuleku plaanid enamuses lasteaedades ja koolides, kahjuks ei koostanud plaane koolitustel osalenud hooldekodud.

5.TERVISLIK ELUVIIS

5.1 Terviselase teabe kättesaadavus

Tervisealane teave oli Võrumaa elanikele kättesaadav juba aastast 1996 Võrumaa Noorte Nõustamiskabinetis. 2005.aastal loodi maakondlik tervisetuba Võru Maavalitsuses, kuhu on koondunud tervisealane teabematerjal ning aastast 2008. ühitati tervistuppa ka noorte tervist puudutav infomaterjal.

Maakondlikus tervistoas toimub tervise teabe, sh infomaterjalide jaotamine tervisedendavatele võrgustikele ja koostööpartneritele ning kõigile huvilistele. Tervisetuba on olemas infovoldikute kandja, kust iga külastaja saab vajadusel huvipakkuva info kaas võtta. Infomaterjale otsitakse enamasti seoses terviseürituste toimumisega ja kohaliku tervisenurka väljapanekuks. Perearstipraksistes ja Lõuna-Eesti Haiglas on olemas infolauad, stendid tervisealase teabematerjalidega.

Lasteaedadele ja koolidele infomaterjalide jaotamine käib vastavalt võimalustele, vajadusele ja soovidele. Maavalitsuses on olemas haridusasutuste postkastid info ja materjalide edastamiseks.

Pidavalt edastatakse infot koostööpartneritele e- posti teel.

Infomaterjale jagatakse tervisedenduslikel üritustel maakonna erinevates paikkondades, neist suuremateks on olnud Tervisemess 2008 ja Turvamees 2009.aastal. Olulised on koolitused ja loengud siht- ja sidusrühmade esindajatele.

Maavalitsuse serveris asub maakondlik tervisedenduse kodulehekülg <http://werro.ee/tervis>, kuhu jooksvalt lisatakse terviseinfot ja kus on olemas ka viited üle-eestilistele terviseportaalidele.

Tervise teabe jagamisel on koostöö maakonnalehe toimetusega, artiklid kajastavad toimuvaid või toimunud üritusi ja käimasolevaid kampaaniaid, tervise teemalisi küsitlusi. Ilmunud on temaatilised leheküljed traumade ennetamisest.

Maakonnas on koostatud infovoldikud: „Tee elus õigeid valikuid”, „ Süda vabaks, tuba vabaks- tubakavabaks” ja „Sinule lapsevanem”. 2008. ja 2009. aastal anti välja Võrumaa turvalisuse kalender tiraažiga 3000 tk.

Allikas : Võru Maavalitsus tervisetuba

5.2 Tervislikku eluviisi toetavad üritused maakonnas

Tabel 5-1 Tervisedenduslike projektide rahastus Võru maakonnale

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
HIV/AIDS-i ennetus		30 000 + 10 000	90 000	75 000	75 000	84 000	139 000	60 000	0	0
Uimastiennetus	32 000+ 31 000	30 000						90 000	0	0
Südame- ja veresoonehaiguste ennetamine					177 288	179 349	190 086	200 372	161 000	40 000
Traumade ennetus		170 000	0	0	0	205 342	223 752	258 707	290 000	240 000
TE arendus	25 000 + 15 000									

Allikas: Maakondlikud TE tegevuskavade aruanded

Alates 1996. aastast on maakonnas toimunud järjepidevad tegevused ning koordineeritud tervisedendusliku võrgustiku areng projektipõhiselt. Tegevused HIV/AIDS-i, uimastiennetuse ja südame- veresoonehaiguste ennetuse valdkonnas on ellu viidud riiklike programmide rahastamisel. Traumade ja alkoholi tarbimise ennetustegevused on toimunud Eesti Haigekassa rahastamisel. Lisaks on maakonnas ellu viidud tervisedenduslikke projekte Hasartmängunõukogu rahastamisel.

Maakonnas on ellu viidud riiklike strateegiate tegevused:

HIV/AIDS-i, ja uimastiennetustegevuse korraldamiseks maakonnas moodustati 2002. aastal maakonna uimasti- ja HIV/AIDS-i ennetusnõukogu.

Südame-ja veresoonehaiguste ennetamine alates 2005.aastast, mida juhib maakonna tervisenõukogu.

Traumade ja alkoholi tarbimise ennetustegevus aastatel 2002 ja 2006-2010, mida koordineerib traumaennetuse töörühm.

2007. aasta II poolaastast käivitus kohalikes omavalitsustes tervisenõukogude moodustamine ja nõukogude liikmete koolitused traumaennetusprojekti toetusel. Tervisenõukogud on loodud Võru linnas, Lasva, Rõuge, Varstu, Sõmerpalu, Haanja, Võru, Meremäe vallas.

Tervisedendavad üritusi ja nõustamisi korraldab Lõuna-Eesti Haigla, kes kuulub tervisedendavate haiglate võrgustikku.

Võrgustikku on lülitunud erinevad liikmed vastavalt oma pädevusele:

Lõuna Politseiprefektuuri Võru konstaablijaoskond - liiklustemaatika ja meelemürgid

Lõuna Eesti Päästkeskus - tulekahjude ennetustegevus

Maanteeameti Lõuna Teedekeskus - liikluskasvatus

Võrumaa Noorte Nõustamiskabinet kuni aastani 2008 - seksuaalkasvatus

Punase Risti Võrumaa Selts - esmaabi ja elustamisõpetus, abi kriisiolukorras

Võrumaa Spordiliit - harrastusspordiüritused

Võrumaa Puuetega Inimeste Koda – üritused puuetega inimestele

5.3 Subjektivne tervise enesehinnang

Võru maakonna elanike tervisekäitumise näitajad sarnanevad Eesti keskmistele näitajatele.

Punktide 5.3 - 5.10 tabelite andmed pärinevad Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringutest, aastatel 2004, 2006 ja 2008 käsitletud andmed kajastavad ühtsena Tartu-, Jõgeva-, Valga- ja Võrumaa andmeid.

Tabel 5-2 Subjektivne tervise enesehinnang

		2004	2006	2008
Subjektivne tervise enesehinnang hea ja väga hea	%	39,3%	45,2%	47,8%

5.4 Füüsiline aktiivsus

Tabel 5-3 Füüsiline aktiivsus

		2004	2006	2008
Füüsiliselt aktiivsed rohkem kui kord nädalas	%	30,5%	31,8%	36,3%

Füüsiliselt aktiivsete maakonna elanike osakaal on suurenenemas.

5.5 Toitumine

Tabel 5-4 Toitumine

		2004	2006	2008
Toitumine				
<i>Toiduõli kasutajate osakaal</i>	%		94,1%	93%
<i>Pansoola kasutajate osakaal</i>	%		11,9%	13%
<i>Värsket juurvilja vähemalt 6 päeval nädalas söönute osakaal</i>	%	30,6% 5p 200g	17,3%	17,4%
<i>Värskaid puuvilju ja marju vähemalt 6 päeval nädalas söönute osakaal</i>	%	30,6% 5p 200g	26,4%	24,50%

Toitumise valdkonnas on väga väike värskete puuviljade ja juurviljade tarbimine.

5.6 Ülekaalulisus/rasvunud

Tabel 5-5 Ülekaaluliste/rasvunute osakaal

		2004	2006	2008
Ülekaalulised/rasvunud osakaal	%	42%	43,4%	49,2%

Maakonna tervisedenduslikel üritustel on osalejatel määratud kehamassiindeksid ja sisemise rasva %. Ülekaaluliste/rasvunute % (KMI üle 25) on 60-65% osalejatest, sisemine rasv üle eakohase normi 40-44% osalejatest.

5.7 Alkoholi tarbimine

Tabel 5-6 Alkoholi tarbimine

		2004	2006	2008
Alkoholi tarbimine	%			
<i>vähemalt mõned korrad nädalas alkoholi tarbinute osakaal</i>	%		32,4%	30,6%
<i>vähemalt kord kuus korraga 6 või rohkem alkoholiannust tarbinud</i>	%	29,2%	32,1%	28,8%
<i>nädalas rohkem kui 40 g abs.alkoholi tarbinute osakaal</i>	%	33,5%	33,7%	34,9%
<i>viimase 12 kuu jooksul alkoholi mittetarbinud</i>	%	8,6%	7,5%	8,4%

5.8 Suitsetamine

Tabel 5-7 Suitsetamine

		2004	2006	2008
Suitsetamine	%			
<i>igapäevasuitsetajate osakaal</i>	%	30,9%	28,2%	27%
<i>rohkem kui 20 sigaretti päevas suitsetajate osakaal</i>	%	7,5%	11,2%	9,2%
<i>mittesuitsetajate osakaal</i>	%	37,8%	38,5%	43,5%

Täiskasvanud elanikkonna hulgas on igapäevasuitsetajate osakaal vähenemas ja mittesuitsetajate osakaal veidi suurenenemas.

5.9 Narkootiliste ainete tarbimine

Tabel 5-8 Narkootiliste ainete tarbimine

		2004	2006	2008
Narkootiliste ainete tarbimine	%	1,4%	kanep 5,7%	1,6%
<i>narkootilisi aineid proovinud/tarvitanud</i>	%	9,8%		15,3%

Andmed hinnangu andmiseks ei ole piisavad.

5.10 Kondoomi kasutamine

Täiskasvanud elanikkonna hulgas on kondoomi kasutamine väike.

Tabel 5-9 Kondoomi kasutamine

		2004	2006	2008
Kondoomi kasutamine	%			
<i>juhusuhtes alati kondoomi kasutanud</i>	%		48,7%	31,6%
<i>mitte kunagi kondoomi kasutanud</i>	%		45,5%	49,2%

Võru maakonna 9. klassi õpilaste hulgas läbiviidud uuringud on näidanud noorte seksuaalse aktiivsuse noorenemist ja kondoomi kasutamise sagenemist.

Tabel 5-10 9. klassi õpilaste seksuaalkäitumine

	2001	2002	2004	2006	2009
TÜDRUKUD					
Seksuaalvahekorras on olnud	12,5 %	14,4%	23,1%	22,5%	28,5%
Võru linn	11%	11,1%	23,7%	33%	35,1%
Maa	14%	15,4 %	22,4%	14%	22,7%
Nendest kasutasid rasestumisvastaseid vahendeid ka. kondoomi	82%	70%	78,6%	85%	74,3%
POISID					
Seksuaalvahekorras on olnud	17,8%	20,6%	23,8%	28%	20,7%
Võru linn	11,9%	14,9%	25,5%	35%	16,7%
Maa	21%	27,9%	22%	22%	23,2%
Kondoomi kasutasid				79%	86,2%
Võru linn			80%	77%	100%
Maa			40%	82%	80%

Allikas: Võru Maavalitsus tervisetuba

Maakonnas on aktiivselt tegeldud seksuaalkasvatusega alates 1996 aastast, tagatud oli noorte nõustamine, loengud koolides ja inimeseõpetuse õpetajate korduvad koolitused ja õppematerjalidega varustamine erinevate projektide toetusel. Paranenud on noorte teadmised

soolisest arengust, rasestumisvastastest vahenditest, kuid kesisemad on teadmised sugulisel teel levivatest haigustest. Suurenenud on inimeseõpetuse osakaal õpilaste teadmiste allikana.

Kahjuks ei eraldata maakondadele alates 2008. aastast riiklikke vahendeid HIV/AIDS-i ennetustegevuseks, samuti 2009.a ei ole Seksuaaltervise Liit taganud Noorte Nõustamiskabineti tööd.

Tegevussuund

Vajalik on Noorte Nõustamiskabineti töö taastamine maakonnas ja vahendite leidmine seksuaalkasvatustlike tegevuste jätkumiseks kooliõpilastele ja inimeseõpetuse õpetajatele.

5.11 Helkuri kasutamine

Tabel 5-11 Helkuri kasutamine

		2004	2006	2008
Helkuri kasutamine	%		45,4%	52,8%

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring

2006.a Võru maakonna lasteaedade vanema rühma lastevanemate hulgas läbiviidud uuring näitas, et helkureid või helkurribasid kasutab 78,7% lastest

2008.a läbi viidud uuring näitas, et 1. klassi õpilaste hulgas oli helkuri kasutamise näitaja 83,3%, väiksem oli see näitaja 4.klassi õpilaste hulgas- 59,5%.

Tegevussuund

Helkuri kasutamise vajaduse selgitamine igas vanuses inimestele alates lasteaiast, helkuri kasutamise kontroll politsei ja kaaskodanike poolt, helkurite jagamine vähekindlustatud inimestele.

5.12 Turvavöö kasutamine

Tabel 5-12 Turvavöö kasutamine

		2004	2006	2008
Turvavöö kasutamine	%			
<i>peaaegu alati autot juhtides</i>	%		92,3%	98,5%
<i>peaaegu alati kaassõitjana</i>	%		88%	96,8%
<i>peaaegu alati tagaistmel istudes</i>	%		24,6%	53,1%

Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring

2006.a Võru maakonna lasteaedade vanema rühma lastevanemate hulgas läbiviidud uuring näitas, et turvavöö kinnitas eesistmel 92,9%, tagaistmel 47,4% lastevanematest.

2008.a läbi viidud uuring näitas et turvavöö kasutamine I klassi lastevanemate poolt esiistmel oli 97,3% ja tagaistmel 69,6%.

Paranenud on turvavöö kinnitamine tagaistmel. Turvavöö kinnitamine tagaistmel on sõltuvuses ka turvavöö olemasoluga tagaistmel, mis vanemat tüüpi autodel võib puududa.

Tegevussuund

- Turvavöö kasutamise vajadust propageerivate ürituste läbiviimine maakonnas, turvavöö kasutamise kontroll politseireididel.
- Maakonna tervisekäitumise andmete täpsustamiseks ja tegevussuundade määramiseks on oluline maakondlike tervisekäitumise alaste uuringute läbiviimiseks.

6.TERVISETEENUSED

6.1 Tervishoiuteenused

Esmatasandi arstiabi Võru maakonnas osutab 22 pereearsti kvalifikatsiooniga perearsti.

Perearstikeskused töötavad igas omavalitsuses ja on kindlustatud personaliga.

Koolitervishoiuteenusega on hõlmatud kõik maakonna koolid. Maapiirkondades pakuvad koolitervishoiuteenust perearstid koos pereõdedega. Eraldi kooliõed töötavad Antsla Gümnaasiumis, Rõuge, Krabi, Urvaste ja Vastseliina põhikoolides, Parksepa ja Varstu keskkoolides. Võru linna 5 kooli teenindab OÜ Tugikodu, kus töötab 1 lastearst ja 3 pikaajalise staažiga kooliõde. Väga vähe on tervishoiutöötajaid lasteaedades.

Statsionaarset eriarstiabi osutab Lõuna-Eesti Haigla AS, kus on 2009.a seisuga oli 189 voodikohta järgmistel erialadel:

- sisehaigused koos neuroloogiaga 50 voodikohta
- üldkirurgia koos päevastatsionaariga 30 voodikohta
- sünnitusabi ja günekoloogia 20 voodikohta
- lastehaigused, 7 voodikohta
- psühhiaatria 30 voodikohta
- I, II, III astme intensiivravi 10 voodikohta
- taastusravi 10 voodikohta
- hooldusravi 32 voodikohta, osutab ka koduõendusteenust.

2010.aastal vähendati voodikohtade arvu 158-ni.

Lõuna-Eesti Haigla AS osutab ööpäev läbi **erakorralist kvalifitseeritud arstiabi** neljal üldhaiglale ette nähtud erialal (sisehaigused, üldkirurgia, sünnitusabi-günekoloogia, erakorraline meditsiin).

Ambulatoorset eriarstiabi osutatakse Lõuna-Eesti Haiglas Kubijal ja haigla ambulatoorses osakonnas Võru linnas 14 erialal ning AS-is PMA (silmahaigused, günekoloogia).

Psühhiaatrilist ambulatoorset eriarstiabi osutavad lisaks Lõuna-Eesti Haigla AS- le FIE psühhiaater Õie Vahing ja Jaanson Psühhiaatriakeskus.

OÜ OFTOP pakub ambulatoorset ja päevakirurgilist oftalmoloogilist abi.

Renculus OÜ teostab neerupuudulikkusega inimestele hemodialüüsravi.

Pintmann Grupp OÜ tegeleb unehäirete diagnoosimise ja raviga.

Erakorralist haiglaeelist arstiabi (kiirabiteenus) osutab maakonnas kolm kiirabibrigaadi, neist kaks paiknevad Lõuna-Eesti Haigla AS juures, üks Antslas MTÜ Antsla Tervisekeskuse juures. Antslas baseeruv kiirabibrigaad kuulub SA Tartu Kiirabi koosseisu.

Hambaraviteenust osutavad 26 hambaarsti 15 asutuses, nendest 11 osutab teenust linnas ja 4 maapiirkonnas: Antsla, Rõuge, Mõniste, Vastseliina vallas.

Iseseisva ämmaemandateenuse pakkujaid Võru maakonnas ei ole ja selle järele ei ole ka vajadust. Rasedad saavad teenust Lõuna-Eesti Haigla ja AS PMA ämmaemandatelt ja günekoloogidelt.

Töötervishoiuteenust pakub Medicover Eesti Võru Keskus või ostavad ettevõtted teenust sisse endale sobivast firmast.

Tabel 6-1 Tervishoiu põhinäitajad

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Elanike arv	42 579	41 353	39 465	40 455	39 863	39 651	39 058	38 587	38 243
Sünnid	378	358	334	333	301	328	334	346	330
Surmad	641	609	609	571	602	572	567	563	516
Loomulik iive	-263	-251	-275	-238	-301	-244	-233	-217	-186
Abordid	340	310	291	282	250	220	195	212	216
Sündimus 1000 elaniku kohta	8,9	8,7	8,5	8,2	7,8	9	8,7	9	8,6
Suremus 1000 elaniku kohta	15,1	14,7	15,4	14,1	15,1	14,4	14,5	14,6	13,5
Loomulik iive 1000 elaniku kohta	-6,2	-6	-7,0	-5,9	-7,3	-6,1	-6,7	-5,6	-4,8
Aborte 100 sünni kohta	89,9	86,6	87,1	84,7	80,4	67,1	58,4	61,3	65,5
Alla 1a laste suremus 1000 sünni kohta	7,9	11,2	6,0	9	3,2	3	9,9	2,9	0
Ambulatoorseid külastusi 1 elaniku kohta	4,25	4,6	4,7	4,7	5	5	5,3	5,5	5,25
Kodukülastusi 1 elaniku kohta	0,27	0,24	0,21	0,16	0,14	0,11	0,11	0,11	0,08
Hambaravikülastusi 1 elaniku kohta	1,31	1,3	1,4	1,3	1,4	1,5	1,33	1,26	1,19
Kiirabikülastusi 1 elaniku kohta	0,16	0,17	0,13	0,13	0,17	0,16	0,17	0,17	0,17
Kiirabikülastusi			6638	6942	6673	6318	6799	6745	6633
Ambulatoorseid külastusi				190 205	199 938	200 545	206 236	211 687	200 908
Kodukülastusi			8273	6443	5387	4399	4366	3997	3120
Hambaravikülastusi			54 510	51 641	57 441	59 869	51 985	48 865	45 624
Protees			7298	5709	6535	6501	6293	6104	6707
Ortodontia					942		1102	898	824

Allikas: Võru Maavalitsus tervishoiustatistika

Ambulatoorsete külastuste arv suureneb, 2000.a- 4,25, 2007.a- 5,5 külastust inimese kohta.

Suurenenud on perearstide poolt osutatud ambulatoorse arstiabi osakaal, moodustades 2008.a. täiskasvanute puhul ambulatoorsetest visiitidest 67% ja laste puhul 79%. Perearstid diagnoosivad igal aastal 2,1-2,8 haigust elaniku kohta, neist esmaseid 1,0-1,4. Laste puhul on vastavad näitajad 2,5 ja 2,1. Haigestunutest 63% on naised ja 37% mehed. Vähenenud on kodukülastuste osakaal.

Langenud on elanike külastused hambaarsti juurde (2000.a.1,3 külastust, 2008.a 1,2 külastust elaniku kohta). Hambaravi külastuste väike arv on tingitud elanike madalatest sissetulekutest.

Kiirabikülastuste arv on stabiilne.

Tabel 6-2 Meditsiinkaader

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Arstid	101	114	112	114	92	91	94	102
Eraarstid	96	110	111	113	91	91	94	102
Arstide arv 10 000 elaniku kohta	24,4	27,9	27,4	28,6	23,2	23,3	24,4	26,6
Hambaarstid	26	30	28	29	29	25	24	27
Erahambaarstid	22	29	27	28	28	24	24	27
Hambaarstide arv 10 000 elaniku kohta	6,3	7,7	6,9	7,3	7,3	6	6,2	7
Õendusala töötajad kokku	206	194	191	191	200	192	190	187
Õendusala töötajad erameditsiinis	201	190	190	190	199	191	190	187
õde/arst	2,1	1,7	1,6	1,6	2,2	2,1	2,1	1,6

Allikas: Võru Maavalitsus tervishoiustatistika

Meditsiinipersonali tase on olnud püsiv. Vajalik on õdede osakaalu suurenemine.

Võru maakonna tervishoiuga seotud probleemid

- Eriarstiabi pakkuva Lõuna- Eesti Haigla ebaselge tulevik.
- Hooldusraviteenuse ja koduõendusteenuste tagamiseks Eesti Haigekassast eraldatava rahaga ei suudeta katta maakonna elanike vajadusi antud teenuste järele.
- Perearsti kvalifikatsiooniga arstide leidmine maakonda on raske, mis on tingituna perearstide vähesusest vabariigis tervikuna.
- Kohalikel omavalitsustel puuduvad ressursid toetada perearstipraksiseid ruumide ja aparatuuriga.
- Puuduvad ressursid perearstikeskuste renoveerimiseks, sh juurdepääsude rajamiseks ratastoolis inimestele perearstikeskustesse ja apteekidesse.

Tervishoiuga seotud eesmärgid

- Tagada kvaliteetse esmatasandi ja eriarstiabi teenuste kättesaadavus kogu maakonna elanikele.
- Parandada oluliselt tervishoiuasutuste infrastruktuuride seis, sh uuendada diagnostilist aparatuuri ja renoveerida ruume.
- Tagada Lõuna-Eesti Haigla tegevuse jätkumine üldhaiglana.
- Teha koostööd naabermaakondadega Kagu-Eesti maakondade eriarstiabi teenuse jätkusuutliku kättesaadavuse tagamiseks.
- Tsentraliseerida keeruliste raviprotseduuride teostamine regionaalsetesse haiglatesse, laiendada koostööd Tartu Ülikooli Kliinikumiga.
- Arendada maakonnas välja 4 (Võru linn, Antsla, Rõuge, Vastseliina) laiendatud teenuseid (koduõendus, vaimse tervise õde, füsioteraapia, tervisedendus) ümberkaudsete piirkondade elanikele pakkuvat perearstikeskust.
- Parandada hooldusraviteenuse kättesaadavust ja integreerida see maakonna sotsiaalsüsteemiga.

- Ravimite kättesaadavuse tagamine kogu maakonna elanikele.

6.2 Nõustamisteenused

Psühholoogilise nõustamisteenuse kättesaadavus maakonnas on piiratud. Psühholoogiline nõustamine on võimalik Lõuna-Eesti Haigla juures perearsti saatekirja alusel. Maakonnas töötavad koolipsühholoogid 5 koolis. 2005. aastani pakkus psühholoogilist nõustamist MTÜ Võrumaa Sotsiaaltöökeskus. Laste puhul kasutatakse ka Tartu Laste Tugikeskuse psühholoogide ja täiskasvanute puhul Tartu psühholoogide- perenõustajate teenuseid.

Erivajadustega laste nõustamist on aastaid teostanud Võru Maavalitsuse juures asuv nõustamiskomisjon.

Projektipõhiselt on pakkunud nõustamist ja grupitööd erivajadustega lastele ja nende vanematele Võrumaa Noorte Nõustamiskabinet.

Võrumaa Õppenõustamiskeskus käivitus alates 2009.a, teenust pakuvad psühholoogid, eripedagoog, logopeed, sotsiaalpedagoog.

Lisaks lasteaedades ja koolides töötavatele logopeedidele – eripedagoogidele, kelle arv on aasta aastalt suurenenud, on pikka aega logopeedilist abi pakkunud Lõuna-Eesti Haigla logopeedid.

Erivajadustega laste arv on suurenemistendentsiga ja kõikides lasteaedades ja koolides, eriti väiksemate maakohtade lasteasutustes ei ole oma spetsialisti.

Seksuaalnõustamisteenust noortele pakkus aastatel 1986-2008 Võrumaa Noorte Nõustamiskabinet- sooline areng, poisi ja tüdruku vahelised suhted, rasestumisvastaste vahendite kasutamine, sugulisel teel levivad haigused. Lisaks pakuti antud teemadel loenguid õpilastele. 2009.aastast läks teenuse rahastamine Eesti Seksuaaltervise Liidule, kes lõpetas teenuse pakkumise Võru maakonnas.

Suitsetamisest loobumise nõustamise teenust pakub Lõuna-Eesti Haigla nii Kubijal kui Võru linnas. Koolituse on läbinud ja sellega tegelevad osa perearste, koolimeedikuid ja koolipsühholooge.

Sõltuvusprobleemidega inimestele ja nende pereliikmetele pakub nõustamist A kabinet – psühhiaatriaõde 2 tundi nädalas. Valdavalt vajavad teenust alkoholiprobleemiga kliendid, üksikud kliendid suitsetamisest loobumise soovi ja uimastiprobleemidega. A-kabineti tegevus on olnud projektipõhine. Esimesena vabariigis alustas 2008.a. tööd Pereklubi alkoholiprobleemidega inimeste pereliikmetele. Keskmiselt töötatakse aastas 5- 6 perega.

Statsionaarset ravi sõltuvusprobleemidega inimestele pakub Lõuna-Eesti Haigla psühhiaatriaosakond. Riiklikult rahastatud ravi on võimalik ainult joomasööstude ja alkohoolsete psühhoosihoogude kupeerimiseks. Edasised ravivõimalused alkoholist loobumiseks on rahalised, mis piirab teenuse kättesaadavust ja heade tulemuste saavutamist.

Probleemiks on see, et nõustamistegevused antud valdkonnas on projektipõhised või vabatahtlikul tööil põhinevad.

Südametuba teostab südamehaiguste riskitegurite määramist ja nõustamist tervislikust toitumisest, liikumisest, kaalulangetamisest, suitsetamisest loobumisest Võru linnas 4 tundi nädalas. Rahastajaks Lõuna-Eesti Haigla ja maakonna südameveresoonehaiguste ennetamise programm ja varasemalt Hasartmängumaksu Nõukogu projektipõhiselt.

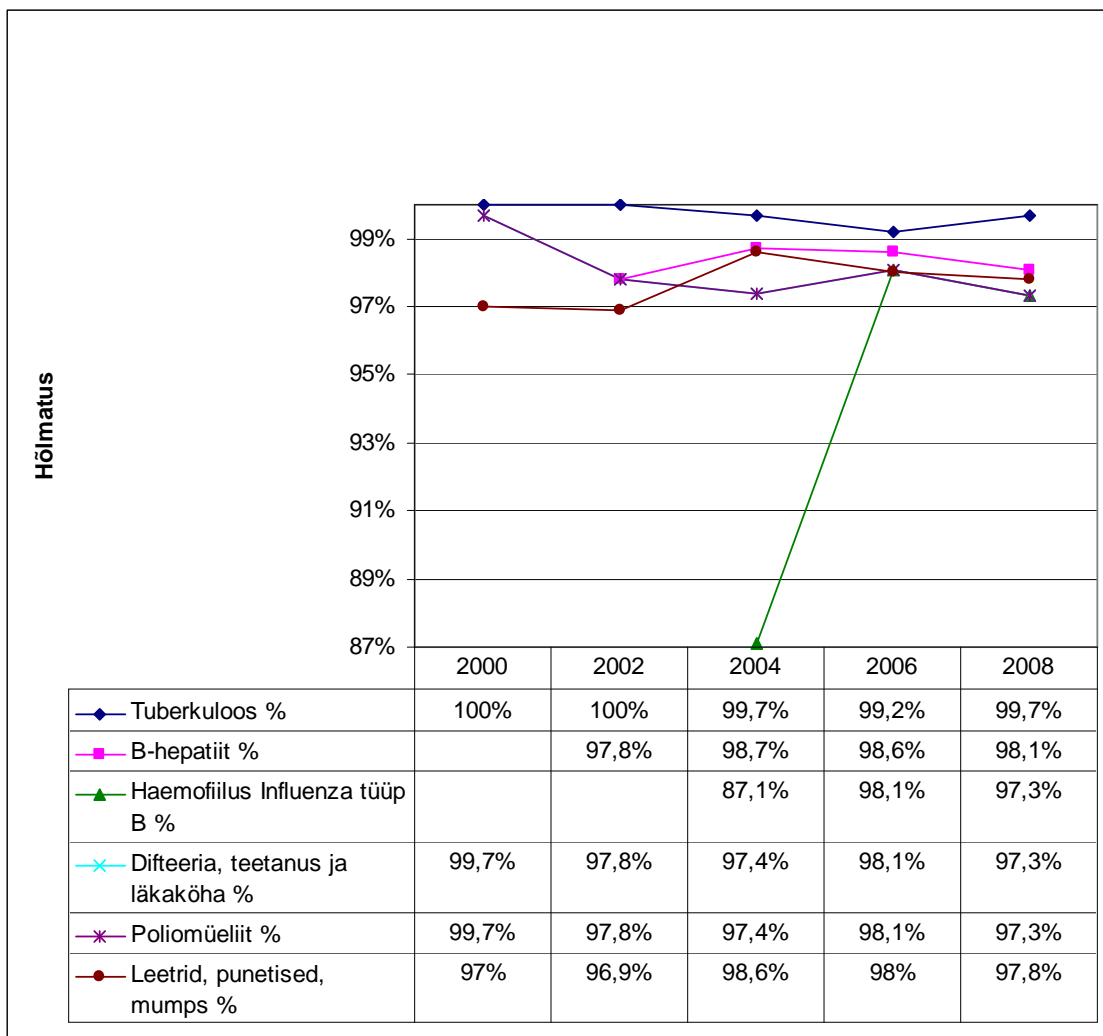
Tartu Vangla Kriminaalhooldusosakonna Võru talitus teostab järelvalvet ennetähtaegselt vanglast vabastatute ja tingimisi karistatute üle ning pakub vastavat nõustamisteenust. Kuni 2009. aastani suurenes teenuse maht kuni 350 hooldatavani, alates 2009 langes hoolealuste arv 230ni.

Ohvriabi teenus pakub avalik-õiguslikku nõustamisteenust kuriteo ohvriks langenutele, emotsionaalset tuge ja informatsiooni erinevatest abi saamise/ abistamise võimalustest.

Võlanõustamisteenust osutab Võru linnas asuv Nöörimaa Tugikodu. Nõudlus teenuse järele kasvab pidevalt ning üks nõustaja ei suuda rahuldada vajadust. Esmast võlanõustamist osutavad ka kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad.

6.3 Kuni 2 aastaste laste immuniseerimisega haaratus

Joonis 6-1 Kuni 2 aastaste laste hõlmatus immuniseerimisega

Laste immuniseerituse tase on olnud pidevalt kõrge, üle 97%.

(2004.a Haemophilus influenza madalam tase on tingitud selle vastase vaktsineerimise alustamisega antud aastal).

TERVISEPROFIILIST TULENEVAD TEGEVUSSUUNAD VÕRU MAAKONNAS

I SOTSIAALNE SIDUSUS JA VÕRDESED VÕIMALUSED

Eesmärk Sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamine tervises

Aktiviseerida kohalikke omavalitsusi, asutusi ja kolmandat sektorit tervisedenduslikuks tööks paikkonna elanike tervise parandamisel.

Aidata kaasa tervisenõukogude moodustamisele kohalikes omavalitsustes, aktiviseerida olemasolevate ja moodustatavate tervisenõukogude liikmeid, pakkudes koolitusi, nõustamist ja supervisiooni.

Toetada kohalike omavalitsuste terviseprofiilide, tegevuskavade ja tervisedenduslike projektide koostamist.

Tagada paindlik erinevate sotsiaalsete toetuste ja teenuste süsteem sotsiaalselt tundlikele gruppidele toimetulekuks erinevates tervist ja toimetulekut ohustavates situatsioonides.

Arendada sotsiaalhoolekande ja tervise teenuste võrgustikku lähtuvalt sotsiaalselt tundlike gruppide vajadustest.

Arendada töötutele suunatud aktiviseerivaid programme, lülitades sinna tervise säilitamisele ja parendamisele suunatud tegevusi ning projekte.

Suurendada inimeste teadlikkust vaimse tervise valdkonnas.

Tagada kvaliteetsete psühholoogiliste nõustamisteenuste kättesaadavus maakonnas.

Eesmärk Elanikkonna sotsiaalse sidususe suurendamine

Kaasata paikkondade elanikke sotsiaalselt oluliste probleemide lahendamisel: küsitlused, ümarlauad, ajurünnakud

Toetada kolmanda sektori ja vabatahtlike algatusi ja tegevusi

Toetada paikkonna elanike jätkuvat osalemist rahvakultuuris, parandada kollektiivide võimalusi/tingimusi erinevateks tegevuseks ja ürituste korraldamiseks

Toetada kohalikke külakeskusi, rahvamaju, raamatukogusid pakkumaks elanikele erinevaid teenuseid ja võimaldamaks inimestele erinevaid koostöövõimalusi: külapäevad, käsitöö, rahvaspordi ja huvitegevuse võimalused, ühistalgud

II LASTE JA NOORTE TURVALINE JA TERVISLIK ARENG

Eesmärk Laste ja noorte kehalise ja vaimse tervise ja sotsiaalse arengu edendamine

Tõsta lastevanemate teadlikkust laste arengu iseärasustest, sh nende nõustamine erinevate spetsialistide poolt (perearstid, pereõed, sotsiaaltöötajad, haridustöötajad jne) olulistest valdkondades: rinnapiimaga toitmine, tervislik toitumine erinevas eas ja erinevate

terviseprobleemide korral, tervislik liikumine, ohutu keskkond lapse kodus ja koduümbuses, lapse vaimne ja sotsiaalne arendamine.

Tagada lastele regulaarne tervisekontroll ja nõustamisteenused, varajane terviseriskide ja arenguliste erivajaduste märkamine.

Kujundada tervist toetav sise- ja väliskeskkond haridus- ja noorteenustes.

Ennetada vigastusi ja vägivalda laste ja noorte seas: füüsiline turvalisus, turvavahendite kasutamine, liiklusohutus, ohutus sportimisel, sh valdkonna tegevuskavade koostamine ja elluviimise toetamine, projektitegevuse toetamine haridusasutustes.

Kasutada erinevaid võimalusi psühhosotsiaalse keskkonna parandamiseks lasteasutustes nii lastele kui personalile: olukorra kaardistamine, tegevuskavade koostamine, koolitused, erinevad üritused.

Tagada erivajadustega lastele sobivad õppimis-, ravi- ja rehabilitatsiooniteenused.

Laiendada õppenõustamiskeskuse tegevust ja tagada keskuse tegevuse jätkusuutlikkus.

Tagada perenõustamisteenuse kättesaadavus maakonna lastevanematele.

Tagada piisavad tugiteenused ja toimivad võrgustikud kõikidele, sealhulgas erivajadustega lastele ja õpilastele (koolipsühholoogide, sotsiaalpedagoogide, eripedagoogide, logopeedide, koolimeedikute jne tugivõrgustiku näol).

Tagada piisavad tugiteenused ja toimivad võrgustikud koolikohustuse täitmiseks ja alaealiste seadusrikkumiste vähendamiseks.

Taastada Võrumaa Noorte Nõustamiskeskuse tegevus: noorte nõustamisteenus, loengud, vestlused, grupitööd õpilastega.

Koguda regulaarselt tervisestatistikat ja läbi viia küsitlusi laste ja noorte tervise ja tervisekäitumise kohta (toitumine, liikumine, sõltuvusainete tarbimine, seksuaal-käitumine, vaimne tervise jt valdkondades).

III TERVIST TOETAV ELU-, TÖÖ JA ÕPIKESKKOND

Eesmärk Elu-, õpi- ja töökeskkonnast tulenevate terviseriskid vähendamine

Tervisedenduse valdkonna arendamine

Lua tingimused maakonna inimeste teadlikkuse ja tervisekäitumise muutmiseks läbi tervisedenduslike tegevuste elanike töö ja elukohas.

Arendada ja aktiveerida tervisetenduslike võrgustike (TEL, TEK, TET) tegevust maakonnas prioriteetsetes valdkondades: südame- ja veresoonehaiguste ennetamine, kasvajatessse haigestumise ennetamine, HIV/ADSI ja seksuaaltervise alane ennetustegevus, sõltuvusainete (tubakas, alkohol, narkootikumid) tarbimise ennetamine, vigastuste, eelkõige olmevigastuste

ennetamine, sh turvalisuse suurendamine, vaimse tervise häirete ennetamine, psühholoogiline abi.

Lähtuda tervisedenduslike tegevuskavade koostamisel ja elluviimisel riiklikest strateegiatest, nende tegevuskavadest ja kohalikest vajadustest.

Tagada maakonna elanikele ohutu ja tervist toetav väliskeskkond (puhas vesi ja õhk, normidele vastav kanalisatsioon ja jäätmekäitlus, tolmuvabad teed, elanike vajadusi rahuldav bussiliiklus).

Liiklusohutuse tagamine

Jätkata ja arendada liikluskasvatuse erinevate vormide kasutamist haridusasutustes.

Teavitada elanikkonda liiklusohutuse tagamise olulisusest, võimalustest, turvavahenditest.

Selgitada välja ja kõrvaldada liiklusest kiiruseületajad, alkohoolijooes sõidukijuhid, turvavarustuse eirajad.

Propageerida liiklusohutust tagavate turvavahendite kasutamist ja tagada nende kättesaadavus Tabada helkuriteta jalakäijad ja jalgratturid ja nende varustamine helkuriga.

Tuleohutuse tagamine

Selgitada välja elanikkonna hulgas tuleohutusosalase teadlikkuse tase ja koolitusvormide/viiside soovid.

Tuleõnnetuste arvu vähendamiseks eluhoonetes tõsta elanikkonna tuleohutusosalast teadlikkust läbi ennetusalaste ürituste ja infomaterjalide.

Jälgida suitsuandurite ja tulekustutusvahendite, korstnapühkimise ja tulekollete seisukorda.

Aktiviseerida tuleohutuse alast õppekasvatustööd lastele ja noortele erinevate projektide, ürituste kaudu.

Tõsta potentsiaalselt ohtlike objektide tuleohutuse jt riskifaktorite alast ennetustegevust ja inimeste valmisolekut tegutsemiseks riskiolukordades.

Jätkata tuleohutusosalast seiret asutustes ja kodudes.

Tööohutus

Propageerida tervisedendavate ettevõtete põhimõtteid maakonnas ja laiendada ning aktiviseerida TET võrgustikku.

Tõsta ettevõtete juhtide teadlikkust ohutu ja tervisliku töökoha normidest.

Hinnata ettevõtete töökeskkonnast tulenevaid ohutegureid ja terviseriske ja tõhustada ohutusosalast tegevust.

Tagada töötervishoiuteenuse kättesaadavus enamikule maakonna töötajatele.

IV TERVISLIK ELUVIIS

Eesmärk Maakonna elanike kehaline aktiivsus on suurenenud, toitumine on muutunud tasakaalustatumaks ja riskikäitumine on vähenenud.

Tagada paikkonnas sportimisvõimalused: erinevate spordirajatiste korrashoid, nende kasutamise võimaluste loomine rahvaspordihuvilistele, rahvaspordiürituste jätkuv organiseerimine Võrumaa Spordiliidu, kohalike omavalitsuste ja kolmanda sektori eestvõtmisel.

Kergliiklusteede rajamine ja ühendamine ühtseks võrgustikuks.

Tõsta inimeste teadmisi kehalise aktiivsuse, tervisliku toitumise ja riskivaba käitumise kasulikkusest koos motivatsiooni tõstmisega erinevate koolituste, ürituste kaudu.

Tagada maakonna elanikele nõustamisteenus tervisliku toitumise ja liikumise valdkonnas ja jätkata nõustamisteenuseid suitsetamisest loobujatele, sõltuvus-probleemidega isikutele ja nende pereliikmetele.

Arendada tugivõrgustikke haavatavatele rühmadele ja suurendada riskikäitumise ennetuse, sõltuvusravi ning rehabilitatsiooni valdkondades tegutsevate pädevate inimeste hulka, koolitades ja täiendkoolitades erinevaid spetsialiste.

Soodustada eneseabi- ja tugigruppide teket ja tegevusi.

Leida võimalusi kauplustes ja toitlustusasutustes kohalikul toorainel ja kohalikel traditsioonidel põhinevate toiduainete müügivõimaluste ja reklaami laiendamiseks.

Korraldada regulaarselt maakonna elanike terviseteadlikkuse ja terviskäitumise alaseid uuringuid.

V TERVISHOIUSÜSTEEMI ARENG

Eesmärk Esmatasandi ja eriarstiabi teenuste järjepideva kättesaadavuse tagamine ja kvaliteedi parandamine maakonnas

Parandada tervishoiuasutuste infrastruktuuri.

Suurendada ambulatoorse kui odavama ravi osakaalu.

Renoveerida haigla ruumid, täiendada ja uuendada diagnostilist aparatuuri.

Suurendada lihtsamate raviprotseduuride kättesaadavust esmatasandi arstiabi osutajate poolt.

Renoveerida perearstikeskused, täiendada ja laiendada diagnostilisi võimalusi ja osutatavaid teenuseid (õe iseseisev töö, koduõendusteenuse kättesaadavus, tervisedendus, taastusravi, vaimse tervise õe teenus).

Kujundada välja maakonnas 4 perearstikeskust (Võru Linn, Antsla, Rõuge ja Vastseliina), kus osutatakse laiendatud teenust (koduõendus, vaimse tervise õde, füsioteraapia, tervisedendus) ka ümberkaudsetele paikkondade elanikele.

Suurendada hooldusravi teenuse ja koduõendusteenuse mahtu ja laiendada teeninduspiirkonda vastavalt Võru maakonna hooldusravivõrgu arengukavale.

Tsentraliseerida keeruliste raviprotseduuride teostamist.

Suunata rasked haiged nn regionaalsetesse haiglatesse ülikeeruliste uuringute ja operatsioonide teostamiseks.

Laiendada koostööd Tartu Ülikooli Kliinikumiga.

Parandada Võru maakonna elanikele ravimite kättesaadavust.